

NOVA ET VETERA

MYSTIKY / UMĚNÍ A VĚDY,

ZALOŽENÁ ~~V SRPNU~~ L. P. 1912

V DEN SVATÉ MARTY, PANNY

A HOSTITELKY PÁNĚ

SBÍRKA ■■■ 40

MCMXX.

K O L E D A

Kristus Pán se narodil,
celý svět se obrodil

ET MENTES

Nad žlábečkem, nad senem
andělíček s andělem

RIDENTES.

Vrabečkové přiletěli,
ku Maticce Boží spěli

CANTANTES.

Jeřábů se houfy šeří,
hebké, bílé stříbro peří
MUTANTES.

Prachu vzala špetičku
na podušku trošičku
děťátku.

Potom dítko jala,
do sena je dala
ve žlábkú.

*Ze „Zlaté číšky“ od Julia Slowackého přeložil
Josef Matouš.*

P R A V Ě

V Y O B R A Z E N Í

S V A T Ě H O M I K U L Á Š E

JAKÝ BYL ZE VN Ě J Š E K a výraz tváře svatého Mikuláše, možno poznati z obrazu, který se chová v kostele Bari, kde jest teď jeho tělo, a který jest malován podle jiného prastarého obrazu, na němž byla věrně podoba jeho zachycena.*

Tato kopie byla přinesena do Bari jistým zbožným králem Rascie (starého Srbska) a jiných krá-

* Svatý Michael Archimandrita v *Životě svatého Mikuláše* svědčí, že měl výraz tváře tak andělský, tak zářící svatostí, že jeho pouhý pohled nabádal a přiváděl k ctnosti ty, kteří se k němu přiblížili.

lovství, jménem Urosc nebo libějším jménem Urozi, kterýžto král byl přesvatého života, a jeho zbožnost přivedla ho do Bari, by tam uctil tělo našeho světce ve společnosti královny své choti a tří princů svých dítek, roku tisícího třístého devatenáctého, a kromě obrazu toho učinil preveliké a přebohaté dary kostelu svatého Mikuláše, a ještě veleznamenitou fundaci.

Na tomto obrazu svatého Mikuláše, který daroval, vymalován jest na kolenou po pravici světcově, a královna jeho choť po levici; a nahoře po pravé straně hlavy jest vyobrazen náš Pán v oblaku, an podává svatému Mikuláši knihu evangelií, a po straně levé přesvatá Panna, podávající mu arcibiskupské pallium, shodně dle vidění, které měl ve vězení Nikejském, o němž jsme mluvili;* tento obraz se chová u veliké uctivosti v tajné kapli pokladu a relikvií, a vystavuje se na veřejnost jen velmi vzácně, jen když se nese v procesí za veřejné potřeby.

* Článeček tento jest VI. kapitolou z *Divuplného života svatého Mikuláše* od Otce de Braliona, ze řádu Oratoriánů, která vyšla v Paříži u Estienna Danguy r. 1646.

Aby si ponětí o něm mohli učiniti, kdož ho neviděli, byl obmalován též na rozličné desky. Na těch jest svatý Mikuláš tak jako na obraze o-děn ornáty po řecku, udíleje požehnání a drže knihu evangelií, a má na sobě patriaršský pluvial, pokud ještě nebyl patriarchou, ale staří ho takto vyobrazovali na jedno jisté vzezření, které se za-vedlo, snad aby se více uctil.

Nad to nejen že svatý Mikuláš měl vlasy bílé a vousy též, z téhož obrazu vidíme, že byl malé postavy a spíše v údech zavalitý než štíhlý, měl oči živé, krk krátký, a pohled velmi ctný, jeho brvy byly poněkud hrubé a u spodu měl nos po-někud široký: jeho ruce byly malé. Jakkoliv svou pletí byl ruměný, někteří staří ho vyobrazovali černým pro jeho utrpení za pronásledování Li-ciniánského.

Z frančiny přeložil Josef Florian

Bedřich Marek Huebner
JAN Z RUISBROECKA

Jan z Ruisbroecka pojímá tajemný vztah mezi člověkem a Bohem dvojitě: jako zažitek a jako vědění. Při tom mu není jedno protivou druhého. Počíná si vědecky aniž by toho, co zkoumá, jako něco cizího od sebe daleko odstrkoval. Hledá rady ve spisích svých bohosloveckých předchůdcův a používá jejich zkušeností, ačkoliv tak, že učení, k němuž se připojuje, bývá u něho se vší důrazností a svěžestí prvního a původního zjevení přednášeno. Kde poposuzuje a bojovně podniká útok na církevní zlořády nebo na kacířské myšlenkové výplody, nečiní toho puntičkářsky ani pro holý spor knižní, ale jako praktický učitel, jenž celou svou osobnost vkládá do věci. Svá mystická pojednání staví podle pravidel

scholastického umění článkovacího a pečuje s nezmatenou spisovatelskou přísností o jasné vedení myšlenek, o slohovou spojitost jednotlivých úvah s poměrností celkové otázky, o jistotu, by upotřebený obraz nebo přirovnání neminuly se cílem, o správnost a smyslovou posloupnost tkaniva větového, toto vše zatím co půda jeho já se chvěje a třase strhujícím vnitřním varem, jemuž tato bdělost poznávajícího rozumu přes to vše nijak není na újmu. Lidské srdce jest jím napiatě stopováno a ve svých nejskrytějších vytáčkách, sebeklamech a polovičatostech skrz naskrz prokopáno, ne však, aby dále trvalo houlou mrtvolnou zříceninou, ale bylo tím slibnější a nepochopitelnější ve svém starém milostném bohatství.

Ani konečného účinku nedosahuje se tím, že by si zažitek a vědění u Ruisbroecka jen střídavě a jednotlivě postupovaly první místo. Napořád v téže chvíli vkládá obojí. Abstraktní rozjímání nebo usuzování nasycuje se už v zárodku, plno citu a vroucnosti, a s druhé strany uchovává si Bohem vznícená duše i uprostřed svého nejvyššího nadbytku onen obal střízlivosti, který jí dovoluje nejjemnější přechody jakož i každé nejtišeji vzniklé stupňování bez-

prostředně pozorovati a sobě samé z toho vydávati počet. Badání a vnukání pracují obapolně a tak důvěrně vedle sebe, že obojí dočista splývá a jako jediný dech do vědomí mystikova proudí a z něho vyprouduje.

Tím nenáleží dílo Jana z Ruisbroecka ani plně do třídy oněch duchovních badání středověkých, kde pod formou kázání, důkazu Božího, morální filosofie, víra se svými zázraky jako katechismus odvozených a naučných výroků pravdy obsažena jest, ani se zde nedává spatřovati náboženská zkušenost výlučně v onom kypícím a podoby prostém původním stavu, jakž byl v jistých osobních záznamech středověkých mnichů a jeptišek ve způsobě opojeného zpěvu, jasnozření a prorokování vyjádřen. Toto rozdílné, vyznání a výklad, stěsnává Jan z Ruisbroecka tak vášnivě a tak blízko k sobě, že hranice padají a obojí se proniká až k nejdokonalejší jednotě. Nechává nikdy myšlenky zcela ztrnouti, citu nikdy zcela se státi volnou kořistí sebe sama. Tvořivý průběh svazujících a rozvazujících se duševních sil nechává svým slovem dokonale a trvale se vznášeti. Všecky hloubky a základy stávají se u něho výmluv-

nými, ale nepohlcejí se ve své vlastní ohromné svobodnosti. Nadsvětí se rozpíná pod pokrovem slohu řeči, jenž se jeví přes všecku deroucí se plnost dosti ohebným, průhledným a odporu schopným.

Co takto skrze písmena viditelně a trvale dále žije, má konečně svou vlastní skutečnost, skrytou, od té znova v minulost přešlou, v Janu z Ruisbroecka samém. V něm osobně se kdysi uskutečnilo dříve vyrovnání, o něž jde. Vývoj, jehož nositelem bylo pisatelovo já, vytvořil si v čistém umění vyjádření díla jen právě svůj věrný obraz.

Všecko smyslové bytí pozbývá podob v tomto já Jana z Ruisbroecka, všecka prostorová a časná následnost, rozmanitost všech jednotlivých duševních podnětů splývá v jednu a touž přítomnost, která jsouc bez obrazu, nepopsatelná a nespořádaná, co nejvýrazněji sama sebe zná a obsahuje. Zde nezeje už žádné odloučenosti mezi postřehem a jeho postřehnutým protějškem, mezi vůlí a jejím cílem, mezi láskou a jejím předmětem. Já se otvírá a vychází ze své přirozenosti, aby nebylo než holým stavem očekávání.

Přechod ve vlastní vyšší bytnost, který jest konečnou metou tohoto vnitřního odbytostnění, dopřává ve chvíli, kdy se uskutečňuje, očekávání plné duši ihned se setkati s vůlí, která z končin druhého světa, z hloubek všehomíra, usiluje o stejné stupňovité čištění a která této možnosti, zde na světě pro věčný okamžik se zosobniti, plna prudkosti se dere vstříc. V té míře, jak se duše čistému zjevu sebe samé přibližuje, pojímá stále víc a více tuto větší vůli v sebe, směšuje se s ní, stává se její částí a jí celou. S druhé strany dává se ta cizí z vně proudící vůle úžeji a úžeji spoutávati tělesným lidským životem. Nastává vábení, milování, věnování, uhašení tu i tam, v čemž se za bolestného požitku uskutečňuje sjednocení a člověk ihned tvoří s Bohem jednu jedinou duchovní jednotu.

Nejen člověk sám stává se v Bohu duchovním sňatkem blaženým, ale ten sňatek přináší v duši právě tolik blaženosti Bohu. Přistrájení se a vnitřní vývin ojedinelého já vzhůru k Bohu tvoří dokonalý protějšek božského souručenství, jak se snižuje dolů k člověku, aby se dosvědčilo Slovem.

Styčný bod obou drah neleží na nějakém vzdáleném třetím místě. Má své postavení v každém lidství, kteréž nábožno jest. Zde v tomto ojedinělém vědomí ústí se celý ten průběh, zde se počíná. Aby se odehrál, nabízí se to jedno jeviště. Pouhé bytí neví, že jest. Pouhé vědění jest nemožno bez nositele. Tím že Ruisbroeck nechává bez odporu zjevení v sebe řaditi, ztělesňuje tak prostředníka pro poznávací úkon člověka stejně jako Boha. Tvoří očištěné zrcadlo, do něhož Bůh živoucně vzaňuje nevýslovné tahy své bytnosti.

Jsa vůči Bohu vyvolenou hmotou, přijímajícím vnímáním, pokorným vzdáním se, jest vůči sobě samému činem, jenž usiluje jako se stupně na stupeň se šplhající přemáhání o to, co není jeho.

Dějiny vykoupení obojího já, stvořeného i nestvořeného, píše ve svém díle O duchovním sňatku. A jeho vědomostní a zkušenostní síla jest tak hluboká a silná, že se nenechává osudům těchto dvou světů odloučeně naplniti — až kam a ne dále dospělo náboženství antiky — nýbrž že v člověku nebe i zemi vmýšlí do sebe k oné oslavené jednotě

bez druhosti, o níž kázal Kristus jako o království Božím.

„O velebnosti duchovního sňatku“ tvoří v jedenácti zachovaných obsáhlých pojednáních Jana z Ruisbroecka (1293—1381) tu práci, která podle vnějšího i vnitřního založení nejvíce se blíží požadavkům mystického systému, pokud takový možný jest. Proto bývá odevždy prohlašována od badání i od tichých občanův za nejpřednější dílo mistrovo. Zdá se, že i on dával knize přednost; s přáním, aby se rozšířil až na úpatí Alp, sám poslal léta 1350 přátelům Božím v Horním Německu opis a dbal za svého života o pořízení latinského překladu. Tak dostalo se takového překladu klášteru Ter Doestu ve Flandřích s latinským doprovodným listem z jeho ruky.

Že Jan z Ruisbroecka nepsal ve svých spisech latinou, v níž byl naprostým mistrem — jak to dokazuje jeho všude se projevující znalost ranních církevních spisovatelův a uvedený list — toho příčinou jest, že mínil se svou moudrostí proniknouti dále nežli jen k uším klerikův a knižních učencův. Jako jeho vrstevníci v Německu, Jan Tauler, Mistr Eckhart, rád by byl prakticky pracoval o obrácení a tam

člověka nalezl a jím třásl, kde božské síly nejpustěji, ale spolu nejslibněji úhorem ležely, v obecném lidu. I přizpůsobil své nářečí, brabantskou flámštinu, myšlenkovým pochodům a pevným pojmům filosofickým svého odlehlého a zcela duchovního světového názoru, aniž by je v nejmenším oloupil o původnost a jeho přirozenou smyslovou plnost; spíše vytvořil pro motanici ‚německých‘ nářečí svým činem onen pravidla stanovící nejvyšší vzor řeči, který vůbec vydal pro budoucnost základ čisté vlastní spisovné flámštiny.

Z doslovu k německému převodu Ruisbroeckova nejpřednějšího díla „Ozdoba svateb duchovních“.

Dřevoryt Rudolfa Adámka

kap. X.

Církev, či instituce Neomylnosti.

Shrňme vše krátce. Bůh stvořil bytosti svobodné a dal jim tedy jejich zákon; jsouce svobodny, jsou poddány omylům, bludům, uschovává jim tedy pravdu: odtud instituce neomylnostní, by jim ji udržel. Svoboda závisí od pravdy, pravda od neomylnosti a neomylnost od přítomnosti Boží na zemi. Plán stvoření přivádí tuto k Ježíši Kristu... Bez zasáhnutí Božího není neomylnosti; bez neomylnosti není jisté pravdy; bez jisté pravdy není povinnosti, což vylučuje u bytostí logických možnost dobra.

Takto myslel celý svět. Filosofoi hledali jiných důvodů, by podepřeli svědomí, čest, prospěch, stoicismus, filantropii atd. Volí raději své ideje, tof dobře; my volíme zdravý smysl.

Pravda, zákon, svoboda, důstojnost člověkova, b
řád mravní vůbec, vše spočívá na této ušlechtilé

*Str. 1-64 je ve svazku 29
nova et vetera.*

mocnosti. Není jedné duše, která by poslechla po dobrém, kdyby měla se poddati zákonu, který by nebyl viditelně jejím. Proto také jest třeba, by Neomylnost měla svůj hlas, sice každý jí propůjčí svůj; jest třeba, by byla vysvětlována, sice každý bude na ni zříti po svém.

By pravda přišla až k člověku, nesmí se ni na okamžik dotknouti země. Lépe by mu bylo, aby Bůh ho nechal a nenabídl mu pravdy, než mu odepřítí něčeho jistého, čím ji poznati. Její jméno brzy by ozbrojilo paže bludem a maskovalo by mu zločin. Logika na nás dotírá odevšad. Třeba instituce neomylnostní na zemi; v tomť jest rukojmí člověkovo.

c Kdyby Slovo bylo přišlo mezi lidi a neodělo se tělem, snad také by nebylo založilo než nějakou Církev neviditelnou jako duchové, ale světlo neviditelné, jež by byla přenesla, míchajíc se se světlem rozumu, bylo by vzalo škody. Lidská přirozenost, posilněná a osvícená pro chvíli, byla by šla po svých poblouzeních a odchýlila by se s cesty; nic by

ji nedalo výstrahy. Slovo, stavši se člověkem, založilo Církev pro člověka; viditelnou, obdařenou tělem, mluvící, jednající jako on: „Věřme v Ježíše Krista, který přišel v těle a stal se člověkem, praví svatý Cyril, bychom ho mohli *obejmouti myšlenkou*. Poněvadž nemohli jsme ho viděti takovým, jaký jest, ani se z něho radovati, učinil se, čím jsme my, abychom též ho mohli míti.“¹⁾

Poslání jako poslání Ježíše Krista nemohlo postupovati způsobem ryze duchovním. To chápou všichni, kdož znají lidské srdce. Bylo třeba, by Slovo bylo autoritou pro čas. Nemohlo opouštějíc jej zůstaviti jej prázdným své přítomnosti. Spasiti člověka, by byl ponechán sám sobě, to by znamenalo opustiti ho. Spasení obrací jeho ducha k světlu

¹⁾ Sv. Cyril dodává: „Bůh se ukázal na hoře Sinaji a lid nemohl snést jeho lesku. Poněvadž tak slabost naše byla vyzkoušena, Bůh zřídil, čeho si člověk přál: člověk si přál slyšeti Slovo z úst bytosti jako on. Lidé, zapomínajíc Boha, vyrobili si modly tvarů lidských: Bůh se učinil člověkem opravdu, by zničil tufo lež.“

a jeho vůli k dobru; zbývá mu otevřít se tomuto světlu a dáti mu konati toto dobro. Na zemi Ježíš Kristus jenom své dílo založil; nebylo tu dokonáno leč vůči jeho Otci v Nekonečnu.

Z Absolutna, kde skvěje se jeho království u věčné Radosti, Slovo působí ve světě. Nečiní se již člověkem, ale sesílá svého ducha v člověka, který jest též synem a vyvolencem jeho Otce, služebníkem služebníků Božích; a dává mu bratry a spoludělníky lidi, vyvolené jako on Bohem, tvořící kolem této osy Církve, s níž Bůh bude až do konce.

e Tento zázračný člověk ho zastupuje na zemi, ale účinně a milostí stavu pozitivního. Jest Hlava, jest hlavou Církve, úhelním kamenem stavby, pastýřem stáda, Víra, která nepoklesne. Jeho prerogativou jest pravda, jeho vlastností svatost, a všichni lidé, protože jsou duchy, uznávajíce v něm svého otce, pozdravili ho vznešeným jménem **PAPEŽ!**

Tady nic nezraňuje rozumu, který, neosobní ve svém prameni, ale ujařmený v jedinci, dostupuje své

prvotní všeobecnosti a přijímá orgán sebe důstojný, by ho zachránil od stop částečnosti. Papežství jest jaksi doplněním rozumové soustavy na zemi.

S Církví rozum znovu nabývá trůnu. Byl takřka *f* pohřben v pohanství, až s Ježíšem Kristem vstal z mrtvých. Od té pak, ač stále naň dotírají smysly, hned, jakožto rozum spekulativní, hned, jakožto rozum praktický, všude vydán jsa na pospas nevědomosti, davu, vědě, nesčetným rozoumkům, rozum znovu se chápe svého žezla a přijímá korunu v člověku, který se usmívá na celou zemi. Za přispění Ducha Svatého Církev objevuje ve svém vlastním lůně tohoto vesměrného člověka a představuje ho Bohu, který ho *ordinuje*.

Rozumová neosobnost dospívá k Neomylnosti; jedinec k všeobecnosti; relativní k realitě Absolutní. Nesčetné rozumy, bloudící v prostoru a v času, rozptýlení jako tolik zubových kamenů nedokončené stavby, znovu se shledávají spojeny v budovy v lůně

věčného světla: rozum jest doplněn a svěřen Bohu, a to tak, že již není si čeho přát.

g Jest-li Církev neomylna, tu není to nikterak mocí rozumu každého z jeho údů, ani spojením jejich rozumů; jest-li Církev neomylna, není to tím, že jest rozumem všeobecným; ale dle Přislíbení, proto jest rozumem všeobecným, že Bůh jest s ní; jen tak jest neomylna, neupadá v lidstvu, ryzí výron rozumu věčného. V očích vysoké moudrosti zázrak setrvávání Papežství v pravém jest věc tak přirozená jako bytí světa.

h Zázrakem ustavičným není nic jiného leda zákon; neboť každý zákon není než ustavičným zázrakem. Zázrak jest nachvilně zasáhnutí Boha a zákon ustavičným zasahováním... Jest zázrak, když Bůh na prosbu Josuovu zastavuje slunce, a také když na prosbu světa z moci jeho gravituji slunce. Zázrak a zákon jsou z téže ruky. Jenže první přísluší řádu nadpřirozenému a druhý přísluší řádu přirozenému; nad jedním žasnou naše smysly, druhý plní naši

duši ustavičným obdivem. Ale tento zázrak, který se zdá rušením zákonů přirozenosti, není než použitím zákona Přirozenosti věčné, vůle Boží k nám, stejně trvalé a nezměnitelné. Zázrak jest pravý zákon, zákon pravý zázrak. Nikoliv, zákonové nejsou přirození v tom smyslu, jak je pojímá všední dav, ale nepřestávajícím božským zasahováním. A v tomto smyslu povýšeném, že každý zákon není než zázrakem v ustavičnosti, zázrak v ustavičnosti ničím jiným než zákonem, zákonem věčné přirozenosti: tak se trvávání Papežství v pravém.

Naše přirozenost dovolává se Neomylnosti svými dvěma svědky: svobodou, která bez ní ztratila by veškeré záruky, a rozumem, jehož neosobnost zůstala by bez účinků. S vyššího hlediska, s něhož se díváme, neosobnost rozumu tíhne k jednotě a neomylnosti, které samy odpovídají jednotě a všeobecnosti pravdy, již vládne v možnosti a ne ve skutečnosti.

Člověk hledá svého rozumu, rozum své neosob-

nosti, neosobnost svého božského pramene. Církev nemohla by zavrhnouti Neomylnosti, by nezbavila Stvoření zákona.

kap. XI.

Církev, pojetí vysvětlující.

- a Kdo se obírá filosofií i kdo se jí neobírá, kdo se řídí vědou i kdo jí nezná, stejně se klamou o myšlení, o způsobu, jímž se zmocňuje toto myšlení pravdy. Co pro celou přírodu nazýváme zákonem, v našem duchu není leč vysvětlovacím pojetím jisté řady zjevů. Známo jest vše, co člověk může říci: jest v tom jakási pravda; příbuznost, vzrůst rostlin, životnost atd. Jen sám Bůh tuto pravdu vidí... A tak se to má se všemi velikými jevy a děním tohoto světa. Činíme o nich závěrky, ale jsou všechny nad vědou. Klame se, kdo věří o nich, že jsou vnitř. Každá doba má své abstrakce, které tvoří jakoby závoj na jejím myšlení.

Rozum jest dán člověku, by ho vedl k pravdě, a nikoliv, by mu jí sám poskytl ; by dospěl k vysvětlujícím pojetím řádu věcí viditelných, a ne by ho uvedl v lůno těchto koncepcí. Co vysvětluje viditelno, jest samo neviditelno. Zákon, jímž poznáváme všechno, jest sám neznám ; to, čím chápeme, zůstává pro nás tajemstvím.

Nikdy člověk neohmatal zákona ; nikdo neviděl příbuznosti ani přitažlivosti. Rozum toliko praví : zde jistě jest zákon, stálá síla, která přitahuje tělesa v určitém poměru, atd. A věda se vzdává ; sice fakty zůstávají nevysvětlitelné. Rozum nás zůstává na hranicích tajemství ; přivádí k nim, ale zastavuje se za dveřmi. Takže podstata, příbuznost, životnost, všechny síly jsou skryty pod svými zjevy. Všechn řád příčin přirozených uniká tak úplně rozumu jako smyslům. Všechna činnost rozumu spočívá v tom, že vměstňuje fakt neviditelný pod fakt, který vidíme. A jen tehdy užíváme dobře rozumu, když si ozřejmujeme jeho dosah.

b Čeho rozum nemůže v řádu přirozeném, mohl by v řádu nadpřirozeném? Překročí prah, vstoupí v tajemství? Poněvadž řád nadpřirozený jest Bohem jednou zjeven (řád přirozený jest zjevován smysly), i rozum uvědomuje si, že jest vysvětlující koncepcí řádu věcí, které vidíme.

V naší otázce třebas prohlašuje, že jest-li člověk svoboden a odpovědný, má právo na pravdu, na neomylnou jistotu. Vede tak k Neomylnosti, které by nemohl poznati, které by nemohl poskytnouti. Nemůže jí míti, jako nemá ani přitažlivosti, jako nemůže uchopiti zákona, nebo jej podrobiti našim smyslům. A dokazuje nezbytnost Neomylnosti na zemi, rozum vede logicky k řádu neviditelnému, z něhož tato Neomylnost vyvěrá, ale zůstává na hranici. A myšlení se vzdává; neboť v těchto místech veliké fakty se již nevysvětlují. Posléze rozum, když místo pravdy osvědčuje omyl v naší duši a náklonnost ke zlu, která převládá nad náchylností k dobrému, uzavírá, jakožto pojetí vysvětlující, na řád věcí za-

hrnujících pád a obnovu pro člověka, na soubor zákonů, vydávajících počet z faktů, jichž nemůže již vysvětliti řád přírody.

A právě tak, když metafysika nám otvírá velikou záhadu, totiž: že jest tak nemožno nějaké bytosti stvořené se povznésti, dělej co dělej, k Nekonečnu bez Nekonečna samého, jako vyjítí na prvním místě z nicoty, rozum nám neposkytuje pojmu o pomoci nadpřirozené, pojmu milosti, ale uzavírá o ní v nás jako o každém jiném zákoně z její nezbytnosti; a tak dospívá k vysvětlujícímu pojetí nejdůležitějšího faktu Stvoření. Dostihuje se rozumu, usedá se na jeho břehy; ale bylo by třeba jíti za ním až k jeho Oceanu... Řád nadpřirozený není než řádem pojetí, vysvětlujících řád přirozený. Církev má svou důkaznost rozumovou jako samy fysické zákony.

Rozum není než zubovým kamenem nedokončené stavby. Žádá si svého věčného závěrku. Člověk úplný přechází do nadpřirozena.

c A říci, že rozum tam vůbec nedojde, toť zničití ho. Neboť buď tam dojde, nebo bude ztrestán absurdností, totiž za trest pozorovati fakta a nechtítí jim určití příčiny. Nezná těchto příčin, sám od sebe jich neumí odkrýti; ale ví, že tyto příčiny tam jsou, jakmile jest mu předem podána ruka, která ho k nim přivede.¹⁾ — Ale to jsou tajemství! — A naše zákony! věříme v něco jiného než v tajemství? Jsou to fakta, která zůstávají tajemstvími tak dlouho, dokud nejsou vysvětlena tajemstvími, jež zveme zákony. — Rozum nedojde až tam. — Tam opravdu jsou jeho meze a počátek Víry. Oba tyto fakty se sbí-

¹⁾ Třeba, by mu byla podána pomocná ruka, totiž by byl obrácen na tato fakta: sám by nemohl přijíti k řádu nadpřirozenému bez pomoci téhož řádu nadpřirozeného. Třeba, by byl znovu vzpřímen, totiž přiveden k věcem věčným: tam také nastupuje svou chůzi a usuzuje. To právě ustavilo rozum národů křesťanských. Věří se v Církev, věří se věrou rozumovou, *rationabili obsequio!*

„Jak to, že filosofie, volá Dom Guéranger, nedochází k závěru, že naše dogmata, daleka toho, aby se nesrovnávala s rozumem, povznášejí ho do výšek, na něž by nikdy bez nich nevystoupil?“ (*O Naturalismu.*)

hají, by se spojily a by se navzájem vysvětlovaly. Mluvílo se o jejich souhlasu; rád tomu věřím! jsou to dva řádové, kteří se provázejí, aby se doplňovali a zdokonalovali. Po smyslech rozum, který je osvěcuje; a po rozumu Víra.

Neříkejte již, že věření v tajemství požaduje víry slepé, a že se neopírá o žádný motiv rozumový, ježto zprvu toto věření spočívá na božské povaze Zjevovatele a že konec konců jsou posledním důvodem fakt, která pozorujeme. Není v člověku nic vyššího v rozumu než Víra. Víra dokonává ztlumočení světa.

A jaká nesnáze viděti, že zde na hranicích rozumu objevuje se vskutku Církev, když zřejmě jest! když září nade všemi událostmi tohoto světa; když vidno, že ona jest majitelkou právě toho, po čem rozum touží, všeho, čeho si žádal; obnovujíc ztracenou svobodu a důstojnost, vracejíc člověka v lůno pravdy morální, občanské, politické, ba i esthetické, a prohlašujíc, že přináší ve své podstatě Pravdu a

Život? — Může rozum šťastněji přiváděti k metě své trudné usuzování? může slavněji dovršovati svá vznešená *desiderata*? Víra není než triumfem rozumu, jeho nesmrtelnou ukazovatelkou.

A jsou-li všechny zákony neviditelný, aspoň Církve jest viděti! —

d Zajisté, jako nám rozum nemůže dáti přitažlivosti nebo affinity, právě tak nemohl by nám poskytnouti Církve; ale on nám praví jako pro přírodu: tam jistě jest zákon, a to zákon; který jest jeden, svatý, všeobecný, jako pravda, přicházející od Boha jako ona. A lidstvo jej tam také poznává. Právě to buduje Víru v lidu. Víř, že myšlení, které ho vede k nejsilnější pravdě, k nejhoršímu dobru, jest právě: *in virtute spissiori, spississimo recti!*

Zde přicházím v pravém smyslu k indukci. Zde přecházím do druhé oblasti, a měl bych právo využití tohoto důkazného faktu, abych vyvodil theologickou spojitost v celém jejím rozsahu, v celé její

autoritě. Mohl bych se dovolávat prorocství, která ohlašují fakt Církve, a aniž bych překvapil rozum, ukázat historicky Toho, jenž ji ustavuje: tím spíše, když její učení jest zázrakem myšlenky, její zákon zázrakem morálky, klestící si přístup zázrakem do srdcí, totiž láskou, zázrakem na zemi, totiž svatostí, a ve chvíli, kdy Řím a národové zkomírají, zázrakem v historii, totiž křesťanskou Civilisací. Slovem mohl bych dedukovati a ušetřiti si dokazování. Než nemíním využívat, leč nepatrně vyšších důkazův a nevcházeti v řád nadpřirozený než potud, pokud tam budu zaveden fakty. Budu dále přiměřovati svůj let k chodu denního myšlení.

kap. XII.

Církev, spojitost a doplnění rozumu.

Nedopřál jsem si času, abych to řekl. Myšlenka a v člověku tihne k světlu jistému, skvoucímu, zároveň jako k pravdě nekonečné.

Rozum tíhne k neomylnosti.¹⁾ Neosobnost tíhne k jednotě, ke katolicitě, jež jediné odpovídají jednotě, všeobecnosti pravdy; jednota, neosobnost a katolicita, jichž rozum zde na zemi nemá než jakoby ve vzdušném zrcadlení, a jež co chvíle mizejí v lůně našich křehkých a rozptýlených individualit. Zajisté, třeba věděti, jak jest naše duše utvořena, ale také jak jedná; stanoviti pravdu do ní zasetou, ale také, co z ní zůstane po nás!

Bůh udržuje v nás rozum a mimo nás Církev, aby usuzování naše, utloukané bludem, znovu se zotavovalo ve svém věčném živlu. Rozum, který po čtyřicet věků hromadil pokus na pokus, by se ustavil v nespočetných filosofiích, neopustil jí, leč ke své škodě. Tu opustil svou základnu, své prvotní živly; tu zanechal své význačné rysy, svou autoritu a své jméno. Studujte jej v kterémkoli systému, najdete jej

¹⁾ Tíhne, totiž, jakmile se mu odhalí řád nadpřirozený, přechází z řádu přirozeného tím raději k tomu řádu nadpřirozenému, čím více vidí v přirozeném faktů, jichž si nevysvětluje.

neúplným nebo zvrhlým. Zakouší toho příliš v této chvíli; nebyl zachován ani ve své neporušenosti spekulativní, ani ve své neporušenosti praktické, zůstal živoucím toliko v lůně národů, zrozených z Církve, nechť při tom byly jakékoliv příkrosti. Církev ho uchovávala jako krev, udržujíc jeho čistotu.

Pěkně se mluví o rozumu, jest však třeba ho znáti. *b*

Rozum ve svých živlech, toť idea dobra, idea pravdy a idea krásna. Vyžaduje tedy, abychom se přidrželi něčeho svrchovaně dobrého, svrchovaně pravdivého, svrchovaně krásného!... Popud jest dán! přichází Milost a dokonává pohyb. Srdce lidské spěje k Víře, poněvadž tam cítí dobro, hluboké, natlačené, přehojné.¹⁾ Pravdivý systém jest nezbytně nejkrásnější. Tu logika srdce a logika rozumu se křižují v lůně lidského rodu, v kořenech nezvratné víry. Věří, poněvadž tam jest div, který pře-

¹⁾ Při vstupu do dob nových ti, kdož hověli smyslům, následovali Mahomeda; kdož dbali duše, uvěřili v Ježíše Krista; kdož mřeli pýchou, přidrželi se Luthera.

sahuje rozum; *Credo quia absurdum!* Největší vzlet srdce setká se rozhodně se světlem. Rozum poskytuje pravdivo, a Víra dává pravdu. Rozum není leč úpění po věčné lásce, uvězněné v logice. Jest to idea Nekonečna v nás: jaký paprsek světelný na člověka!

Bytost obdařená pomocí Shury, má tam nalézt své určení! Bytost, jejíž duch jest nadán svobodou, svědomím, bytost rozumová, má jistě úběžník nadpřirozený. Bylo třeba cíle úměrného neslýchanému faktu bytí, příchodu Ježíše Krista. Jest jasno, že život člověkův nemůže býti ani životem hmotným, jako život zvířat, ani životem čistě rozumovým, jako by jeho meta byla zde na tomto světě, nýbrž životem Víry, poněvadž by jinak nemohl dosíci Řádu věčných hodnot: životem Víry, oné víry, argumentu věcí neviditelných, která jest uložena ve svaté naději, v důvěřivém očekávání, v Božím příslibení věčné blaženosti v Nebi a všeho, co by mu bylo na pomoc, by tam došel. Kdyby se učinil z rozumu

system, omezil by se výlučně na sebe, usuzoval by o našich cílech podle toho, co by o nich mohl věděti, nedoufal by leč v to, co by mohl přislíbiti, neměl by jiné opory ani jiných záruk leč sebe.

Nadsmyslno jest morální právě tak, jako metafysické. Nebylo by ho v schopnosti, kdyby prostě nebylo.

(Plán Boží jest tak krásný, že duch ho chce odvozovati cestou rozumových úsudků, a viděti důvod nezbytnosti, kde není leč důvod věčné dobroty a shody. Bůh mohl nás nechat v nebytí, v nicotě, a Bůh mohl nás obmeziti na přírodu. Žádná nezbytnost ho nezavazovala, aby nám dal bytí, a žádná ho nezavazovala, aby nás vedl k své Slávě. Není více absolutního usuzování v tom, usuzujeme-li z pouhého bytí na slavný Život, než v tom, usuzujeme-li z nicoty na bytí. Nuže, již stvoření není nikterak nezbytno, nýbrž ze svobody a z pouhé dobroty, nad to Posvěcení, uvedení člověka v Řád

nadpřirozený. A usuzovati z nezbytnosti života přirozeného na život nadpřirozený, to by byl blud, který by převyšoval první o tolik, oč Řád nadpřirozený převyšuje řád přírody, blud antimetafysický, tak podivuhodně Církví uchopený a zavržený v Bajovi. Co jest zjeveno světlem nadpřirozeným nebývá absolutním doplňkem pojmů, zjevených světlem přirozeným. Opravdu, může si někdo lichotiti, že má rozum Aristotelův nebo rozum Platonův? A přece jejich rozum nedospěl k těmto faktům zjeveným, bez nichž, v našich očích osvícených Věrou, rozum by nemohl býti dnes již pochopen, a zdál by se nám stížen nedůsledností. Neboť rozum, posilněný a osvícený nadpřirozeným světlem, vede ke zcela jinému výsledku než rozum raněný a zatemněný Pádem. A mluvím-li já sám tak směle o shodě, doplnění rozumu, je to proto, že můj rozum se staví na Víru, aby to viděl. Jen odtud objevuji vznešenou nezbytnost shodnosti, nevýslovné korunování božského plánu! Uzavřen jsa v rozumu, kterak bych

viděl, co mu chybí? Kterak by byla moje myšlenka postřehla tento nedostatek, kdyby nebyla bývala unesena ve vyšší oblasti rozumu? Nikoliv, rozum nemá žebře, by vystoupil do Řádu nadpřirozeného, jakmile však jest tam uveden, nastupuje další chůzi v tomto panství ontologie po výtce. Neboť Bůh nemůže učiniti ničeho, co by nebylo podle věčného rozumu; a Řád zjevený, který nemohl vzejíti z nezbytností rozumu přirozeného, vyvozuje se z rozumu nadpřirozeně osvíceného a jakoby s hlediska, s něhož Bůh sám ho vyvozuje.)

Rozum bývá považován za mez, místo aby se šlo za jeho světlem. Před fakty nad přírodou, volává se: Tam až můj rozum nesahá! Vskutku! právě proto jest nám svěřena Víra, aby ho korunovala a zdokonalila. A jestliže s hledišť, na němž jsme, rozum až tam nedosahuje, tím hůře pro něj; není-li vůbec tohoto nadpřirozeného řádu, velká návěšti rozumu mizejí, totiž nekonečná dobrota a milo-

srdenství v Bohu, zásluhy a odplata, dokonalost v jeho dílech, jejich lesk bytnosti, která je korunuje, a konečně cíl, přiměřený zázraku bytí ! Není-li řádu nadpřirozeného, fakta zvracují zákony, jež rozum odhalil, úsudky, jež upozorňují na zlo v člověku, na jeho veliká pokoření, na jeho nevědomosti, na jeho ustavičné porážky v lůně důstojnosti, pravdy a svobody, jež by měly vlastně vítězit nad nevědomostí a zlem, pro vždy a po celé zemi.

Vskutku, tento svět a rozum vyjí přebývajíce popolu!¹⁾ Není-li řádu nadpřirozeného, stvoření tak jak jest, jest poskvrněno, ony tři vznešené ideje mizejí, nic nemožno vysvětliti, these racionelní jest ztracena. Nedosahuje-li rozum až tam, není ho ... Skepticismus chápe se znovu these, vrhá znovu svět na cesty náhody. Svědomí nemá již práva mluvíti. Proč se dovolávati ve faktech něčeho ve jménu

¹⁾ Rádo a snadno se široce rozkládá o vznešenostech rozumu ; jakmile však běží o jeho význam zde na světě, otázka, jak vidno, ztrácí na své poesii.

Řádu nad nimi jsoucího, kterého by vůbec nebylo? Popřítí řád nadpřirozený, toť vyhladití rozum. Většina lidí ovšem chce, by se spíše zdálo, že ho má, než mítí jeho plnost.

Nevědomec nikterak se nepovznese k zákonům, které nám dosvědčují zjevy; neumí vystoupiti ze smyslů do rozumu, a skeptik neumí vystoupiti z rozumu do Víry. Na neštěstí logika nás nikterak nezavazuje. Málo duchů dokonává její kruh.¹⁾ Newton přišel první na přitažlivost a Ampère na totožnost tří fluid. Člověk pravdu raději ukazuje, než aby ji dokazoval; jest jako krása. To vše závisí na rozpjetí ducha, který jde tam, kde cítí světlo; jako v morálce na rozpjetí srdce, které jde tam, kde cítí více dobra. Místo abychom se rozumem omezo-

¹⁾ Proč by přicházel filosof, ne-li, aby šel za základní myšlenkou, již učenec zapomněl ve faktech? Nikoli, rozum nemůže jíti, kam jde Víra, ale otvírá nám jakousi indukci, kterou pak dovrší Víra. Mluvíme o rozumu vyléčeném a uvědoměném. Neboť kterak by rozum odhalil rozumu jeho vlastní nedosta- tečnost a poskytl mu pravd, jichž nemá?

vali, dlužno jíti za ním, až kam dosáhne. A také ustavičným a pouhým úsilím rozumovým člověk se stává menším než opravdu jest.

e Odsouditi člověka jen k rozumu, loť přivesti ho zase k přírodě, která se znovu stane vysvětlujícím pojetím. Materialismus bude vždy nahrazovati Víru. Jest třeba, aby rozum našel své vysvětlující ponětí buď nad sebou nebo pod sebou, aby dovršil svou základní myšlenku nebo opět upadl v nesmyslnost. Buď v řádu vyšším než příroda, nebo v přírodě : ale pak sbohem ony tři ideje.

— Nechť rozum dovrší svou základní myšlenku ! ale tajemství nevcházejí v rozum. — Ani zákony ve zkušenost . . . Co jest větší protivou fysických zákonů než-li to, co nám ukazuje pozorování ? Hmota, bezvládná, dělitelná a padající pod smysly ; zákony, pravý opak. Tvoří tajemství, jež přece dlužno připustiti ! Toliko stoupáním vzhůru budují se vědy. Každá hledá svého principu v té, která jest nad ní : zeměpis v astronomii, astronomie v mechanice, me-

chanika v mathematice, matematika v metafysice a metafysika v Bohu. Proč se tedy diviti, že fakt Církvě jest nad přírodou, když vše, co chce vysvětliti přírodu, sídlí nad ní?

Co jest za přírodou, není nikterak proti přírodě, poněvadž to jsou její zákony. Co jest za rozumem, není nikterak proti rozumu, poněvadž to jsou její zákony. Co jest za rozumem, není nikterak proti rozumu, poněvadž to jsou věčné závěrky, vysvětlující pojetí, která ho potvrzují a dovršují.

kap. XIII.

Ježíš Kristus jest metafysickou příčinou tohoto světa.

Ode všech faktů dlužno přecházeti k neviditelnému. a Tajemství není větší ¹⁾ v řádu nadpřirozeném než v řádu přirozeném. Všechno záleží na tom věděti, zda se činí závěry. To by nám byl Pascal řekl.

¹⁾ Jest povýšenější, ale vždy Bůh to jest, který působí.

Jest-li dán problém, Církev přichází všemi proudy logiky. Vyplývá z axiomů, jest v plánu Stvoření.

Neboť chceme-li nalézt toho, kdo ji viditelně založil, postačí vejít do historie. Kterak možno pustiti s myslí proroctví, která ho ohlašují, divy, které nám ho představují, dobrodiní, jimiž se nám jeví, zázraky, jež po něm následovaly? ¹⁾ Že Ten, který učinil tolik lidí, stal se člověkem, aby se zase jednou objevil mezi nimi, aby jim oznámil božskou pohnutku, již byli stvořeni, a co jest jim samým konati, což jest to vše tak podivno? Ah! že by bylo tak podivno přinést na svět světlo! světlo, z něhož vykvétají svatí a nejvznešenější civilisace, které jediné by dovedly rozvinouti lidskou přirozenost. Ať se to zdá podivným těm, kteří chtějí, aby je Bůh

¹⁾ Prvním historickým faktem jest zajisté slib, daný našim otcům o *Očekávání národů*, a největším zajisté příchod jeho k lidem: VERBUM CARO FACTUM EST!

„Božské Slovo objevuje se opět ve světě, který stvořil na počátku. Žid, zcela zaujat věcmi pozemskými, neuměl rozpoznati Pána, který stvořil svět.“ *Liturgický rok* od R. P. opata Solesmenského; kniha VII.

stvořil a jich zapomněl, aby nikomu ničím nebyli povinni, aby byli svrchovanými vládci sebe samých! Že by se Bůh s námi zabýval? Stvořiti svět, budiž! Ale osvěcovati ho, řídití ho? Kterak jest soudnějším věřiti, že Bůh nás tvoří, aniž by nás znal, aniž by nás miloval; učenějším jest mysliti, že lidstvo žije, aniž by vědělo o svém cíli, svět, nezáleží přísně na tom, proč a srdce lidské samo pro sebe.

Slabost našeho rozumu umenšuje naši víru. Člověk jest tak tupý, že nežasne ani nad tím, že jest; jak pak by mu bylo podivno to, co bylo učiněno pro jeho bytí? Sám fakt stvoření mu uniká, kterak by myslil na ostatní? Kdyby člověk přemýšlel, jak by byl překvapen sám sebou! Kdyby učinil krok, ve svém rozumu, jak by byl ohromen, že jest! Cítiti co jest to býti, a rozeznávati to od nicoty, toť znamením vyššího rozumu. Hovada nepocifují sebe menšího podivu nad tím, že jsou. Nevědomec nediví se ničemu z toho, co uchvacuje učence: právě

obdiv dělá člověka. Ale učenec ¹⁾ zůstává nevědomcem, jestliže proběhnuv zázraky bytí, zastavuje se, aniž jest u vytržení nad bytím. Lidé vidouce se, měli by si blahopřáti, že jsou; bylo by to zároveň důkazem srdce i filosofie. Myslet na bytí, na to, jaký význam má takový fakt, jest vznešenem myšlení. Víra jest znakem velikosti duchů. Uchopiti odtud, z tohoto světa věčné reality, cíl, který má na zřeteli Nekonečno, pravdu!

Ale pravda jest svata; třeba ji milovati, abychom ji poznali, třeba duše, abychom ji milovali. Odtud blud tak obecný. Naše já nás zdržuje při každém kroku.

c Lidé přinášejí všichni měřítko své myšlenky a volají: Tu jest logičnost! Není pochyby, jest tu lo-

¹⁾ Věda jest málo hrda. Nedá si ujíti sebe menšího jevu, aniž by nepátrala po jeho příčině, ani sebe nepatrnější věcičky, by nehledala jejího účelu! Příliš slabé myšlení člověkovo přešlo v analysu. Jmenuju je analysou; jest to nějaká věda, když neví? Tak něco pro svět fysický: zde vše jde bez nás. Ale svět morální, což kdyby Bůh byl na nás čekal, aby nám o něm poskytl světla? . .

gičnost; probíháte svým, ale kam kladete svůj kompas? Což logičnost, každý má logičnost: ale Logiku? Objali jste bytí a pronikli v Nekonečno? Věda, aby se vybuodovala, přechází z kruhu do kruhu; když se vysvětlila fyzika, třeba vstoupiti do chemie; a když jsou známy příbuznosti, třeba vstoupiti do života; atd. Usuzování dostihuje, kam chtělo, ale Logika se nezastavuje. Třeba, aby šla k cíli: Kdo mi řekne, jste-li tam? Ve vědě, v morálce, v myšlení, v dokonalostech duše třeba vždy, vždy jíti, neboť vycházíme z nicoty! Logika není leč vzletem k nejlepšímu.

-- Kdy ji máme? — Když všechno zůstává vysvětleno: my, zlo, tento svět, Nekonečno, jeho nekonečná láska...

Logika, která o sobě praví, že dostihla cíle... Bude se mluvíti dlouho o století, které uvěřilo, že věci jsou uzavřeny v jeho myšlence, a neustalo opovrhovati věcmi věků! o vědě, a jen proto, by se vše zmenšilo; o logice, aby se člověk omezil:

v obmezenec. O logice? Ani nepostřehujete zá-
zraku svého bytí, ani jste nezahlédli *desiderat*
tohoto světa. Fakt, a ne vysvětlení: ó filosofové!
Zapomenutí, ejhle váš způsob, jak se zbýti záhady!
Logika! řekněte ochrnutí rozumu před vyššími
ideami. Život jest třeba vysvětliti! Vstupujete do
něho, a pracujete v něm v nevědomosti a bolesti;
potkávající schopnosti a nenalézající pro ně užití,
přírodu, která nás odhání, rozum, který nám lže,
srdce, jež nás vrhá v strast; dobro, abychom ho
nemilovali, pravda, abychom ji nepoznali... Ko-
nečně, zrodili jste se a umíráte, aniž chcete, aniž
o tom víte, ubozí uprchlíci z nicoty! Odpovězte, co
tu děláte?... Tento život! cíl nějaký, cíl pro věc
tak velikou, slovo tohoto dvojitého tajemství?...
Časy se o ně opotřebovaly a světu bude již šest
tisíc let: JEŽÍŠ KRISTUS JEST METAFYSI-
CKOU PŘÍČINOU TOHOTO SVĚTA...¹⁾ O-

¹⁾ Kdo přichází na tento svět a nevidí v něm leč náhodu,
jest idiot. Kdo v něm vidí Boha a neusuzuje z toho na stvo-

statně každá duše přece cítí, že nemá sama o sobě žádné vnitřní zásluhy, poněvadž vychází z nicoty, poněvadž v ní nebylo ani za mák Nekonečna ; že tudíž nemohla býti stvořena, aniž jednoho dne nabyti účastenství na Nekonečnu, leč aplikací, která jest jí učiněna z jakési nekonečné Zásluhy, jak jí byla milost, udělená člověku ve stavu nevinnosti: JEŽÍŠ KRISTUS JEST METAFYSICKÝM DŮVODEM TOHOTO SVĚTA ...

Co říci nevděčníkům Nekonečna ? Jakkoliv jen *d*
bída a nicota, nevšimnou si ani zázraku svého bytí!

Jaká logika tě odsuzuje, o moje myšlenko, když jdeš přesně až k cíli myšlení, totiž, proč Bůh mi dal můj vlastní div a postavil mne na tento svět ; totiž, zda mi ho opravdu chtěl zjevití, zda mne on sám uvedl na cestu, kterou probíhá má svoboda ? Vědo! což potřebuju tvé myšlenky ? moje jest logikou zcela

řeni, jest duch přerušný. Neboť jsou lidé, kteří nejsou blázny leč v jednom smyslu ; a mnoho lidí zůstává idioty při počátečních ideách. Toho si všimněte.

úplnou: odkud přicházíš, kam jdeš, nebylo ti toho řečeno ?

Kterak bylo třeba mne milovati, abych byl pozdvižen k bytí: a nikdy by mi toho nebylo řečeno! Když ho nemohla unést, tohoto bytí, vrchovatě korunovaného dary Shury, a když upadla svobodou, které jsem užíval po dětsku, Bůh znovu přišel, by mne pozdvihl: a nebyl by mi toho řekl! Byl jsem stvořen, abych došel účasti na Životě věčném, a že nikdy mi o tom nebylo pověděno!... Jsem unaven posloucháním lidí, když všechna duše moje se vzpíná jako jediná logika, aby mi ukázala svého Boha. Jsem unaven slyšet ustavičné řeči o tom, že Nekonečno nesleduje v tomto světě leč cíl konečný. Mám rozum a oči: VERBUM CARO FACTUM EST.

Buď rozum, buď fakta; a Víra jest nadpřirozeným věřením faktům. Opustíte-li *à priori*, dlužno se vrátiti do historie; a opustíte-li historii, dlužno znovu se chopiti *à priori*. Zřejmě to neb ono.

kap. XIV.

Církev jest cesta, pravda a život.

Takovýto byl od počátku, od Platona a Aristotela až k svatému Tomáši a Leibnicovi postup rozumu ke každé vyšší pravdě: nejprv dokázati, že jest potřebna, a pak že vskutku jest. Takto se vyvodila pro nás Neomylnost... A jestliže náš rozum se shledává dnes dosti oslaben, aby sám sobě nedůvěřoval, co s ním zmůže ten, kdo rozumuje?

Kdokoliv vážně pochopil, že člověk jest bytostí svobodnou, pochopil potřebu světla stále přítomného na zemi; a poněvadž toto světlo nesmí býti pochybným, pochopil v něm zároveň nezbytnost Neomylnosti; a poněvadž tato neomylnost nemohla by trvati bez orgánu, pochopil nezbytnost Církve; a poněvadž tato Církev mohla by ztroskotati, pochopil nezbytnost Papeže, jediného to kořene pro Církev; a poněvadž Papež jest slovem a kořenem

Církve, pochopil nezbytnost Neomylnosti samého PAPEŽE. To jsou články řetězu, který každý metafysik přece cítí.

Dopřejte mi člověka, všecken katolicismus z něho vyplývá ... Ale míním člověka s jeho svobodnou duší!

b Komu, konec konců, mělo by se na tomto světě věřit? ano, komu by bylo věřit, kdyby se nevěřilo v tebe, ó Spasiteli! Přisvědčení všech věků a všech principů; prisvědčení metafysiky, morálky, vědy, Politiky, všech našich práv; prisvědčení nauky nej-povýšenější a nejsprávnější, jaké bylo kdy spatřeno na zemi, taková jest Víra: nejušlechtilejší a nejvě-rohodnější věc pro člověka! Má pro sebe velikost, má pro sebe svatost. Má pro sebe věky, které naplnila obdivem, národy, které pomocí ctnosti napojila heroismem a radostmi. „Ona ovládá!“ podle rčení Tertullianova. Jediné ona vrchovatě naplnila duše; žádná myšlenka nemohla se vztyčiti vedle její myšlenky, žádná neuměla vdechnouti takové lásky.

Aby se odvrhla, bylo by dlužno postaviti proti ní zřejmost nějaké nauky opačné. Po šesti tisících letech nevykřešete nikdy zřejmosti nějaké nauky protivné.

Než ona má tu nebeskou nepříjemnost, že jest tím nejkrásnějším na světě; a nemají-li jí lidé věřením, nedosáhnou jí nikterak geniem. Víra jest slunce, které ozařuje vrcholy, na něž duch nemůže vystoupiti.¹⁾ Toliko když věříme, dobro tam jest, třeba je konati; nuže zlý utíká před světlem...

Bylo by lépe bývalo, kdyby se bylo ani nemyslilo

¹⁾ Mezi ideami, které běžně si lidé tvoří o Věře, jedna část jest zvrhlá, druhá příliš veliké vznešenosti, než aby se stala duchu přístupnou jinak než věřením. Již Pascal řekl: než se počne brojiti proti náboženství, slušno věděti, jaké jest! Člověk přijímá pravdu jako bytí: rozum mu slouží, aby ji poznal, a ne, aby ji vynalézal. Bude moci nějaký pyšišvor odkrýti, obsáhnouti tajemství našeho osudu? Svou myšlenkou, by se mladíku, vycházejícímu ze střední školy, nabídl náboženství na vybranou, Rousseau nám připravoval generaci lidí prostředních.

To se přihází, jakmile člověk chce míti více ducha než tradice, totiž než všichni lidé!

na tento svět, že se na něm pravdy ještě dočkáme, než nepoznati Toho, který nám praví :

„Jako můj Otec, Bůh živý, mne poslal a jako živ jsem skrze Otce, tak také, kdo žije z těla mého, žíti bude skrze mne : tuto jest chléb, který sestoupil s Nebe. Není tomu s chlebem tímto jako s mannou : otcové vaši jedli mannu a zemřeli ; ale kdo jí z chleba tohoto, ŽIV BUDE NA VĚKY ... Já jsem Cesta, Pravda a Život.“

Cesta, toť on, jenž ji razí ; Pravda, toť tato Církev ; Život, toť tato svátost blaha, tento plod Boha, který nám ona podává svojí posvěcenou rukou ...

kap. XV.

*Člověk, neboli bytost vyučovaná, nevy-
světluje se leč Církví.*

- a Víra neslábne v naší duši leč rozumem. Poněvadž člověk nerozjímá již o hodnotě svého bytí, nepo-

střehuje již své nicoty, a poněvadž nepostřehuje již své nicoty, nemyslí již na povinnosti, které mu ukládá posvátný fakt bytí. Neznepokojuje se již o podstatě, leč jako by on sám ji byl vytvořil. Není to neslýchané, že tento člověk, který se považuje za rozumného, nezasne co chvíle nad tím, že jest? Kdo nebyl zasažen nikdy zázrakem svého bytí, nevešel nikdy do svého rozumu.

Co lidí před Newtonem vidělo padati jablka se stromu, aniž by byli pomyslili, že to, co nazývají jejich tíží, jest síla, která je přitahuje k zemi! Jinak by Globus pokaždé, když by vykonal jedno otočení, vylil svá moře a své obyvatele do propasti. Vědění, toť jíti po stezce příčin, a tou se dal Newton. Idea příčinnostní vytváří celého našeho ducha; a její životnost vkládá do nás genia. Ideou bytí, která ho učí rozlišovati to, čeho není, od toho, co jest, účinky od příčiny, člověk chápe, že zde na světě nic není a nic sem nepřichází samo od sebe, že Nekonečno jest zdrojem všech vysvětlení. Tato myšlenka při-

držuje ho na pozoru nad každým zjevem a pudí ho, by se dobral až jejich příčiny. Posléze ideou příčinnostní, která v sobě jest ideou bytí, má ideu nebytí; a zase ideou nebytí oceňuje nevyjádřitelnou hodnotu bytí. Tyto dvě ideje jsou reciprokní; jsou dvěmi stranami rozumu, doplňují jeho světlo. Slunce přivádí jas a stín, bez nichž není obrazu. Proto idea bytí neslábne leč s ideou nicoty a idea nicoty leč se samým rozumem. Kdyby Bytí nebylo samo sebou, kdybychom na druhé straně necítili nicoty, Bůh by ztratil veškeru svou cenu, všechna fakta byla by absolutní, nebylo by čeho se dovídati, bylo by třeba odkliditi tuto vznešenou příčinnostní ideu, která jest značkou, již Bytí vtisklo naší duši, a jakoby podstatou, z níž utvořilo našeho ducha. Ten, kdo nechá v sobě zeslábnouti rozlišení bytí od nicoty, vidí, jak jeho rozum klesá a jak jeho myšlení se zatemňuje; nepřihlíží už leč okem ztrnulým a prázdným divadlu tohoto světa, všechny otázky pro něho mizejí, ztratil inteligenci. Nechť jen člověk

střeže v jejich lesku těchto dvou tvářností rozumu, chce-li si zachovati vnitřní světlost a vnímati velké problémy.

Rozum, pravím, dává nám ideu bytí, poskytuje nám ideu nicoty. Obě tyto ideje přicházejí spolu a spolu mizejí, jakmile náš rozum slábne. Ztratila se idea bytí, když již není ideje nicoty. Nuže nepřítomnost dnes této ideje udržuje v hloubce duchů blud, který se objevuje hned u kořenů všech našich myšlenek. Tam právě jsem chtěl přijíti. Zapomínajíce nicoty, ztrácíme úplně s očí nesmírnost daru bytí. Považujeme jej za věc přirozenou, za věc s námi srostlou, a nevšímáme si ho, leč jako bychom jej měli sami od sebe. Tato myšlenka jde s námi až do řádu duchovního, v němž člověk, domnívaje se, že má přirozeně něco, nemyslí více na Milost, z níž mu přichází život Nebe, než myslí na své bytí. Ve všem ztrácí s očí božské, to jest skutečné; a právě v této metafysické chorobě ob-
rábí se historie a filosofie, Politika a Víra. b

V náboženství, dejme tomu, už se nevidí ve zdatu Evangelia a zřízení Církve než aplikace obvyklých zákonů historie a podmínek lidské přirozenosti.¹⁾

c V politice se pohlíží na národy, jako by byli od počátku sami od sebe, a odtud že činí své podmínky těm, které Bůh posílá, by je zakládali a je vedli. Zapomíná se, že vše jest božské zde na světě, ba i zákony přirozené, jimiž vše bylo připraveno. Konečně zapomíná se úplně toho faktu Pádu, který neuvrhl-li člověka zpět do nicoty, zajisté aspoň přerušil jeho mravní život a činí ho dvojnásob poplatným. Takto se sbíhá s veškeré skutečností. Člověk si již neuvědomuje, že náklonnost ke zlému, která v člověku zřejmě má vrch nad žádostí dobra, zůstává ho zřejmě vně úplné pravdy a spravedlnosti, totiž pravé Víry a Společnosti; že všude vně milosti a autority, těchto dvou nejdrahocennějších statků na zemi, plémě lidské zvrací se ve stav di-

¹⁾ Viz podivuhodné úvahy R. P. dom Guérangera o Církvi ve IV. stol.

vochů.¹⁾ Ztrátou myšlení ztratila se zkušenost. Místo člověka studuje se jakási bytost pomyslná. Neznajíce jeho skutečných podmínek bytí, budují mu jakousi vědu illusorní; mají za to, že jest od přírody v bytí, domnívají se, že jest zdrojem světla, neodvislý, soudce pravdy; přivádějí ho, běda! nazpět k této nicotě, které již nevidí.

Člověk jest bytostí vyučenou, jako jest bytostí d stvořenou. Náleží Nekonečnu, aby měl podstatu, aby měl pravdu? Ví vlastně, co pravda jest?

Aby se pochopilo, že člověk jest bytostí vyučenou, nechci než zkušenost. Lid, nebo spíše lidské plémě, zabavené prací, nemá ani kdy, ani moci, aby si utvořilo jiné idee než ty, které předem dostalo.

¹⁾ Theologové rozeznávají tři stavy: stav *čiré přirozenosti*, stav *přirozenosti v její neporušenosti*, stav *přirozenosti porušené*; a právě v tomto posledním se rodíme. Nebude obnovena ani historie, ani politika, nevrátíme-li se Theologii do metafysiky, ametafysikou do Theologie. Kterak dorozuměti dva lidi, nemající téhož rozumu? Neboť jsou jaksi dnes dva rozumové, totiž ten, který spočívá na axiomatech, a ten, který pěšinkami pantheismu sestoupil opět v absurdno.

Mimo lid zbývá malý počet těch, jež nazýváme *osvícenými*. Ale kdo je osvítit? Co mysleli lidé osvícení před Ježíšem Kristem? Co myslí dnes pod Koranem nebo v Číně? Sestrojují snad své ideje svou inteligencí? Ale ta jest sama pod jménem výchovy darem společnosti, která je vytvořila. Člověk jest plodem Společnosti, není ho vůbec bez ní. Přece však považuje za své první ideje, jež jsou mu dávány; vlastností pýchy jest, že si přičítá to, co přijímá. Lidé jsou syny svého národa a svého času. A netoliko člověk jeví se vyučeným, dodává podivuhodně slavný soudobý řečník, ale i národové a věkové; jedni plodí druhé; dědí tradice, předsudky, povahu i vášně. Byli byste tím, čím jste, kdybyste se byli narodili před šesti sty lety, nebo dokonce, kdybyste náleželi k jiné části globu? Proč jest Francie katolickou? Prusko protestantským? Asie moslemínskou? Rozdílné vyučování nabylo vrchu u těchto rozdílných národů. Národové a věkové podrobeni jsou jhu autority. Ba bývá chloubou býti

člověkem své doby, totiž *býti podroben nejsilnějším ideám své doby!*

Kdyby člověk nebyl bytostí vyučenou, obcovať by přímo s Pravdou: jeho myšlenky byly by tytéž po celé zemi. Daleko od toho; žádný národ, žádná škola, žádná lidská autorita nedostoupila až k všeobecnosti. Kde nalézt zde na světě ústa, jimž by druhá neodporovala a jichž by neusvědčovala z bludu? Takový jest osud filosofii . . . Buď jest pravda pouhým slovem a člověk jen bolestnou hračkou, vlekoucí okovy nejnešťastnějšího otroctví, totiž otroctví intelligence, (poněvadž všude žije v služebnosti individuálních autorit); nebo jest na zemi nějaká Autorita božská, aby ho osvobodila, aby mu dala pravdu.

Po jakém však znamení poznáme tuto osvobozující Autoritu? Po znamení pravdy, jednoty, všeobecnosti; po znaku, jež má míti Slovo Boha, po neomylnosti. Neboť, jest-li co v oči bijícího na tomto světě, dodává slavný kazatel, jest to dojistá to, že

žádná lidská autorita nedovedla býti katolickou, to jest překročiti meze školy nebo národnosti. Všechna náboženství vně Církve nebyla leč národními. Jakmile se nějaká říše rozpadne, utvoří se tolik sekt, kolik jest království; a není-li jako ve Spojených Státech národ sveden v národnostní jednotu, tyto sekty drobí se do nekonečna.

Již jednotu Církve, jediná na zemi, jest metafysickým důvodem její božskosti. Aby člověk unikl jhuideí člověkovým, aby znovu nabyl svobody svého ducha, bylo třeba Autority, která by mu svěřila božskou myšlenku vyučením božsky zřízeným. Poněvadž pravda jest prvním dobrem (a poněvadž nikdo se nemůže obejít bez tohoto dobra, bez něhož není jiného), prvně zajisté bylo pečovati Bohu o to, by učinil svou Církev všeobecnou, aby mohla jako slunce osvěcovati každého člověka, přicházejícího na tento svět¹⁾: *Lux vera, quae illuminat omnem hominem venientem...*

¹⁾ P. Lacordaire, *Řeči v Notre-Dame*; roku 1835.

Takový jest též, jak jsme viděli, závěrek tohoto rozumu, povahou svou všeobecného, jež však filosof shledává zajatým a osobním v individuu. Žádné světlo neosobní, anebo má záruku a vnější zřízení. Všimněme si teď dobře, že rozum všeobecný není konec konců leč všeobecnou idejí ; nikdo neviděl všeobecného rozumu, nikdo ho neslyšel mluvit. Positivně není lidského rozumu leč v individuu. Čím by byl v lidstvu, toho nikdo neví, nikdo toho neviděl. Není zde tudíž člověku potřebí realizované abstrakce, nýbrž reality.

kap. XVI.

Písma nebo Pravdy nevysvětluje leč Církev.

Jest-li *à priori* na zemi Neomylnost, osmnáct a století praxe praví experimentálně, kde jest. Ostatně jest tu Evangelium, aby připomnělo slovo Syna

Člověka, a toho, k němuž bylo promluveno ... Neběží o to, by bylo vykládáno, nýbrž abychom čtli: „Ty jsi skála; na té skále vzdělám Církev svou.“

Nesmí se nikterak zapomínati, že Církev, která nese pravdu, jest prodloužením Slova, pokračováním Ježíše Krista. Opakuje, co on řekl, aby nikdo nemluvil místo něho; po něm mluví, navazuje na jeho Slovo, aby každý před ní zmlkal; konečně pracuje pro Něho od té doby, co On sedí na pravici svého Otce. Neodvisle od spustošení, jímž zchátral rozum v nitru naší duše, starobylé tradice, sledující též sklon, zatemnily a porušily se v lidském rodě. Potřebovaly zřejmě býti znovu vybudovány.

Nač by bylo znovu dáno do ruky člověkovy, co nechala vypadnouti, Pravda a Život? Bylo třeba ještě mu tento život zachovati, i to slovo života, dané Bohem, jež se jmenuje po výtce Písmem. Bez vykladače však Písmo, by bylo vydáno na pospas vykládání kde koho, bylo by upadlo do panství rozumu. Kdyby však Písmo připustilo všechny smysly,

neobsahovalo by žádného smyslu. Třeba, aby toliko jediný smysl vyplýval z Písma, aby jediný toliko duch měl právo ho tam čerpati, a na konec, aby tento duch byl jeho, výlučně jeho. Jest tudíž nezbytno, aby tento duch vyvěral z téhož pramene jako Písmo, aby je Bůh oba inspiroval. Jest potřeba neomylných úst, aby se vysvětlilo neomylné Písmo.

Tohle vše povýšený rozum chápe zpříma, tohle *b* vše záhy bylo potvrzeno zkušeností. První kacíři útočili seč byli na Písma. I Evangelia byla postupně odvrhována; a spisy nepravé byly vyráběny na místo spisů Apoštolů. Kdyby věci takto byly šly po nějaký čas svým chodem a zaslepenost měla volnou cestu, národové, uzavření v lůně budoucnosti, nebyli by mohli rozeznati svatých textů mezi spisy, rozmnoživšími se jako lidé. Písma od první chvíle zakoušela nejvyššího nebezpečí překroucením, které by je bylo úplně zničilo. Byla by bývala zbyla toliko osamocená tradice, více vysazená po-

škozením než Písmo samo. Právě proti takovému neštěstí byla založena Církev.

Církvi vděčíme za zázrak zachování Písem. Ježto bylo dlužno vyprostiti je z propasti hádek, všimněte si toho! kterak by to byla mohla bez své zvláštní Autority? Co bylo nevyhnutelno v první chvíli, aby se ustálil nějak text, jest nezbytno i na dále, aby se ustálil jeho výklad. Všechny sekty, které se od Církve odštěpily, vzaly si přece od ní Písma. Uznaly ji tedy všechny v té chvíli neomylnou! Právě Ona zaručuje těmto sektám jejich autentičnost. A tak jsem nikdy nepochopil, že se odtrhují právě pro to, že už nechtějí přijímati od ní výkladu těchže Písem.

Neboť Školám odštěpenským bylo možno zcela dobře obnoviti hádky prvních století, odvrhovati postupně Evangelia a různé Epištoly. Neučinily tak velikého kroku odtrhující se. Uznávajíce všechny knihy Nového Zákona, přijímajíce z rukou Církve Písmo celé a takové, jak bylo s její pomocí zachováno po všechny věky, zapomínají přece, jaká

byla její úloha vzhledem k Písmu, a že, byla-li Církev jednou neomylna, nemohla ztratiti tohoto daru, jakmile ony ji opustily ... Takový omyl nemůže trvati navždy.

Přísně z téhož důvodu, jako bylo dlužno znovu přiněsti člověku pravdu, bylo dlužno mu ji zachovati.

Zde rovnice jest metafysickou: měli bychom si to uvědomiti. Kterou pohnutkou bylo člověku dáno Písmo, toutéž pohnutkou mu byl dán výklad. Z toho není východu. Historicky jest tomu rovněž tak. A pak, svěruje-li se člověk pravdě, už z téhož důvodu Církev se nesmí mýliti. Člověk jest divem tohoto světa, svoboda jest divem člověkovým; a Neomylnost zákonem Stvoření.

Církev, pravili jsme, jest pokračováním Ježíše Krista. Třeba zajisté, aby Bůh zůstával na zemi, aby člověk nepřestal poslouchati!

Co říci nyní těm, kdož si nikdy nedali této otázky: Jest nějaká pravda na zemi? jest pro každého z nás něco jistého, čím bychom ji viděli? Jsou lidé,

jichž rozum nedovedl se nikdy postavit na nohy. Přicházejí na tento svět a netáží se ani proč...

kap. XVII.

*Člověk nebo svoboda nevysvětluje se leč
Církví.*

- a Prohlašujete se svobodnými, nedotknutelnými? Nuže Církev, skladnice svědomí a zjevení, totiž mající povinnost přenášeti vám pravdu, požaduje jisté znalosti této pravdy.

Kdyby jen bylo možno, aby nabídla jiné Slovo než to, které přijala od Boha, co by se stalo, neřku pro naši Věčnost, ale pro její vlastní autoritu? Kterak by si tato Církev vymohla mé důvěry, mé poddanosti? Dobyla-li si nade mnou nějakého vrchnostství, tu proto, ŽE JEST NEOMYLNA: nebo nikdy se nepochopí slovo rozum, ani slovo svoboda... Lidé mají ducha, ducha svobodného a nedotknutelného, a nedovedou oceniti jeho hodnoty!

A tady poznávám svého Boha, poněvadž jest stále zde, stále v Nejsvětější Svátosti Oltářní, aby mluvil k mému srdci, stále na rtech svého Velekněze, aby uspokojoval mého ducha. A jest zde jako volba, již k mé zásluze mi ponechává; jest zde podle způsobu, zřízeného pro moji svobodu. Neboť mohu říci, chci-li klamati své srdce: není zde! protože není tu pro moje oči; nebo, chci-li klamati svého ducha: to není on! poněvadž mizí pro pýchu. Ale jest tu pro lásku, která tryská z mého srdce, a vidím ho upřímným okem svého rozumu. A tady moje svoboda zůstává živoucí se zásluhou pravdy, poněvadž má moc lži, se zásluhou dobra, poněvadž má moc zla. A tady poznávám Boha, který mi dal svobodu.

Jest důležité, aby zde Bůh byl, poněvadž jest *b* důležité, abych byl svoboděn! Neboť, toho si dlužno též všimnouti, nemohu vyjiti z Církve, abych nevy-
padl z rozumu. Historie, zkušenosti se zde dotazují. Co činí kalvinismus? Staví konec konců *neomylnost* jedincovu na místo *neomylnosti* Církve. Co

činí anglikanismus? Na místo této neomylnosti stavi neomylnost jednoho muže nebo neomylnost jedné ženy, kteří určují svým vlastním smyslem pravidla kázně a Víry... A anglický lid jest lidem svobodným? a tento lid jest lidem hrdým? Kdyby náš život závisel na bludu, na který právě útočíme, nevnikli bychom takto do těchto nesmyslů.

c Tam pro jednotlivce, zde pro Společnost. Kdo pak bude poslouchati, když poslušnost nemůže vystoupiti k Bohu? Dlužno pak ustoupiti jakési úmluvě lidí, a tu posloucháme člověka. Despotismus jest založen... Svoboda, Společnost, Neomylnost, tři mezníky v přímém poměru.¹⁾ Kéž ti, kdo jsou věrni jedné z těchto tří thesí, se spoji, aby hájili všech tří! Není dobře rozlučovati, co Bůh spojil...

¹⁾ Myslim svobodu morální, pramen naší svobody občanské a našich bývalých svobod veřejných; svobodu, stvořenou k zásluze, a která odtud má své hranice v zásluze.

kap. XVIII.

Tento svět se nevysvětluje leč Církví.

Tento svět se nevysvětluje leč Ježíšem Kristem. *a*
Jinak svět byl by přišel a světlo nebylo by přišlo
na svět ...

Nuže Ježíš Kristus přišed nemohl odcházeje ne-
chatí tohoto světla uhasnouti, ani ho svěřiti člo-
věku, který ho již jednou pustil z rukou.

Bylo třeba upevniti světlo na pochodeň, a to tak,
aby nikdo nemohl odloučiti této pochodně od tohoto
světla : touto pochodní jest neomylnost Církve.

Evangelium se objevuje na světě božským svě-
dectvím : uchovává se tu svědectvím neomylným.
Pro člověka byly tyto dva problémy v absolutní
rovnici.

Jest třeba, by tato pochoděň byla zažehnutá, by
lidé viděli světlo ; jest třeba, aby světlo bylo sjed-
noceno v pochoděň, by blud se nemohl rozplemeniti ;

jest potřebí tohoto dvojího zázraku, aby člověk byl v božském fluidu, v němž se uchovává jeho svoboda.

Ještě jednou, kde jest člověk bez světla? a světlo, může-li je blud zničit? Svět není nějakou illusí.

Neomylnost Církve není leč důsledkem zázračného příchodu Boha na zemi. Logiko, jaké vítězství! jaký úplný triumf! Zde se ujímáš svého panství, objímáš posléze celý prostor rozumu... Tento svět: Ježíš Kristus; jeho světlo: Neomylnost! O logiko! čím bys byla bez Evangelia a bez Církve? hádankou větší... ohně vrženého do duše, aby ji pálil.

b Tento svět, dlužno ho vysvětliti: Ježíš Kristus; jeho světlo, třeba je uchovávat: Neomylnost... Tato these otřásla zemí, z ní vytryskl u národů hluboký cit, který upevnil jejich Víru a založil Nový Věk. Člověk triumfuje, Zákon jest v jeho svědomí!

A klíč budovy mravní stává se klíčem budovy politické. „Papežství, pravil Napoleon, představuje

nejlepší a nejnezničitelnější zřízení země ; nemožno jí ani ovládati, ani jí sbořiti.“

Nic nedotýká se člověka tak těsně jako pravda. A ten, kdo popírá vyučující autoritu zřízenou Bohem, ztratil otázku. Kterak popírati ve světě duchů autoritu duchů, záruku světla a svobody ? Blud pro intelligence jest zničením.

Duchovní autorita či Neomylnost, věc jest táž, neboť jen neomylné má autoritu nad duchy.

Popírati u duší vyučení, zřízené Bohem, toť zapomenouti, co jsme. Fakt velikosti člověkovy, vznešenosti a ušlechtilosti Stvoření tuto jest. Řešiti tuto otázku jinak nežli to činí katolík, toť zašlapati myšlení a strhnouti navždy logiku . . .

Jaká velikost a jaká sláva v této Církvi, která prohlašuje božství Našeho Pána Ježíše Krista ! a jeho ustavičnou přítomnost na zemi !

Odejde-li Ježíš Kristus, jeho světlo odejde s ním. Nebude-li na pochodni, svět bude hledati světla.

Nebude-li připevněno k pochodni božsky jako zákon, blud se vrátí, aby je uhasil.

Svět nevysvětluje se leč Ježíšem Kristem... Jest vždy vysvětlen pro hovado, jež nalézá trávu na nivách, odpočinek v chlévě, a netáže se vůbec proč...

Podal jsem o Církví výklad, který jsem našel v rozumu: pro ty aspoň, kdož se povznášejí k svému věčnému určení. Poněvadž nemáme nijaké moci nad těmi, kteří o něm nevědí, nebo kdož se od něho odchylují, jest mi dále jíti svou cestou.

KONEC PRVNÍ ČÁSTI.

Cyprian Norwid

ČENSTOCHOWSKÉ VERŠE

Za voly sivými
za rohatými
po mokrém lese se psy,
se psy chodívám žlutými.
Jeden zove se Lišák,
šedivě tmavý pak Myšák.
Mám také strakatou fenu,
po zlatém strništi hledá si chlupaté myši,
pod ploty po krtcích slídí.

Chodím tak od zoře,
když pějí kohouti
za prvních úsvitů božího dne.
Do mlhy svítají vrby
jako by obláčky šedé.
Na trávě perlí se drobounká rosa,
na nebi hasnou již hvězdy.

Neb nejsem parobek,
řádný jsem chlapec.
Voly znám pásti,
hrabati dovedu seno,
shrabovat v kopy,
snášeti v snopy.

Jasným zubatým srpem,
hladkými cepy
neumím vládnouti: jistě bych
rozbil leb na padrť,
nebo se zasek' v prst
a pad' jako dřevo.

Kopati motykou umím,
píšťaly robíť,
lipové sdíratí lýko,
ve stínu spáti jak starý;
oheň též pálití v lese
za noci, za tmavé noci.
Až je to na podiv sovám
i hlubokým větrům,
nesoucím do výše dýmy,
kdež je pak nakupí v mraky...

Také čísti se učím,
vím, že O podobno bání,
neb' je jak u vozu kolo,
A že se podobá štítu,
I je jak ohebný prut,
E jako bezzubý děd,
U jako rohatý vůl
nebo jak duha,
kdybych ji převrátil, vzpružil.

Vím, že je na nebi Bůh,
se světem hospodaří,
všechnu svou čeleď zná,
stromy i květy,
noci i dni
i zlaté na nebi hvězdy.

Na chléb že myslí, to vím,
pro všechno na zemi,
jenom ne pro sebe.
A že se zrodil jak dítě
nejchudší v chlévě,
ač je svět dědictvím jeho...
pro nás on umíral v muce
na kříži s pobledlou lící
na hlavě trnovou korunu maje;
plačící vložili tělo — ach!
v hrobový jícen,
zavřeli, znamení dali.
Neboť se báli jak zbojci,
nejde-li někdo v jich sled.

Přežili tři dni tak
lidé zlí, dávní ti židé,
myslíce, že se zbavili
toho, jenž to vše vidí,
Boha že zabili,
slunce že zhasili,
a že jich neslyší nikdo,
krví že nepáchnou
a že se ztiší
zvěst o tom, zanikne zcela...

Až ráno třetí den
na hrobě zachvěl se kámen a
veliký ozval se hřmot;
živý Bůh v slávě vstal
s vlajícím praporem,
v slunečním jasu vstal
naprosto bezpečěn v sobě,
probité povznesl ruce,

zdrásané pozdvihl skráně,
kopím měl protknutý bok.

Do výšin vznášel se, v modro,
by lidé viděli,
že nebyl zabit,
že jenom země ho dělí
tak jako zaseté zrno,
vorané do hrobu brázdy,
jež pak zas vyrůstá v klas,
pozvolna sílí — až
obrůstá vousy
a šediví, bělá.

A člověk klas požíná,
cepem jej bičuje,
neboť jej od Boha máme;
sám Bůh oň pečuje,
myslíť on na chléb
pro všechny, jenom ne pro sebe.

Bože, můj Bože,
cos nasil dušiček tady;
když's ležel v jesličkách,
slavil Tě pastoušek,
a jak dnes v neděli,
když lidé v kostele,
nemyslí na voly,
všeho se oprostil,
v mysli se rozkochal anděly,
nechtěje ničeho!

Veselo bylo mu,
jak by se opojil nebesy,
jak by mu pokryl kdos stůl

hojně a jako by jedl chléb
z pšenice žluté jak zlato
v překrásné svatyni!

Mijím-li někde kříž
neb sochu světcovu
trčící k nebi,
pocítím v sobě cos více,
tehdy se ve mně cos modlí,
dýše cos' — Bože!
ruce Ti probodli
a ty přec' obilí rok co rok seješ...
znovu díím sobě: ó Bože!

Nebo když zaseje člověk,
chová jen naději,
ale neví, co v poli
rozvíjí zrna,
neví, proč z fazolí
nerostou lilie,
aneb snad z pšenice oves,
nebo z pelyňku růže.

Jako však v jistém pořádku
sobota po pátku,
neděle po sobotě,
všecko tam po vůli boží se děje.

Člověk to nečiní,
jen k tomu působí.
Víte-li, kde jsem to byl,
kde jsem se tomu naučil?

Víte-li?... nevíte:
Čenstochowské já dítě,
odtamtud pěšky se беру
a byť tak zdaleka, s ochotou věru.
Nebo tam na desce zlacené
posvátný obraz mají
Matičky Boží zázračné,
před níž dav poutníků pláče.

Víte-liž — odkud ta deska?
Ze stolu, u něhož jídal
Pánbůh náš, Ježíš; za tím stolem
sedával, pokud tu na světě žil.
Polští ji králové
v lijavci pohanských kulí —
za třesku palašů
přenesli na ona místa.

Divy tam také se dějí,
tolik tam modlí se kněží,
v modlitbách do šedin trvají;
mnoho tam, přemnoho zbrani,
přeostrých palašů,
korouhví plno, že
děsí se všichni, kdož
nekleknou v kostele.

Vojska tam tisíce,
všechno pod zemí v spánku
hluboko pod kostelem,
nikdo se nemůže dostat k nim,
aniž jich spatří čí oko,
oko jen boží je zří.

• Kulí tam naseto,
mosazných děl,
tolik tu bohatství.
Nikdo z nich bohat však není,
nikdo z nich nebude pánem,
pouze ten, komu se s nebes
upřede nitka,
a kdo se neoptá: proč?
půjde jen za nitkou
lapan jak v síti,
přediva netkne se
nezmotá niti.

Taký jen pronikne v skálu,
kde se vše svítí tak zlatem,
kde je řad prostorných síní,
plno v nich rytířů spících
oděných v železnou zbroj:
jeden se napíná,
jak by již do cíle mířil,
druhý jak střelit by měl,
třetí pak z pochvy meč
tasí a čtvrtý
jako by v pánvičku dmuchal,
pátý zas na stráži bděl.

Tak je to dole tam v hloubi,
cítíš to po zemi chodě,
až se tě pojednou zmocní a zdrtí
zkroušená lítost, vyhrknou slzy,
rázem jak kácený strom
na zemi padneš,
zavoláš: Matko, ó Matko
našeho Spasitele,

toť jest ta modlitba pravá,
a já se modlím tak zřídka.

A všechno to rytířstvo,
všechno to vojsko,
které spí pod zemí v hloubi a
prolilo pro víru krev —
v sobě kříž nese,
každý jak svinutý prapor
leží tak tiše,
každý jest pohroužen v sebe.

Z polštiny přeložil J. Matouš.

Dřevoryt Rudolfa Adámka

Rachilde:

PŘÍTELKA KNIH

...Hřadující na vrchu jejího žebříku, vždy ji budu viděti, jak řídí elektrický proud na stropě svého knihkupectví, a vkládá znalou rukou vajíčko světla do hnízda z modrého hedvábí.

Tato podoba mladé dívky ještě jest jedinečna. Nežli se rozmnoží její odlesky na zrádných často vlnách ženských dobrých vůlí, bylo by snad zajímavo, pokusiti se o její načrtnutí. Praví sama: „Třeba hodně nahlas křičeti, že budoucnost tvora vyučeného, moudře vychovaného, dbajícího o důstojnost svého charakteru, jest v obchodu knihami.“ Adrienna Monnierova jako by představovala právě nejdokonalejší příklad důstojnosti charakteru. Vše jest normálno v ní, zdrávo, zdatno a počestno. Přece však jest zde všecko zázrakem života podmaněného ustavičným úsilím vůle opravdu údivné u dítěte. Adrienna Monnierova nabyla výlučné chuti pro

literaturu v rozsáhlém podniku na rozšiřování knih, což jest podnik ostatně užitečný, ač příliš oficielní, aby přijal v jich začátcích jisté spisovatele, vždycky poněkud násilné. Dovedla zde rozeznati, uprostřed methodické práce, co jest znakem zavržení nebo pečetí přijetí, a cítila, že přes všecka budoucí opravování může v tom býti obchodní nespravedlnost, pakli někteří spisovatelé se nechávají v poměrné tmě, zatím co jejich spolubratři napodobitelé, přeběhlíci nebo prostřední, jsou vítáni s poctami, kterých si nijak nezasluhuje jich podřadnost.

Pod prozíravým vedením byla zpravena o tom, co se odměňuje dobrým, literárně řečeno, co se stane přístupno veřejnosti, a kterak možno čtenáře ohnouti k formulím předních šikův, namíchat mu včerejšího paradoxu, by se dal dovésti k akademickým jistotám. Protože jí ukázali možné zkušenosti dovoleného, přišla jí ovšem chuť na nemožné, zapovězené... neb děti sprádají velikomyslné sny! Proč by se nešlo naupřímo za urputným spisovatelem, aby byl odloučen od svých mlh, aby byl objeven před svojí smrtí nebo před svým duchovním rozkladem? Trocha úspěchu zabrání často množství nešťastné hořkosti. Což jest potřebí, aby genius začal dělati pod sebe, má-li býti trpěn a státi se částí pařížské dekorace? Kterak jí přišla tato vašeň přemírné jasnosti, takového dobrodružného podnikání proti světu, nikoliv oficielního, ale tak svobodně a otevřeně za umění pro umění, tehdy, kdy mohla zamhouřiti oči? Kterak se jí dostalo síly, hodnému děvčátku, vytrhnouti se z bezsta-

rovnosti údele ctně měšťanského, aby se pokusila o nebezpečnou zkušenost? Toto jsou odvahlivosti obnovovatelů, a mají-li mozek řádně vyvážen, řádně uzpůsoben k důmyslným výpočtům, mohou doufat, že dobudou nového světa. Adrienna Monnierova milovala krásné dílo pro ně samo. Odvážila se víry, že dlužno je prodávat, rozšiřovat je ve jménu jeho pouhé krásy. Vytvořila tvář v tvář svému svědomí nové copyright, odváží-li se užití technického slova. Opustila pravý břeh, cestu udupanou arrivismem, by se usadila na levém břehu, na tvrdé stezce škol, jako školačka tajemně se stavší mistryni tajemstva, jímž se vyrábějí mladé slávy. Založila knihkupectví, odvážně se oddala znovuzrozdování knížek mrtvě narozených, autorův mimo zákon nebo prokletých z příčiny příliš pomalých chápání. Na místě onoho vraždění nevinňátek, jemuž předsedali pánové knihkupci velikých boulevardů, jala se vydávati a udržovati mladé, kteří jsou opravdu nadáni, byť křiklouni, ujímala se starých, kteří jsou zanedbávání, poněvadž nemají hlasu, mrtvých, kteří jsou zapomenuti, odsouzeni, všech, o kterých slýchala: „Nejsou pro velké publikum.“ Ustanovila obchod neprodaných, a vyhrabala ze země i mrtvolu těch, kteří byli zavražděni nenávistí bohatých plagiátorů. Bylo to bláznivé, drobet vznešené, a bylo to prostinké jako vydání se na pochod (poví vám to podrobně v příštím svém katalogu), poněvadž mladistvá sestra chudých, která jí posílala všechny ztracené dítky literatury, je znala „jako kdyby je byla udělala“, dle vulgárního rčení; čtla je,

opět je čtla, pochopila a roztrídila. Apoštoláty tohoto druhu ohromují lidi světské, ale toto povolání, rozpučené v krásném cerebrálním jítře, mělo by strhnouti za sebou vesnu horlivého písemnictví. U těch, kteří pracují, hledající jest oblíben, pakli snob jest v opovržení a nenávisti. Adrienna Monnierova prostičce stvořila svůj drobný svět, splavnila proud mínění, spojila kol sebe dvě pružných větví zaměstnání, které kdysi ctívalo člověka: úzkostlivou rozumnost někdejšího knihkupce francouzského, patrona i dělníka zároveň, čtoucího a vázajícího knihy, a širokého ducha cizích nájemců, kteří u nás berou knihy odvážlivé, aby je hodili do výkladů svých zemí, nezabývajíce se pozvolnými oficielními hierarchiemi.

Adrienna Monnierova skoupila staré revue mladých, skříně to veleděl dnes nenalezitelných. Prohrabala bedny na všech nábřežích, zadní krámy všech nakladatelů. Nestarajíc se příliš o vezdejší výdělek, nahromadila u sebe poklady, jejichž budoucí hodnotu znala. Pomaličku (jako pták staví své hnízdo... kam by položil, mezi tolika jinými, elektrické vajíčko...) osvětlila neznámé a v temnu skryté. Majíc na pomoc vroucně oddané rodiče, rozkošnou žačku, zručnou a umělkyni, svoji mladší sestru sl. Marii Monnierovu, přítelku sl. Zuzanu Bonnierovu, schopnou dlouhého úsilí trpělivosti, spolčence p. Pierrea Haoura, milovníka knih a delikátního znalce, zorganizovala ne záležitost, ale kruh *Přátel knih*. V sedmém čísle ulice de l'Odéon otevřel se jemně šedý krá-

mek se světlými výkladci, bez jakýchkoliv ozdob, tak dokonale po staroparážsku, že jest všecka jeho diskretní záře v očích literátů a učenců, kteří tam chodí. Uvnitř svazky, brožury, revue, kresby. Nuže, a toto bylo založeno, zorganizováno uprostřed války, a záhy zde byla filiálka, čítárna v ulici Dupuytren. Prostřed války?... Jednou odpůldne, zatím co superkanon rozpoutával nad naší pokojnou latinskou čtvrtí hrozně směšný hlomoz svých kýčání, brala jsem se podél obchodů ulice de l'Odéon, téměř do jednoho pozavíraných. Myslila jsem si, že krámek umění bude zavřen jako ty druhé. (Zdali den před tím dobře známý antikvář p. Lamotte z knihkupectví *Zahranických záležitostí* neobdržel surového vybuchnutí, které proměnilo v prach jeho veškery výkladce?...) Adrienna Monnierova tu byla samotna, sedíc v šedě modravém přítmí, svoji plavou tvář poněkud ne-skutečnu v hloubce holých skel — jako hra zrcadla — a, *oba ukazováčky v uších*, přehlížela svoje účty. Oh! toto gesto ušlechtilého děvčete, jež nechce ničeho slyšeti, ničeho věděti než svoji povinnost! ...Zde dlela, dělnice i patronka zároveň, sama sobě jsouc dlužna vlastní svou věrnost, bdělá strážkyně duchovního pokladu. Co jí říci?... Nejsouc z důvěrných domu, neodvážila jsem se vejíti.

Literátky, ženy ze světa, vy, které jste snívaly o *životě nebezpečném*, alespoň ve svých oblíbených románech, vy, které jste se rozlétly na křídlech onoho uraganu, který zatřásl až i našimi chrámy, nehaním vás.

Ale co přece si myslíte o tomto dítěti, jež si zacpává uši, což jest věcí důležitou, aby byl uchován vnitřní pokoj?...

Možno ji tedy překvapiti v kteroukoli chvíli, ana sedí za svým nepatrným psacím stolkem (nic komptoirového), na kterém se kupí papíry, staré knihy, do nichž zastrkuje saisonní květ, aby navoněl jejich uprášenost. Není zde měkkých křesel: starodávné slaměné židle, židle z klášterní hovorny, označující návštěvníku, že sem se chodí toliko, aby se řeklo podstatné. A hle, jak Adrienna Monnierova vám naslouchá, pozorna či smava, vždy hotova pomoci vám poučením nebo původní ideou: jest to plavý obličej Memlingův, neobyčejné čistoty linií, trochu matoucí širokostí pohledu a překrásným vnutím obočí, jako zlaceného štětce. Nevěřím, že by bylo lze potkati, skloněnu na vážná, zaklínací lejstra, tvář dětštější. Vnuká bázeň průhledností pleti, v níž ihned viděti, jak plane čistota a jasnost úmyslu.

Zvláštní věc: obklopena, velice obklopena mladými spisovately a úctyhodnými bibliofily, dovede se uchovati vzdálenou, jenže tak dobrou kamarádkou, že ji tím jen více milujeme. Kněžna literatury? A proč ne! Když tak snadno se dává tento titul ženám, které nikdy nečetly než svoje knihy... „Psáti? praví, když tolik je potřebí činiti na počest těch, kteří se toho odvažují!...“ A přece vím, že ona velmi dobře píše.

Po jejím boku poskakující jako svévolné a důvěrné kotě, vidíte sl. Helenu, která *shání nové zboží*. Tato osůbka, uniknuvší z povídky Alfreda Macharda, illustro-

vané Poulbotem, se svojí okrasnou neštovičkou prostřed tváře, vyhlížející jako pivoňka, již dobylo nějaké slunečko, jest plna líbezného šelmovství. Treba ji viděti, jak vniká do ponurého domu *Mercure de France*, kde vyděšuje pány úředníky, a jak se před ně postaví, by řekla hrotitým hlasem *Souris l'Arpète*: „No tak? kdy znovu natisknete *Život mučenníků*, kdy pak to bude? Ne, to není život! Zákazníci našeho domu neradi čekají. Myslím, že vaši jsou též takoví, ďas jako ďas!...“ A její hnědý vrkoč zcuchán sotva dosahuje výše stolu, neb sl. Heleně jde na čtrnáctý, a má maloucké nožky.

Adrienna Monnierova jistě vytvoří žákyně. Jest vzdána apoštolátu, poněvadž ona právě nic nemá z vážnosti apoštola. Miluje svoje knihy, a z lásky k svému zaměstnání dá je milovati jiným ženám. Jen když se díváte na její gesto, pěnkou pečlivě přikrývající zašlou obálku některého z jejích oblíbených autorů, jako by někdo postíral na poněkud znavené tváři lichotný tyl závojku, uhodnete u ní ideu posvátné služby. Záhy filiálka v ulici Dupuytren nepostačí, a bude jí třeba prodavaček na venkov. Chmurný smutek zákopového života pro muže, tížící úzkost pustého krbu pro ženy zplodily údivné vlčí hlady po četbě. Radosti míru mnoho na tom nezmění. Četba jest jediným umělým rájem opravdu zdravým, který jest na dosah kde koho: kdo četl, bude čisti! Jest na nakladatelích, knihkupcích, čítárnách, aby postavili hráz přílivu hrozné hlouposti průmyslové, „kamelotě“ fikslarů proti francouzské mluvnici.

Pakli mladá víla, *Přítelka knih*, věru se zasloužila o svoji přijatou vlast, levý břeh, to tím, že sem zavedla zoři pro ty, kteří blednou u pracovních lamp, a z nichž někteří uzří, díky jí, vzcházeti svůj veliký den.

...Hřadující na vrchu jejího žebříku, ještě ji vidím, jak řídí elektrický proud na stropě svého knihkupectví, a vkládá znalou rukou vajíčko světla do hnízda z modrého hedvábí.

Přeložil Bohuslav Reynek.

Richard Aldington

OBRAZY Z VÁLKY

P O R O B A

Byl jsem marnotratný —
S nečinných prstů jsem pouštěl
tiché, barevné chvíle;
odletovaly ode mne
jak z dubů a buků listí v říjnu.

Žil jsem rychle a marnotratně,
jako v houští neb na slunci hmyz —
Žil jsem smyslně, rozjímavě,
miloval jsem tělo a krásu tohoto světa —
zelený břechtan kol zbořených věží,
záplavy šedého moře,
ekstasi nebe
bledého, čistého při západu.

Plýtvat jsem láskou
k městům a samotám tichým;
snažil jsem se milovat lidstvo;
city jsem sbíral
jak ovoce zralé v bohatém sadě...

Zmizelo vše;
není již listí, není moře,
ani stínu bujného sadu,
neplodná poušť jen, plná prachu,
prázdna a hrozivá.

Marně po samotě toužím,
tiché kde hodiny plynou;
zuřivě rád bych shodil
těžké své šaty ze sukna a kůže,
abych měl volné tělo a nohy;
a tak jsem vzdálen krásy,
že srdce mi svírá chudobka žlutá,
s lupeny chtivými, pátravými,
a až pokorně jsem vděčen
za chuť prostého, poctivého chleba.

P O L N Í C V I Č E N Í

(Na přední stráži.)

Pode mnou dlouhá podzimní tráva
máčí mi šaty svou rosou;
kde se mi kolena tisknou v půdu,
cítím vlhkou zemi.

V chřípích mám vůni zdeptané trávy,
vlhkých sosnových šišek a kůry.

Velkými bronzovými kmeny sosen
svítí stříbrný úsek cesty.
Nekonečné zástupy jezdců stříbrných, modrých
v dlouhých řadách jdou prázdnými poli nebes.

Vše utichlo;
vítr jemně sviští jehličím sosen;
třepot pěnkvých křídel nad hlavou

jest jak vzdálené hřmění,
ostrý bzíkot komára zní
hlasně a blízko.

„Vystřelit“ mám „na nepřátelskou
četu, až přejde“ —
puška však stará, „na slepo“ nabitá,
leží tu netknuta přede mnou,
duch můj sleduje plynoucí mraky,
ústa má šeptají o matce krásy,
po prsa jež stojí v janovci zlatém
mezi modrými hvězdy sosen!

S V Í T Á N Í

Krutý úsvit padá na řídké, bledé mraky;
na kopcích za lukami zatopenými
leží mlha bledá, tichá jak smrt.

Vlečeme se znaveně dál,
těžce a nevyspalí,
sklíčení, ač na oko veselí.

Slunce přináší nach v bezbarvé nebe;
mosaz a ocel v světle se skví;
vlečeme se znaveně dál —
modlíme se beze slov:
„Bože, skonči tu černou, bolestnou úzkost
živými nachovými agoniemi smrti,
skonči ji bledým jak mlha snem.“

M I L E N K A

Ač jsem měl přátele,
milenku krásnou,
nade vše čekám milenky jiné.

Nepřijde ke mně v dobu
něžných slívových květů,
vzduch kdy je vesel zpěvem ptačím,
nebe je laskáním jemným;
přijde mi
uprostřed z pustého křiku,
kol sebe majíc mlhu hvězdnou,
velké, kývavé chocholy dýmu
na vzpínajících se koních.

A náhle se sehne a uchvátí mne,
stiskne mne prudce v náručí
a probodne polibkem jak ranou,
jež krvácí zvolna.

Leč ač zraní mne zprvu
ve své radosti silné,
brzo mne zkonejší něžně,
zastře mne nerušeným snem
tiše a na vždy.

VESNICE

I

Kdybyste viděli vesnici mou,
krásnou by se vám nezdála,
nudnou jen a všední —
jak bych byl řekl před půlrokem...

II

Když jste však v zákopech kletých
produmali ty dlouhé hodiny chladné,
proniknete až k významu věcí,
poznáte jasněji než dřív,
co značí strom, a co kaluž,
či černé, vlhké pole v slunci.

Poznáte pak
v tichu, v němž sviští koule,
pod nehnutou ironií hvězd,
jak je dobrá láska země.

Tak se toulám,
ruce v kapsách, klobouk na stranu,
oči mhouřím proti slunci
a rád mám věci
jak každý milenec či blázen.

III

Neb tolik lze tu milovat
a tolik vidět lze a chápat,
tolik věcí prostých, podivných,
i v takové nudné vesnici.

Holubi, ptáci kol stohu sena,
baráky s rudou střechou, kde spíme,
profil vzdáleného města,
šerý na stříbřitém nebi;
dvě kosmaté vrby a padlý jilm
a konec zbořené zdi
se šíří večerní mlhou —
vše hodno ruky Rembrandtovy,
Rembrandta, jenž miloval věci všední...

Dešťová louže tu, v níž se myjeme,
smetše škraloup ledu, jenž pálí ruku;
jilmy u struh a pole slavnostně tichá,
plochá jak břídlíce, tmavší však.
Je tu kostel —
nejchudší snad, který kdy se stavěl,
sádroví svatí, malování,
rovně z ulice St. Sulpice,
hrozně malovaná okna,
renaissanční „Jakub Starší“
nad vchodem...

IV

Dnes zpívají skřivani,
vrbové větve zrudly mízou,
na struhách taje poslední led;

s jedné strany řada topolů stojí,
štíhlé amazonky, bojovné, ztepilé,
s druhé sluneční světlo
rudé střechy barví oranží temnou...

V

A my jsme přišli ze smrti,
z dlouhých, krušných nocí a dní
v chladných zákopech, vroubených drátem;
a tu je zas život, bohatý život —
ta ubohá vesnička hnědá — půvabná nám
jak knížecí město toskánské
či Damašek, koruna Asie.

VINNÝ POHÁR

Život nám byl amforou vína,
lisovaného z plných hroznů
na teplých stráních kykladských —
vínem, jež rozzařuje
nejchmurnější oči lidské,
vínem chlazeným, míseným pro chtivé rty.

Jen jsme se dívali na amforu,
dotýkali se maleb na jejích bocích —
Achill tam řídil své čtyřspřežení,
maenady tančily, pískal jim faun.

Jen jsme si srkli vína,
pozorovali měnivou barvu —
temně nachovou v amfoře stinné,
karminovou však, kde světlo
proniká číše křišťálem.

Když jsme si mysleli:
„Pravda, brzo se vyprázdní číše,
amfora zazní dutě,
života, tepla nebude v žilách“ —
melancholie lehká jen přišla,
zvýšila, zjasnila přítomnou radost.

Však nyní
chladné, hrozné, neviditelné
ruce vzaly nám číši —
Zoufalí jsme
jak chudý pastýř v horách thráckých,
jemuž stádo vzali a snědou ženu,
jenž v úzkosti žene se v nevlídné město,
jako my v smrt.

STROJNÍ PUŠKY

Zlato se blyští v temnu
a na cestě,
po stranách, vzadu i vpředu
zlato se jiskří,
kde prudké koule v kameny bijí.

V blízké jámě raněný leží,
nosiči nad ním se sklonili;
u nohou nám
k zemi se krčí schoulené
postavy mužů, temné jak stín.

Jen my dva stojíme zpřima,
rozdíly života, povahy zmizely,
nezbylo nic
než směšné pouto kasty,
jež nedá nám ustoupit.

BOJIŠTĚ

Vítr chladný, pronikavý
žene jehličky sněhové
krajem rozrytým granáty;
každý dům na dohled
zbořen jest a pust.

Ale v zemi té bezplodné,
jež ostnatým drátem se ježí
a šaty a tlumoky ztuchlými čpí,
se rozmohly kříže —
Ci-gît, ci-gît, ci-gît...
„Ci-gît 1 soldat Allemand,
Priez pour lui.“

ZBOŘENÝ DŮM

Odešli, kdo zde žili,
jsou mrtvi či žalem zoufalí;
z života jejich nezbylo nic
než zdeptané, špinavé šaty
mezi cihlami plnými prachu,
manželské lože rezavé, zkřivené,
nepotřebné, odhozené
a zlomená hračka po dítěti jejich.

SNĚNÍ

Horko je v zákopě křídovém,
zrezavěly jeho železné tyče,
rozstřílené trámy se hroutí,
dusivé horko plno zápachů zlých,
až oči a hlava mne bolí;
rád odplížím se a ulehnu
v malém krytu, jež zovu svým.
A že bych rád tu zůstal sám,
chodí sem stále a táží se:
„Kolik tu v takovém zákopě míst?“
„K té a k té redutě kudy se jde?“

Ty věci však přejdou, jdou ode mne dál,
v ticho se rozplývají hlasy lidí,
neb hořím šílenstvím sladkým,
konejšen ohněm, jenž mne pálí,
povznesen, šťasten jsem v bídě
láskou, láskou nezměnnou.

Kdybych vám mluvit mohl o lásce té —
mohu však mluvit jen k milencům,
neodpovědným, nerozumným,
kdo dávají, dali a dávati budou
všecko pro lásku,
jen aby zlíbali ruku jí něžnou.

Nepovím vám, jak dlouho již tomu,
co jsem jí ruku líbal a tiskl
a šťasten byl hledě na ni,
každého dne však a každé noci
ona je se mnou a vedle mne,
a veliká láska je mezi námi,
ač vzdálení tak jsme od sebe.

Ač slunce pálí v zákopě bílém
a granáty sviští nad hlavou
a hloupé mne otázky týrají,
vždy vzpomínám na ni
a stále si tvořím o ní sny,
jež jsou jen méně krásné než ona.

Jsou někteří, kdo milují Boha,
a jiní svou vlast neb nějaký zisk,
je někdo rád, když ho poslouchají,
a jiný, když poslouchá ve prospěch věci —
Však já jsem lhostejný k všem těm věcem,
neb pro ni jen jsem se zrodil,
jen abych ji miloval.

Snad budu zabit a nespátřím jí,
snad vrátím se k ní jen jako troska,
snad políbím ruku jí ještě jednou,
však šťasten jsem zcela osudem svým,
neb toť krása lásky,

že s milenci neumírá,
dál žije jak květ, z krve boha jenž vzešel,
když dávno jsou mrtvi milenci.

V mém mozku pravil mi rozum
a zoufalost šeptala v srdci,
že zemřeme, na vždy zhyneme,
a mrtvé jsem viděl na zemi ležet
či na marách, jak je zvolna nesli;
krev zchladla mi
a děla: „Toť konec a vyhnutí není.“

Leč pro lásku zamítám to všecko,
vždyť nevím ani, proč tu je láska,
ni odkud jde a k jakému konci;
snad není pravda, co o smrti myslím,
snad i mezi mrtvými milenci jsou.

O chtěl bych, abychom byli oba
již mrtvi po staletí,
vše zapomenuto — my, rod náš i jazyk, —
tak dávno abychom byli mrtvi,
že památka na ten strastný život
již nemohla by rušit nás.

A spolu bychom byli, vždy spolu,
vždy v zemi, kde mnoho je květů
a jasné slunce a chladivý stín.
A ani by nebylo třeba líbat
či tisknout si ruce;
dost bylo by býti spolu.

A sehnula by se a utrhla květ,
tak bledý, vonný, křehký květ
(květ, jehož jména nepovím,
jenž symbolem lásky nám jest).

A díval bych se na její úsměv,
na krásné květy její hrudi,
kde hrdlo odhalil něžný šat.

A nemluvil bych a neřekl slova,
ač věky by mījely času světa —
a klonila by se nad tváří květu,
stál bych vedle, hleděl a miloval.

Nedaleko, co takto piši,
v tichý vzduch bijí šíleně děla
prudkými, rychlými ranami zvuku,
mrou lidé, nad nimi klidné slunce,
na zemi hrůza, rachot a bol.

Zítřa snad budu jedním z nich,
jedním na širém poli mrtvých,
nepohřben či pohřben chvatně.
Však na vždy a věčně
v té krásné zemi, již stvořil
jsem ze snů lásky své,
jsme spolu; nad bledým květem se kloní,
já stojím vedle ní —
my dva jsme spolu v zemi klidu,
za hradbami smrti nic neruší nás.

P a u l V a l é r y

KRISE DUCHA

List první.¹

My civilisace víme nyní, že jsme smrtelné.

Slyšeli jsme vypravovati o světech, které zmizely docela, o říších, které zahynuly se všemi svými obyvateli a nástroji, které klesly do nezbadatelné hloubky století se svými bohy a se svými zákony, akademiiemi a vědami čistými i užitými, se svými mluvnicemi, slovníky, klasiky, romantiky a symbolisty, se svými kritiky a kritiky kritiků. Věděli jsme dobře, že všecka země, jak se nám jeví, stvořena je z popela a že popel znamená cosi. Spatřovali jsme houštím historie fantómy ohromných lodí, které byly obtíženy bohatstvím a duchem. Nemohli jsme jich spočítati. Leč ztroskotání těchto lodí konec konců nebylo naší věcí.

Elam, Ninive, Babylon byly krásnými neurčitými jmény a úplná zkáza těchto světů měla zrovna tak

¹ Listy psané do angl. revue *Atheneum* 11. dubna a 2. května 1919.

málo významu pro nás jako sama existence jejich. Ale *Francie, Anglie, Rusko...* to by byla také krásná jména. *Lusitanie* také je krásné jméno. A vidíme nyní, že propast historie je dosti veliká pro všechny. Cítíme, že civilisace je stejně křehká jako život. Okolnosti, které by způsobily, že by díla Keatsova a Baudelairova dostala se tam, kde jsou díla Menandrova, nejsou již nikterak nepochopitelné: jsou v novinách.

* * *

To není vše. Palčivé naučení je ještě úplnější. Nestačilo našemu pokolení poznati vlastní svou zkušeností, jak věci nejkrásnější, nejstarší, nejhroznější a nejspořádanější mohou zahynouti *náhodou*; vidělo v oboru myšlenky, zdravého rozumu a citu vznikati zjevy mimořádné, nenadálá uskutečnění paradoxů, hrubá sklamání samozřejmosti.

Uvedu jen jedno: veliké schopnosti německých národů zplodily více zla, než zahálka kdy stvořila hříchů. Viděli jsme, vlastníma očima jsme viděli, svědomitou práci, nejdůkladnější vzdělání, nejopravdovější kázeň a píli, užité k strašným záměrům.

Tolik hrůz nebylo by bývalo možno bez tolika schopností. Bylo nepochybně třeba mnoho vědy, aby zabito bylo tolik lidí, rozházeno tolik statků, zničeno tolik měst za dobu tak krátkou; bylo však k tomu třeba

ne méně *vlastností morálních*. Vědění a povinnosti, vy jste tedy podezřelé?

* * *

Tak Persepolis duševní není pustošena méně než Susa hmotná. Není vše ztraceno, ale vše pocítilo, že hyne.

Zvláštní zamrazení proběhlo míchou Evropy. Pocítila všemi svými ústředími myslícími, že se již nepoznává, že přestává býti si podobnou, že začíná pozbývati sebevědomí — sebevědomí, získaného stoletími snesitelných nehod, tisíci lidí prvního řádu, nesčetnými náhodami zeměpisnými, ethnickými, historickými.

Tu — jako na zoufalou obranu svého fyziologického bytí a majetku, všecka její paměť nejasně se jí vrátila. Bez ladu a skladu vynořili se jí její velcí mužové a její velké knihy. Nikdy se nečetlo tolik, ani tak vášnivě, jako za války; zeptejte se knihkupců. Nikdy se lidé tolik nemodlili, ani tak upřímně; zeptejte se kněží. Vyvolali všecky spasitele, všecky zakladatele, všecky ochránce, všecky mučeníky, všecky hrdiny, otce vlasti, svaté hrdinky, básníky národní...

A v témže zmatku duševním, na volání téže úzkosti, vzdělané Evropě přišly její nesčetné myšlenky,

náhle znova oživlé: dogmata, filosofie, různorodé ideály; tři sta různých způsobů, jak vyložit svět, tisíc a jeden odstín křesťanství, dva tucty pozitivismů; všechno vidmo světla rozumového rozložilo své barvy neshodné, ozařujíc zvláštním přísvitem protikladným agonii evropské duše. Zatím co vynálezci horečně hledali ve svých náčrtcích, v letopisech dávných válek pomůcek, kterými by se zbavili ostnatého drátu, zmařili působnost ponorek, ochromili let létadel, duše vzývala zároveň všecky mocnosti nadsmyslné, vyslovovala všechna zaklínání, která znala, brala vážně v úvahu nejpodivnější proroctví; hledala si útočiště, znamení, útěch v celém registru vzpomínek, činů dřívějších, počínání předků. A tu jsou známé účinky úzkosti, neurovnané záměry mozku, který přeskakuje od skutečnosti k mátoze a vrací se od mátohy ke skutečnosti, jsa omámen jako myš, chycená v pasti...

Krise vojenská snad je skončena. Krisi hospodářskou je viděti ve vší její síle; ale krise intelektuální, která je subtilnější, a samou povahou svou bere na sebe vzezření nejklamavější (poněvadž dějištěm jejím je právě říše přetvářky), tato krise dopouští jen nesnadno, abychom chápali její pravý stav, její fázi.

Nikdo nemůže říci, co zítra bude mrtvé nebo živé v literatuře, ve filosofii, v estetice. Nikdo neví ještě, které myšlenky a které způsoby vyjadřování budou vepsány v seznam ztrát, které novoty budou prohlášeny.

Naděje zajisté zůstává a zpívá polohlasně:

*Et cum vorandi vicerit libidinem
Late triumphet imperator spiritus.*

Naděje však jest jen nedůvěra bytosti vzhledem k určitému předvídávání ducha. Našeptává, že každý závěr nepříznivý bytosti *nezbytně jest* omylem jejího ducha. Ale fakta jsou jasná a nemilosrdná. Jsou tisíce mladých spisovatelů a umělců, kteří jsou mrtvi. Je ztracená iluze kultury evropské a důkaz neschopnosti vědomí zachrániti cokoliv; věda je zasažena smrtelně ve svých touhách morálních a jako by zneuctěna krutostí svého užití; je tu idealism, nesnadno vítězí, silně pohmožděný, odpovědný ze svých snů; realism ošálený, poražený, sklíčený zločiny a chybami; žádostivost i odříkání stejně vydané posměchu; víry zničené v táborech, kříž proti kříži, půlměsíc proti půlměsíci; jsou tu skeptici sami, vyhození ze sedla událostmi tak nenadálými, tak násilnými, tak vzrušujícími, které si hrají s našimi myšlenkami jako kočka s myší — skeptici pozbývají svých pochyb, zase se k nim vrací, pozbývají jich znova a nedovedou již ovládati hnutí svého ducha.

Kymácení lodi bylo tak silné, že lampy nejlépe zavěšené na konec se překotily.

* * *

Co dodává krisi ducha hloubky a vážnosti, je stav, ve kterém zastihla nemocného.

Nemám ani času, ani schopnosti vymeziti intelektuální stav Evropy r. 1914. A kdo by se odvážil narýsovat obraz toho stavu? Látka je ohromná; vyžaduje vědomostí všeho druhu, informovanost nesmírnou. Ostatně, jde-li o celek tak složitý, lze přirovnati nesnadnost obnoviti minulost i nejbližší, nesnadnosti sestaviti budoucnost i jen nejbližší; nebo spíše je to táž obtíž. Prorok je stejně v úzkých jako dějepisec. Nechme jich.

Leč nyní třeba mi jen vzpomenouti si neurčitě a všeobecně na to, co se myslilo v předvečer války, jaká badání se konala, jaká díla se vydávala.

Abstrahuji-li tedy ode všech podrobností a omezují-li se na dojem zběžný a na onen *celek přirozený*, jež dává postřeh okamžitý, nevidím — *nic!* — Nic, třeba že to je nic nesmírně bohaté.

Fysikové nás učí, že v peci rozžhavené do bílého žáru oko naše, kdyby tam mohlo vydržeti, nevidělo by — nic. Není tam žádné světelné nerovnosti, aby vyznačovala body prostoru. Tato hrozná uzavřená energie dospívá k neviditelnosti, rovnosti nevnímatelné. A rovnost takového druhu není nic než *nepořádek* ve stavu dokonalém.

A z čeho byl ten nepořádek naší Evropy duchovní? — Z toho, že ve všech duších vzdělaných byly volně

vedle sebe pojmy nejpodobnější, principy života a poznání nejnesrovnatelnější. To právě vyznačuje dobu *moderní*.

Nejsem proti tomu, aby se generalisoval pojem modernosti a aby se dával tento název jistému způsobu existence, místo aby se z něho činil prostý synonym *současnosti*. Jsou v dějinách chvíle a místa, kam bychom se mohli uvést, *my moderní*, bez přílišného porušení harmonie těchto dob a kde bychom se nezdáli zjevy nesmírně zajímavými, nesmírně patrnými, bytostmi pohoršlivými, neshodnými, neslučitelnými. Kde by náš vstup vzbudil nejméně podivu, tam jsme téměř jako doma. Je jasno, že v Římě Trajanově a Alexandrii Ptolemaiů ztratili bychom se snadněji než v mnohých místech časově méně vzdálených, leč více specialisovaných v jediný typ mravů a úplně zasvěcených jedinému plemeni, jediné kultuře a jediné soustavě životní.

Nuže! Evropa z r. 1914 dospěla snad hranic tohoto modernismu. Každý mozek na určitém stupni vývoje byl křížovatkou všech rodů mínění, každý myslitel světovou výstavou myšlenek. Byla díla ducha, jejichž bohatství kontrastů a popudů protikladných připomínalo nesmyslné efekty osvětlení v hlavních městech této doby; oči pálí a unavují se... Kolik materiálu, kolik práce, úvah, staletí oloupených, kolik různorodých životů nahromaděných bylo třeba, aby

byl možný tento karneval a byl nastolen jako forma nejvyšší moudrosti a triumf lidstva?

* * *

*

V mnohé knize této doby — a ne z nejméně významných — nacházíme bez jakékoli námahy — vliv ruských baletů, — trochu z temného slohu Pascalova, — mnoho dojmů rázu Goncourtova, — něco z Nietzsche, — něco z Rimbauda, — jisté účinky vyvolané častou návštěvou malířů a někdy tón publikací vědeckých, celek parfumovaný čímsi nevýslovně anglickým, jež nesnadno odhadnouti!... Připomeňme mimochodem, že v každé ze složek této směsi našli bychom dosti jiných věcí. Netřeba jich vyhledávati: znamenalo by to opakovati, co jsem právě řekl o modernismu, a psáti úplné dějiny mysli evropské.

* * *

*

Na ohromné terase elsinorské, která sahá od Basileje ke Kolínu nad Rýnem, která se dotýká písčin nieuportských, bařin sommeských, křídového útvaru champagneského, žuly alsaské, — hledí nyní Hamlet evropský na miliony přízraků.

Ale je to Hamlet intelektuální. Rozjímá o životě a smrti pravd. Přízraky jsou mu všechny předměty na-

šich učených sporů; výčitkami jsou mu všechny naše nároky na slávu; je sklíčen tíhou vynálezů, vědomostí, metod a knih, neschopen, aby se vzdal, neschopen, aby se ujal této činnosti neomezené. Myslí, jak mrzuté by bylo, začínati znova minulost, jak šlené, chtějí neustále — zaváděti novoty. Potácí se mezi dvěma propastmi, neboť dvojí nebezpečí nepřestává ohrožovati světa: pořádek a nepořádek.

Chopí-li se nějaké lebky, je to lebka slavná. — *Whose was it?* — Tato byla *Lionardem*. Vynalezl člověka létajícího, ale člověk létající neposloužil přesně záměrům vynálezcovým: víme, že člověk létající, vystoupiv na svou velikou labuť, (*il grande uccello sopra del dosso del suo magnio cecero*) za našich dní koná jiné věci, než aby nabral sněhu na vrchole hor a házel jej na dlažbu měst za parných dní... A tato druhá je lebka *Leibnizova*, jenž snil o všeobecném míru. A tohle byl *Kant*, *Kant qui genuit Hegel, qui genuit Marx, qui genuit...*

Hamlet neví dosti, co činiti se všemi těmi lebkami. Kdyby jich tak nechal... Přestane býti sám sebou? Jeho duch hrozně jasnovidný pohlíží na přechod z války k míru. Tento přechod je temnější, nebezpečnější než přechod od míru k válce; všichni národové jsou jím zmateni. „A já, praví si, já, intelekt evropský, co bude se mnou? A co jest mír? *Mír je snad stav věcí, v němž přirozené nepřátelství lidí mezi sebou projevuje se tvořením, místo aby se uka-*

zovalo ničením, jak to činí válka. Je dobou soutěže tvořivé a zápasu produkování. Ale já, nejsem-li unaven produkováním? Nevyčerpali jsem touhy po krajních pokusech a nezneužil-li jsem učených směrů? Třeba-li nechat stranou své obtížné povinnosti a své touhy transcendentní? Mám-li se přidati k hnutí a učiniti jako Polonius, který nyní řídí veliké noviny? jako Laertes, který je někde ve službě letecké? jako Rosenkrantz, který dělá nevím co, má je jméno ruské?

S Bohem, přízraky! Svět vás již nepotřebuje. Ani mne. Svět, který dává jméno pokroku svému tíhnutí k osudné určitosti, snaží se spojit s dobrodiními života výhody smrti. Jistý zmatek ještě panuje, ale jen ještě chvíli a vše se vyjasní; uvidíme na konec zjevovati se div „společnosti živočišné, dokonalé a konečné mraveniště“.

List druhý.

Řekl jsem vám onehdy, že mír jest válkou, která připouští ve svém rozvoji činy lásky a tvoření: je tedy věcí složitější a temnější než válka v pravém slova smyslu, jako život je temnější a hlubší než smrt.

Ale začátek a provedení míru jsou temnější než mír sám, jako oplození a začátek života jsou mno-

hem tajemnější než činnost bytosti již stvořené a způsobené.

Dnešního dne každý cítí toto tajemství jako skutečný vjem; někteří lidé bez pochyby asi pocítují, že jejich vlastní já vyšlo z tohoto tajemství, a je snad některý, jehož vnímavost je dosti jasná, dosti jemná a dosti bohatá, aby sama v sobě vyčtla pokročilejší stavy našeho osudu, než jest osud tento sám.

Nemám této ctižádosti. Věci světa zajímají mne jen se zřetelem k rozumu, docela jen se zřetelem k rozumu. Bacon by řekl, že tento rozum jest *idolem*. Připouštím, ale nenašel jsem lepšího.

Myslím tedy na zajištění míru, pokud zajímá rozum a věci rozumu. Toto stanovisko je *chybné*, poněvadž odděluje ducha od ostatních všech činností; ale tomuto abstraktnímu postupu a tomuto falšování nelze se vyhnouti: každé stanovisko je chybné.

* * *

Namane se první myšlenka. Idea kultury, intelligence, děl mistrovských je pro nás ve vztahu velmi dávném — tak dávném, že zřídka dostupujeme až k němu — s ideou Evropy.

Ostatní díly světa měly civilisace podivuhodné, básníky prvního řádu, stavitele, ba i učence. Ale žádný díl světa neměl této zvláštní vlastnosti *fysické*:

nejsilnější schopnost *vyzařovati*, spojenou s nejsilnější schopností *pohlcovati*.

Všechno vešlo v Evropu a vše z ní vyšlo. Nebo téměř vše.

* * *

*

A nynější chvíle připouští tuto otázku hlavní: udrželi-li Evropa své vynikající místo ve všech oborech?

Stane se Evropa, *čím jest ve skutečnosti*, to jest: malým výběžkem pevniny asijské?

Nebo snad Evropa zůstane, *čím se zdá*, to jest: ušlechtilou částí světa pozemského, perlou zeměkoule, mozkiem ohromného těla?

Budiž mi dovoleno, abych řádně vysvětlil všecku nezbytnost této alternativy a rozvinul zde jakési základní theorem.

Podívejte se na mapu zeměkoule. Na souhrn zemí, kde mohou bydliti lidé na této zeměkouli. Tento celek rozděluje se v oblasti a v každé z těchto oblastí jest jistá hustota obyvatelstva, jistý druh lidí. Každé z těchto oblastí odpovídá také bohatství přírodní, — půda více nebo méně úrodná, podzemí více nebo méně drahocenné, území více nebo méně zavlažované, více nebo méně způsobilé, aby bylo upraveno pro dopravu, atd.

Všecky tyto význačné vlastnosti dovolují, abychom roztřídili v každém období oblasti, o nichž mluvíme tak, aby v každém období *stav zalidněné země mohl býti definován soustavou nerovností mezi obydlenými oblastmi povrchu zemského.*

V každé chvíli *historie* chvíle následující závisí na této dané nerovnosti.

Zkoumejme nyní, ne toto roztřídění teoretické, nýbrž roztřídění, jaké ještě včera bylo ve faktech. Postřehujeme faktum velmi pozoruhodné, které nám je nanejvýš známo:

Malá oblast evropská jest v čele roztřídění od staletí. Přes malou svou rozlohu — a ačkoli úrodnost půdy tam není mimořádná, ovládá obrazovou plochu. Jakým divem? Nezbytně div se zakládá na povaze jejího obyvatelstva. Tato povaha nezbytně nahrazuje menší počet lidí, menší počet čtverečných mil, menší počet tun rud, které připadly Evropě. Položte na jednu misku váhy císařství indické, na druhou Spojené království. Podívejte se: miska s menším břemenem se kloní!

Toť porušení rovnováhy velmi zvláštní. Ale následky jeho jsou ještě mnohem zvláštnější: *ukazují nám postupnou změnu ve smyslu opačném.*

Naznačili jsme právě, že povaha člověkova nezbytně jest rozhodující při této převaze Evropy. Nemohu analyzovati podrobně této povahy; nacházím však při povšechném zkoumání, že činná žádostivost,

prudká a nezištná zvědavost, šťastná směs obrazivosti a přesnosti logické, jakýsi skepticism nepessimistický, mysticism neodříkavý... jsou nejurčitěji působící význačné rysy psychy evropské.

* * *

Jediný příklad toho ducha, ale příklad znamenitý — a nejvyšší váhy: Řecko — neboť třeba zahrnovati do Evropy všecko pobřeží moře středozemního: Smyrna a Alexandrie patří k Evropě jako Atény a Marseille, — Řecko založilo geometrii. Byl to podnik pošetilý: *hádáme se ještě o možnosti* tohoto bláznovství.

Čeho bylo třeba, aby se uskutečnil tento fantastický výtvor? — Uvažte, že ani Egypťané, ani Číňané, ani Chaldeové, ani Indové k němu nedospěli. Uvažte, že jde o dobrodružství rozvášňující, o výboj tisíckrát cennější a jistě poetičtější než dobytí zlatého rouna. Není kůže beraní, která by měla cenu takovou jako zlaté stehno Pythagorovo.

Je to podnik, který vyžadoval schopností, které nejčastěji vůbec se nesnášejí. Vymáhal argonautů ducha a otužilých plavců, kteří nedopouštějí, aby zabloudili ve svých myšlenkách, ani aby se rozptylovali svými dojmy. Ani křehkost premis, ze kterých vycházeli, ani subtilnost a nekonečnost závěrů, které

zkoumali, nemohli jich zmásti. Byli jakoby stejně vzdáleni od proměnlivých černochoů, jako od neurčitých fakirů. Ustrojili tak pečlivě a zdařile, tak pravděpodobně obecnou mluvu pro přesné rozumování; zdařil se jim rozbor úkonů svalových a zrakových velmi složitých; uvedli ve shodu tyto úkony se zvláštnostmi jazykovými a mluvnickými; důvěřovali slovu, aby je vedlo jako slepce-jasnovidce v prostoru... A tento prostor sám stával se století od století tvorem bohatším a více překvapujícím tou měrou, jak myšlenka více se ovládala a nabývala větší důvěry v podivuhodný rozum a v počáteční důmyslnost, která ji opatřila nástroji nepřirovnatelnými: definicemi, axiomaty, lemmaty, theorematy, problémy, porismy atd.

Byla by z toho kniha, kdybych o tom mluvil, jak by bylo třeba. Chtěl jsem jen naznačiti několika slovy jeden z význačných činů ducha evropského. Tento příklad sám přivádí mne bez obtíží k mé thesi.

* * *

Tvrdil jsem, že nerovnost, pozorovaná ve prospěch Evropy, *svými vlastními účinky* nezbytně změní se postupně v nerovnost směru opačného. To jest, co jsem označil osobivým názvem základního theorematu.

Jak odůvodniti toto tvrzení. — Beru týž příklad: geometrii Řeků, a prosím čtenáře, aby pozoroval účinky této vědy. Vidíme, že ponenáhlu, velmi zvolna, ale velmi jistě, nabývá takové váhy, že všecka badání, všecky zkušenosti získané tíhou nepřekonatelně k tomu, aby si od ní vypůjčily její přísný postup, její svědomitou hospodárnost „látkou“, její bezděčnou všeobecnost, její důmyslné metody a onu nesmírnou obezřelost, která jí dovoluje nejnesmyslnější smělosti... Moderní věda zrodila se z této výchovy velkého slohu.

Jakmile však naše věda byla zrozena, jakmile již byla vyzkoušena a odměněna svým užitím hmotným, a stala se nástrojem moci, pomůckou konkrétní vlády, pramenem bohatství, přístrojem vykořisťování kapitálu, — přestává býti „účelem o sobě“ a činností uměleckou. Vědění, které bylo hodnotou konečnou, stává se hodnotou výměnnou. Užitečnost vědění činí z vědění *zboží*, které je žádoucí ne již pro několik vzácných milovníků, nýbrž pro každého.

Toto zboží bude se tedy připravovati ve formách vždy pohodlnějších nebo stravitelnějších; bude rozdělováno odběratelům vždy četnějším a četnějším; stane se věcí obchodu, *věcí, která se vyváží*, věcí konečně, která se napodobuje a vyrábí téměř všude.

Výsledek: nerovnost, která byla mezi oblastmi světa se zřetelem k řemeslům, vědám užitým, vědec-

kým pomůckám války a míru, — nerovnost, na níž se zakládala převaha evropská, ponenáhlu mizí.

Proto roztrídění obyvatelných oblastí světa stává se takovým, že hrubá hmotná velikost, prvky statistiky, čísla — lidnatost, plošný obsah, suroviny — určují na konec výhradně toto roztrídění částí zeměkoule.

A tak tedy váhy, které se klonily na naši straně, ačkoli jsme se *zdáli* lehčími, začínají nás zlehka zdvihati, — jako bychom pošetile byli převedli na druhou miskou tajemný přivažek, který byl při nás. *Dali jsme nerozvážně massám přiměřené síly!*

* * *

Tento vznikající zjev může ostatně býti přirovnán k zjevu, který lze pozorovati v lůně každého národa a který se zakládá na rozšíření vzdělanosti a na přístupnosti vzdělanosti větším a větším třídám jednotlivců.

Pokoušeti se předvidati následky tohoto rozšíření, pátrati, přivodí-li nezbytně *snížení*, nebo ne, bylo by pouštěti se do skvostně složitého problému fysiky rozumové.

Kouzlo tohoto problému pro ducha spekulativního (hloubavého) pochází předně z jeho podobno-

sti fysickému faktu diffuse, — a pak náhlé přeměně této podobnosti v úplnou různost, jakmile myslitel přejde k svému prvnímu předmětu, jímž jsou *lidé* a ne *molekuly*.

Kapka vína, spadlá do vody, sotva ji zbarví a jsouc s počátku růžovým obláčkem, ztrácí se pak. Toť fakt fysický. Nyní však dejme tomu, že bychom viděli po nějaké chvíli, když víno se ztratilo a voda zase se vyjasnila, tvořiti se tu a tam v této nádobě, která, jak se zdálo, stala se zase vodou *čistou*, kapky vína tmavého a *čistého*, — jaké překvapení.

Tento úkaz z Kány není nemožný ve fysice intelektuální a sociální. Mluvíme pak o *geniu* a stavíme jej proti diffusi.

* * *

Právě jsme pozorovali zajímavé váhy, které se pohybovaly ve směru opačném tíži. Vidíme nyní skupenství tekuté jakoby samočinně přecházeti ze stejnorodého v různorodé, ze smíšení úplného v čisté oddělení... To jsou paradoxní obrazy, které dávají nejjednodušší a nejúčelnější představu o úloze, jakou má ve světě — od pěti nebo desíti tisíciletí — to, co nazýváme *duchem*.

* * *

Ale je možná úplná diffuse u ducha evropského — nebo aspoň v tom, co v sobě má nejcennějšího? Jsou snad zjev vykořisťování zeměkoule, zjev vyrovnávání technik a zjev demokratisace, z kterých možno tušiti *deminutio capitis* Evropy, svrchovaným určením osudu? Či máme nějakou svobodu *proti* tomuto hrozícímu spiknutí věcí?

Možná, že hledající této svobody, stvoříme ji. Leč pro takové zkoumání třeba na chvíli zanechat pozorování celků a studovati zápas života osobního s životem sociálním v myslícím individuu.*

* Pokračování a závěry této studie dosud nevyšly.

Přeložil J. Skalický.

LIST NÁMOŘNÍKA, KTERÝ SE PLAVIL
R. 1843.

„Třeba věděti, co jest lože“.

A. KARRADEK.

Bretaň.

Pane Maxi,

Alexandr Karradek nemůže psáti, poněvadž nevidí jasně. Jest spokojen, diktuje, co chtěl sám psáti. Pro písničku ve francouzštině můj pradědeček říkal, že jest spokojen, jakož slušno, ale aby dával své jméno do novin, říkal, že na tom mu nezáleží. Stále mu běhají v rukou bolesti, jež se v nich uhostily. Pozdravuju vás za sebe, jakož i za svou sestru Annu a za svého otce a matku a můj strýc vás taky pozdravuje, jakož i můj nevlastní bratr František Karradek a Anna-Maria vás pozdravuje a mnoho štěstí vám přeje až do roku příštího, jestli nějak se ještě dostanete domů.

Váš kmotřenec, jak pravíte,

Evžén KARRADEK,

žák školy plavčiků v Brestu.

Pane Maxi.

Plavčík dělá podkormidelníka, on řídí loď, neboť já vidím rudě za svýma očima. Moje oči jsou dobré na oplakávání mé nebožky, jinak neslouží již k ničemu. Znal jste dobře Marii-Yvonnu, mou ubohou ženu! Byla to dobrá osoba a nejlepší ze tří, které jsem měl pro to, ano! Teď moje kluzy jsou stále ucpány, jsem zpracován palicemi, podpěry jsou odraženy, jsem nachystán býti vržen na druhý břeh, na břeh zemřelých, není už majáku se světlem pobřežním a milý Pán Bůh položil loď na bok. Míval jsem dobré oči a krásné oči, to mohu říci! Nemohu říci, že jsem byl hezký hoch, byl jsem silný a měl jsem krásné oči a svítící, že jsem si čerta dělal ze světa, ač jsem dbal vždy zdvořilosti. Co mi teď zbývá? dvě díry, abych plakal!

Připomenul jste svým listem, že jsem vám slíbil psáti o plavbě 1843 na fregatě „*Gloriose*“, kapitán Hamon, o požáru a o moru a o pirátech a o Mau-

rech Afrických, v roku mého prvního sňatku. Můj Bože na zemi a na moři, mohu říci, že jsem viděl mnoho od té, co jsem byl plavčíkem, když mne učili plouti proti větru, by se dělaly hlouposti lodnímu mužstvu.

Jednou jsem viděl velrybu v Bayonnu, v Adouru; ženy tancovaly gavotu v kruhu na jejích zádech: velryba byla nemocna. Za času, když galejníci byli v Brestu, viděl jsem první koráb, železné plavidlo „*Velkou Britanii*“, jak se jmenoval kapitán... na moutě! zapomněl jsem jména kapitánova. Antonín Karradek, můj nebožtík otec, r. 1815 viděl spouštěti na moře malý trojstěžník v Brestu, na způsob podmořského člunu, vyrobený v Bordeaux jakýmsi prasetem Angličanem, by plul zabit Napoleona na Svatou Helenu... Jak si můžete domyslit, neodívali se lidé jako teď, kde pak! můj nebožtík otec nosil červenou kazajku, hnědou vestu a fialové kalhoty. Plavčíku, můžeš napsati, že co jsem viděl nejkrásnějšího na zemi a na moři, to byl arsenál Toulonský! Tam byla různé dvaceti tisíc pušek a před tím socha. Arsenál v Cadix la Carraque jest také krásný, ale není ani na polovic tak krásný jako arsenál Toulonský! Přece

však jest krásný, ovšem že! V Touloně galejníci zametali město... Nejsi již psaním unaven? Suchare plesnivý... snad jsi to nezapsal?

Trvá sedm mil, než se dopluge od Concarneau až do Quimperu, lodím o pěti stech a deseti stech třeba zůstatí v Lanrozu, v zátocce říční a na dvě míle od Bénodetu. Tam fregaty mohou zakotviti, jsou tam za větrem, ale nevjíždí se tam, leda když se musí, neboť průliv jest dobrý, ale cítí se dno, když jsme nuceni křižovati. Poněvadž fregata „*Gloriosa*“, kapitán Hamon, byla v Concarneau na dva měsíce, dostal jsem dovolenou doplouti v člunu s hochy Quimperskými navštívit svou nebožku tetu Clairaultu v Quimperu. Tehdy jsem se prvně oženil se svou první ženou ve věku jednadvaceti let a sedmi měsíců, Heleně Koskerové bylo devatenáct let.

Alexandře, pravila mi moje nebožka teta, nechcete se oženiti? Musíte se oženiti, poněvadž jste v Concarneau na dva měsíce.

— Můj Bože, milá teto, neříkám, že ne.

A tak jsem šel cestou Petit-Erguéskou. Na cestě Petit-Erguéské potkávám tři děvčata z Quimperu,

kterých jsem neznal. Jako na zavalanou, na mou věru!

— Kam pak to jdete?

— Do Petit-Ergué.

A smějí se.

Smím s vámi?

— Cesta jest dosti široká pro čtyři.

— Nemluvil jsem než s jednou z nich. Vracejíce se z Petit-Ergué, povídám jí:

— Nechtěla byste se se mnou oženiti?

— Můj Bože, povídá mi, nechce se mi provdati se za námořníka.

— Pojdte se mnou k paní Clairaultě, ulice du Sallé, číslo 10, jest to má teta.

A tak jsme se octli oba u paní Clairaulty, mé nebožky tety. Moje nebožka teta nám dala mestu. Po té ujala se slova, „že nezná tohoto děvčete, že má tvář poctivou, ale že se takhle nežení; že konečně, takto-li tomu rozumím, že nemám co jiného udělati, než jak se mi líbí.“

Fregata „Gloriosa“, kapitán Hamon, naložená vojáky při odplutí, vyplula do Chandernagoru, města

Indického, 17. ledna 1843. Příjemný větřík až do Lisabonu! Po Lisabonu Quest-Quart-Norois! Norois-Quart-Nord a potom poryv větru s přeháňkou, dobře rozumějte! Sviňte plachty vrcholové! Potom! Ticho! Plachty padají na stěžně. Špatné jest, když to potrvá, poněvadž šfovík a zelí¹ sesychá se, když se nepluje vpřed, a ovšem, když ho již není, tu ho opravdu není! Když jsme pluli přes rovník, za slavnosti ještě hlášena byla na levém boku lodi smršť! Střílejte dělem, abyste rozbili smršť! A ještě to byla jen malá smršť, ale jest to vždy předzvěstí neštěstí. Plavčíku, poznamenej mu, že smršť jest jakýsi stožár z vody, široký jako boží duha s velikým jakýmsi bílým proudem, který se nad ním točí: nevidí se do výše. Když se vítr utišil a zase foukal pěkně jako před Lisabonem a když poručík Quénédek určoval polední bod, jenž právě vstoupil do své čtvrtiny, tu vidím, jak kouř vychází z velikého palubního vikýře. Klíče od zásobárny měl právě poručík Quénédek. „Poručíku Quénédeku, povídám mu, kouří se nad velkým vikýřem.“ Poručík Quénédek dal otevřítí vi-

¹ Myslelo se kdysi, že šfovík a zelí kvašené chrání námořníka od kurdějí, a dělávala se z nich hlavní část potravy.

kýře zásobárny nikomu nic neříkaje: a tu větrem rozdmýchán valí se kouř tak černý, že nikdy jsem neviděl kouře tak černého, a smrad jako ze staré dýmky. Kapitán Hamon přichází na přídu! „Hoří! kapitáne! Namočte plachty do moře a vhoďte je na oheň; nebude to nic!“ Ale marně to uplácávali vodou, kouř se valil vždy hustší a nevědělo se, co dělati. Proklatě! oheň na lodi, to není žert, u všech hromů! Kde kdo sběhl se na palubu; ale když se uviděly plameny, jež se vzpínaly po provazech na druhé prodloužení zadního stožáru a na zadní stožár, oh! tu když křičelo všechno a mužstvo lodní jako ostatní, zvolal kapitán: „Pusťte mi sem padesát vojáků, ať zarazí huby těmto vřešťounům.“ Jeden z nejdovádějších z mužstva křičel jako prase dřené za živa. Bylo proč, Ježíši, Maria, Josefe! Už přestali i ulévati, neboť nebylo to k ničemu: byli jsme tu a hleděli jsme na sebe: byla již díra v palubní podlaze, a vespod pec! pekelná výheň! Košový hlídač Kornik (z Trégastelu), nejsilnější zápasník, jakého jsem viděl na světě, chtěl se vrhnouti do ohně! jako blázen! „Čluny na vodu!“ velel kapitán. Nikdo neposlouchal. Děla sama střílela z příčiny ohně. Není jak se jinak zachrá-

niti než potopením. Už to hřálo do střevíců z pod podlahy. Tlupa bláznů bláznivějších než blázni! Přál bych vám to viděti, můj Bože... Ještě teď se mi z toho žaludek točí. Ženy křičely, div si krky neroztrhly! Zemřítí upečený nebo se utopit. Děla, která sama střílela, srážela ty, kdož se věšeli na střílny a zápory stěžňové, a plameny, které vyšlehovaly okny, pálily je. Kterýsi chlapeček křičel, jeho matka hodila ho do vody a sama skočila za ním. Jakási slečna ze zoufalství, když už jí podlaha nedržela na zádi, zavěsila se na provazoví, ale provazy byly přeříznuty ohněm. Raději jsem se již nedíval. Chvillemi černý kouř mi odhaloval moře s množstvím jako mravenci na stromě a krásné slunce. Tisíc láter! jako by si nic nedělalo z milého Pána Boha a Svatých. Ah! ani si nikdo nepomyslíl vzítí si svůj pytel s prádlem z podpalubí: já našel jakousi posadu na kuřata a tak jsem se zachránil: z ní jsem viděl, jak hlavní stožár planoucí kácel se na moře na lidi. Člunař kterýsi, rodilý z Provenčálska, a jistý tesař, rodák z Roussillonu, uchytili se posady se mnou. Osm dní jsme na ni pobyli. Z dálky požár byl velkým světlem jako když velrybáři škvaří tuk z velryb: kotel jest na palubě a kůže hoří.

Olej vyráží plameny vysoké jako stožár a námořníci kouří dýmky kolem kotle.

A už dosti o požáru „Gloriosy“.

Musím vám říci, že jsme psali tento list přede dveřmi domu za příčinou slunce, neboť ač nevidím slunce, cítím je, jak se patří. Poněvadž měl jsem letošší zimy hostec v kyčlích a bolesti v kotníku u nohy, a také bolesti v hlavě, stavím si židli vždy k slunci, které jest schopno vyléčiti mne, zračí-li se mu. To můžeš poznamenati! Vypsal bych vám tímto listem všechny svoje boje mořské a všechny svoje rány týmže listem, ale nechci lepiti dvou známek na obálku psaní: dosti jedné známky. Můžeš mu poznamenati, že není lékaře na pobřeží; smrt mne uzdraví, až bude míti chuť.

Roussilloňan byl sežrán žralokem a Provenčalan zemřel nemocí, když jsem potkal anglickou velrybářskou loď na cestě na Karolíny, „*Fairy-Ring*“ kapitán Harris, který mne sebral k mé spáse. Tam jsem se naučil poněkud very well english spoken. Pozor tady! Ah! teď přijde příběh o zlodějích, jakého jste nikdy neslyšel! jistotně! nikdy! Když jsme připluli

na ostrovy Karolíny; spustily se pirogy na vodu, by se lovily velryby, jež jsme viděli ten den ráno. Kapitán zůstal na lodi s plavčákem a s třemi mrzkými černochoy, kteří byli přijati do lodního mužstva. A tuhle! tři ti makakové svedli plavčáka, aby zabil kapitána, když pirogy byly dosti daleko. Kdyby byli bývali měli dosti větru, byli by odpluli s lodí. V tom, hle! Mr. Smith, správce veslařů, a Mr. Slough přicházejí. A špindírští piráti jali se střílet s biskajkami, by nás přiměli opustit loď a zachránit si život. Oni měli na lodi vše, čeho bylo třeba k střílení, a my nic. Ah! Mr. Slough necivěl dlouho na ránu, kterou vypálili! Dobrá, povídá. Byl to Angličan, ale byl to udatný chlap. Co si smyslil, jen udatný muž mohl vymyslet! Povídal, že jakmile nastane noc, přiblíží se s dvěma pirogami pod guibru „*Fairy-Ring*“ velmi potichu. Tam se dostane až k oknům světnice, vskočí tam tudy a pobije celou rotu. My jsme chtěli jít s ním, ale on pravil, že příliš lidí dělalo by příliš hluku. Pravil, že kdyby ostatní se připravovali k dílu tomu, bude lépe, když nebude než jeden zabit piráty, a že budou-li spáti, pobije snadno celou rotu pirátů. Učinil, jak pravil, ubohý English, svůj nůž na kuchání

velryb drže v zubech, v noci! Nezvěděl jsem, jak zabil tři ty makaky, neboť byl jako mrtvý, když jsme přišli za ním. Hledaje světlo v kajutě, stoupl jsem do člověčí krve, a zakopl jsem o hlavu kapitána Harrise, až se odkoulela. Když už jsme měli lucerny, viděli jsme tři černochoy mrtvé. Plavčík prosil, aby mu byla dána milost, a Mr. Slough, který zemřel na mých kolenou, dal mu milost než umřel. Mr. Smith ujal se velení a lovilo se dále... ne tuze vesele. Co chcete? třeba pracovati, pracovati po celý život, ano!

Měli jsme se vrátiti kolem mysu Dobré Naděje a Mr. Smith měl mne odevzdati kádrům francouzského námořnictva v Brestu, na neštěstí silný a trvalý jihozápadní vítr přiměl nás k svinutí plachet pět dní po sobě a 28. března 1843 velerybářská loď vrazila na úskalí při březích Somalů o třech hodinách ráno. Takové to bylo s piráty!

A teď přijdeme k moru: vlny hnaly se nad stěžně: všichni k pumpám! Kýho výra! nemůžeme již pumpami stačiti; vody víc a více přibývá, loď se potápěla a my už nevěděli správně, kde jest břeh: bylo již pět stop vody! Ah! třeba zakusiti, co to jest, býti pro-

močen v noci s ubohými lucernami a rozžehnavati se se světem a nevědět, kterak ze všech těch trampot vyváznouti! Když se rozednilo, viděli jsme stovku Maurů Afrických na břehu. Kapitán Smith nám řekl, že půjdeme-li na břeh, Afričtí Mauři by nás prodali za otroky nebo by nás pobili. Jisto jest, že lidé z toho pobřeží na nás pošilhávali jako ryba hrubá na malou rybku. Kapitán Smith pravil: „Jest tady dosti prachu, bychom se vyhodili společně do povětří!“ Nikdo neodpověděl. Tu kapitán Smith přelétl nás všechny zrakem, stiskl každému ruku, nasadil si bambitku do úst a bác! Já doporučil jsem svého ducha milému Pánu Bohu a modlil jsem se též za ducha mužstva: býval jsem soucitný k nemocným po celý život, ale vystřílel jsem mnoho salv jsa mlád a byl jsem krutý k černočům i k jiným, začez prosil jsem, aby mi Pán Bůh odpustil, jak ho prosím i dnes na konci svých dnů. Hle, tu již blíží se Afričtí Mauři na jakémsi voru! Čtyři z nás byli odneseni vodou, ale co zbývalo, bylo dobrou kořistí pro tyto pobřežní lupiče. Jak jen si pomyslit na odpor těmto Africkým kobyilkám? A pak byli jsme unaveni! Byli jsme spokojeni, že jsme se pro tentokrát aspoň tak s mořem

vypořádali! Afričtí Maurové nás svázali, by si rozdělili mužstvo. Podle všeho byli dva kmenové, neboť kroje nebyly podobny, a myslím, že každý kmen chtěl ty, kteří se zdáli nejsilnějšími. Bili se křičíce, a věru! trvalo to dobrou chvíli: bylo třeba, aby slunce se jalo páliť, aby je zahnal do stínu. Mne svlekli do naha a hanbil jsem se jsa zcela nah; viděl jsem, že ti na druhé straně uchovali své šaty; říkal jsem si: „Počkej trošku, Alexandře! nebude to tuze dlouho!“ Myslíl jsem, že přeběhnu-li jako zajatec k druhým, budou spokojeni majíce o jednoho více a že já budu velmi spokojen, až budu oděn. V noci uběhl jsem skoro polovici míle v kraji tom a našel jsem tábor. Dali mi jísti a píti a oděli mne ovčími kůžemi s vlnou. Nazítří bylo mi uloženo opatrovati dobytek! Námořník a opatrovat dobytek divochům! A přece nebylo to nejhorší. Jednoho dne, kdy jsem opatroval svoje hovada, náčelník té roty přišel s jiným Maurem, jehož jmenoval Bentakarem: srozuměl jsem, že jsem byl prodáván za osmdesát piastrů; Bentakar chtěl mne prodati Angličanům v Moka. Nevím, proč Angličani nechtěli mne osvoboditi; myslím, že šli na pomoc svým krajanům, ale nikdy za svého života

nedostalo se mi zpráv o mužstvu oné lodi. Jindy námořníci nesestupovali na zemi do přístavů jako dnes, věru ne! a nebylo snadno dostati zpráv o přátelích. Bentakar mne dovezl do Adenu na velbloudovi. Město Aden od té, co Angličané se tam usídlili, stalo se městem na způsob Brestu skoro: tam mne osvobodil jakýsi Vlach. Jedli jsme v jedné hospodě s jistým Paolem Bellinim, Vlachem. Vlach ten přišel v noci k našemu loži a řekl, že nebude-li Bentakar chtít mne propustiti, on ho zabije! Po tom já jsem pravil, že vyhledám francouzského konsula v Adenu, ale Vlach chtěl koupiti laciněji než druhý, v tomť vše! „Karradeku, povídá mi tlumočnickem, p. Bertrand, konsul francouzský v Livorně, jest mým přítelem: zavede tě zase do loďstva francouzského bez soudního opletání. Já mám svou loď a náklad v Alexandrii, chceš-li plouti na mé šalupě, dám ti částku svého výdělku!!!“ Já podepsal vše: Když jest člověk mlád, neví, co dělá. Můžeš poznamenati p. Maxovi, že námořník nemá práva přijmouti takové nabídky. Ztroskotanec jest povinen představit se konsulovi země, k níž přistal... rozhodně. Francouzský Námořský Zápis nikdy se o té věci nedověděl; vypravoval jsem o ztroskotání

„*Fairy-Ring*“ po způsobu Gaskonců, ale byl jsem potrestán, neboť jsem tuze trpěl u těchto kletých Vlachů, ano, na mou věru! Kapitán byl nejhorší potvora, jaké jsem nikdy neviděl, neboť večer, když jsme opustili Alexandrii, kteréhosi člověka chytlo třeštění v jeho rohožce: kapitán pravil, že ví, co to jest, a jest pravda, že věděl! Vzal na svou loď za trošku peněz morem nakažené, by od nich ulehčil norvéžské lodi. Ale odcházeje do Alexandrie s jeho karavanou, nevěděl jsem, jaká to potvora! Měl jsem egyptskou horečku po celou dlouhou cestu. Přišed do Alexandrie vstoupil jsem na šalupu „*Espirito Santo*“, strojící se odplouti do Livorna s nákladem vlny, zlatého prachu, hedbáví a sloňových klů. Kapitán Paolo Bellini dal pevně svázati muže, který měl třeštění, a hodil ho do šalupy: zemřel v noci: Turek! Tři muži padli jako uspalí nazítří. Kapitán neřikal nic a dal je hoditi na dno šalupy na místo toho prvního: podávali jim píti na velkých holích: Dva nebožtíci za noc! Vzhůru! Hodíte mi to do moře háky! Ten, který zůstal, měl tělo shnilé; byl tak nemocen, že křičel a vyskakoval ze šalupy, vláčel se po palubě, házeli mu pod nohy kusy rohože, aby mu zabránili přejíti: „Za-

klesněte mu provaz a zatáhněte ho do šalupy na kladce!“ pravil kapitán. Všechno mužstvo táhlo za provaz. Nešťastník! když byl vytažen nad čelní stěžeň, kterýsi lodník vylezl na ráhna, jakýsi Maltézan, a přeřízl provaz. Tu padl do vody. A nikdo nic Maltézanovi neřikal, poněvadž se domnívali, že máme mor na lodi; byl posledním nemocným a když byl hozen do vody, tu bylo v srdcích mužstva, jako by se byli zbavili moru. Po utopeném byl jsem nemocen já, Alexander Karradek. Jedné noci, když Vlachové se modlili k Madoně, aby je zachovala při životě (Turci spali, neboť myslí, že se stane, co se státi má, přes všechno modlení), ležel jsem na palubě, a tu kormidelník, Francouz, který překládal vždy pro mne italštinu, vyhledal mne a povídá: „Karradeku, tys nemocen, když nespíš, jdou na tebe dřímoty a máš horečku. — Ano, a když usnu, nespím, jsem při vědomí!“ Z milosrdenství odvedl mne do své kabiny; dal mi chininu, třel mi ústa octem a jakousi voňavkou, kterou měl u sebe. Když jsme přišli do kabiny, zůstal jsem jako mrtvý, ani nevím, jak dlouho; měl jsem velký puchýř pod paždí a pod lopatkou. Ze smrti mne vytrhl veliký hluk, který jsem sly-

šel na palubě; slyšel jsem chřestět po schodech ko-
tevní řetězy, poznal jsem hlas kuchařův, který byl
rozhněván, a hlas jakéhosi starého italského šlech-
tice, cestujícího, který plakal a který volal své dítky.
Vystoupil jsem dosti dobře, na mou věru! na palubu:
kuchař chroptěl na palubě! Starý šlechtic byl v ša-
lupě, byla tam mrtvola po jeho boku, jež na něho
narážela při kymácení lodi, a kterou odstrkoval ru-
kou stenaje jako nějaké babátko. Zvěděl jsem tehdy,
že zdraví nechali nás na pospas smrti a že odešli na
břeh, že odnesli papíry, které jsou v truhlici kapitá-
nově... na vždy! Když jest člověk nemocen, neví se,
co dělá, není-liž pravda? Neměl jsem než jednu my-
šlenku, uviděl jsem hrnec s vodou na zádi, dovedl
jsem se k hrnci napít se a nalokal jsem se vody, co
jsem mohl. Kormidelník Francouz byl nemocen jako
já; ale on měl více odvahy než já; poporazil šalupu
a převedl nás všechny na zemi, vyjma starého ital-
ského šlechtice, který umíral. Nikdy toho nezapo-
menu! Tento ubohý starý šlechtic skoro mrtvý hle-
děl na nás pláče, poněvadž jsme ho opouštěli. Zů-
stavili jsme také loď, které jsme nemohli přitáhnouti
k pevné zemi.

Odhadovali jsme, že jsme u Rhodu; ale octnuvše se jednou na písku, potkali jsme jakéhosi Turka, který pravil, že jsme v Karamanii dvanáct mil od Castel-Rossa. Řekl také, že naše mužstvo jest ve vesnici dvě míle odtud, a že je zavřeli karanténou v jedné chýži, poněvadž pluli z Alexandrie a s jejich zdravím to bylo podezřelé. Můj krajan měl všechny své peníze, od nikoho si nevypůjčuje, i najal jednu ubohou kolnu, která měla jen capouchy, a tam jsme si polehali a syrá země byla rohožkou a jakýsi koberec pokrývkou. Byli jsme velmi nemocni, byli jsme odhodláni raději vstoupiti do svého posledního pytle než učiniti o krok více v tom svém pozemském trakání. A div jsme nezemřeli jinak, než jak jsme mysleli zemřít, neboť kuchaře o půl noci zmocnilo se šílenství, jaké bývá v této sviňské nemoci: vešel do vesnice křiče, a vesnice se probudila, takže náčelník vesnice pravil, že jest třeba nás všechny postřílet. Byli by nás postříleli, kdyby jeden starý Turek s bílou bradou nebyl řekl: „Počkejte! Myslím, že jejich hodina nepřišla!“ (jak pravil). Tu Paolo Bellini žádal o dovolení, by směl poslati košového k italskému konsulovi v Castel-Rossa. Čekali jsme, až se košový vrátí, a

zatím nás složili páté přes deváté na jakémsi palouku, kde bylo více vody než země. Vzpomínám si, že nám dali ohně a že nám dali skopce z milosrdenství. Kuchař zemřel. Našel jsem jakýsi hrnec s nálevkou, který byl jeho, a zbytek kávy, který mne potěšil jako bago plavčíka. Pokusil jsem se osušiti si ponožky na ohni, jednu jsem spálil. Poslali nám jeden škunar z Castel-Rossa: Ještě dvě míle se trakati! Dva nejnemocnější byli vlečeni za námi v člunu s ozubcem na přídě: jedním z nich byl můj krajan. Já jsem právě pobyl sedm dní leže na zemi, ale zázrakem milý Pán Bůh mi hodil kotevní lano: Bylo mi dosti dobře, bych mohl zůstat na palubě. Odpluli jsme do Rhodesu. Jsou dva přístavy v Rhodu: Velký a Malý: ale malý není k ničemu. V lazaretu Rhodesském byli jsme aspoň uloženi a v závětrí. Dobré lůžko! Ah! třeba věděti, co to jest lože! můžeš poznamenati panu Maxovi, že jsem šel do kostela Svatého Jana Jerusalemského poděkovati Nejsvětější Panně za své osvození. Z Rhodu pak odpluli jsme do Toulonu. Ale od kapitána Belliniho neviděl jsem nikdy ani vindry.

Vypravoval jsem vám svůj rok 1843. a budu vám vypravovati ostatní léta, až zavítáte zase do našeho

M a x J a c o b

kraje, ale nezáleží mi na tom, dáte-li moje jméno do novin. Můj syn a můj vnuk jsou dosti spokojeni lo-
vem. Moje snacha měla zánět průdušek. Sluníčka
zahrady, kterou máte tak rád, klíčí dobře, jak se zdá,
neboť k svému neštěstí nevidím jich. Můj synovec
Karel jest v Maroku. Můj syn a moje snacha vás po-
zdravují a přejí mnoho štěstí až do příštího roku, do-
přeje-li nám Pán Bůh potěšení vás zase uviděti.

Alexander KARRADEK.

P. S. — Maličký náš vám strojí napsanou píseň,
kterou máte rád.

Přeložil Josef Florian.

Cyprian Kamil Norwid
Z „ČERNÝCH KVĚTŮ“

...Ještě před smrtí Chopinovou zašel jsem si kdysi do ulice Pontieu u Elysejských polí do domu, jehož vrátný pokaždé stejně rád a ochotně odpovídal na otázku příchozího, jak se má *monsieur Jule*?... tam v nejvyšším patře byl pokojík, zařízený jak nejskromněji, z jehož oken se rozvíral pohled na prostor, jaký vždy vidáme s takové výše, a zkrášlený jedině tím, že rudé západy slunce nítily okenní tabule požáry světla. Na chodbě před těmi okny stálo několik květináčů s květinami a vrabci, důvěřující obyvateli, směle tam přiletovali a štěbetali. Vedle byl druhý malinký pokojík — ložnice.

Bylo tedy kolem páté hodiny po poledni, když jsem tam byl naposledy u Julia Słowackého, který právě dokončoval oběd, pozůstávající z polévky a pečené slepice. Proto seděl u kulatého stolku prostřed pokoje, oblečen v dlouhý, otřelý svrchník a na hlavě maje nedbale posazenu konfederatku vybledlé

amarantové barvy. A tak jsme mluvili o Římě, odkudž právě před nedávnou dobou jsem přijel do Paříže — o některých známých a přátelích — o mém bratru Ludvíkovi, jehož zvěčnělý p. Julius vášnivě miloval — o *Nebožské komedii*, kterou na výsost cenil, o *Předsvitu*, který považoval za bláhové dětinství... Také o umění, že upadlo v mechanism, o Chopinovi (který ještě byl na živu), a o němž Julius pokašláváje mi pravil — *je tomu několik měsíců, co jsem potkal toho moribunda...* Než sám dříve než Bedřich Chopin zemřel a odešel z viditelného světa.

Do tohoto pokojíku, který, jak říkával Julius „úplně byl by postačil pro štěstí člověkovo, kdyby nebylo toho, že jeho úhly na jedné straně, ježto tvoří špatný čtverec, nejsou zcela pravé“ — do něho, dím, vešel jsem kteréhos dne navečer a Julius stál u krbu, pokuřuje z dlouhého čibuku, jak bývá zvykem v Polsku na vesnici, — na pohovce seděl malíř Francouz (jehož Julius potom učinil vykonavatelem své závěti), ale nemluvil a hroužil se v mlčení málo přirozené a seděl. Nad krbem visela bronzová medaile, podobizna Juliova, která jest z nejkrásnějších toho druhu prací Oleszczyńského.

Mluvili jsme o Francii, o revoluci, o římských událostech — jeho přirozené, ale barvité slovo, netušené obraty řeči, přízvuk zresignovaného života a hloubka připomněly mi někdy filosofické apostrofy, s nimiž se setkáváme v Malczewského Marii. Což

však ne vždy bylo v souladu s jeho velkýma černýma očima, plnýma ohně a s orientální skrání a s energickým chřípím orlího nosu... Na konec rozmluvy mi pravil: „Prsa, prsa mám pokažena, dávají mi jísti již jen pilulky, což sice na chvíli mírní kašel, ale zato stejnou měrou kazí žaludek. Půjď ještě v příštím a dalším týdnu, pak... cítím, že zanedlouho bude mi odejít z tohoto světa.“ — Výrazně pronášel tato slova, bavě se svým čibukem, jenž se chvílemi volně zakýval jako kyvadlo nástěnných hodin. —

V následujícím týdnu jsem pospíchal opět k Słowackému, ale potkal jsem kohosi (možno řici z jeho učedníků, který se od něho vracel) a bylo temno již — a on mi řekl: „Lépe zajít k Juliovi zítra, neboť právě proto jsem dnes od něho odešel, že je nesvůj...“ — „Jak se mu daří?“ ptal jsem se — „Nevím“, odpověděl mi, „ale tolik vám řeknu, že podle vlastních slov Julius velice pochybuje o svém zdraví a že vzýval dnes již o pomoc a ochranu sv. Michala archanděla, cítě, že mu to na nějakou dobu poskytne sil.“ Uslyšev tato slova (ač bez pochybovačného údivu; neboť jsem věděl, že Słowacki byl velmi zbožný) odložil jsem na jiný den svou návštěvu.

Ten jiný den byl v následujícím témdni, ale vešed časně zrána první (tak tomu bylo), viděl jsem již chladné tělo Juliovo, neboť právě té noci zaopatřen Svátostmi (přečet list od matky, jenž došel ve chvíli skonání), zesnul smrtí a odešel v neviditelný

svět. Lze viděti málo krásnějších tváří mrtvých než byla tvář Słowackého, rýsující se bílým profilem na temné pohovce značně již vybledlé, která dělila lože od stěny a na níž bylo zobrazeno cosi z polských dějin. Ptáčkové přiletovali na hynoucí hrnce s květinami; byl shon s pohřbem a jaký ten pohřeb byl, vypsali jiní různým způsobem. — Já — viděl jsem na tom pohřbu *dvě* ženské bytosti — jedna z nich prolévala hořké slzy, a vzpomínka ta velmi mě těšila, po mnoho dní na to, když jsem navštívil četnou tehdy, v Paříži se bavící společnost — neboť mnoho bylo tehdy (a jako vždy znamenitých a nevšedních Polek) v Paříži — — — Mám kresbu Juliovu, kterou v Egyptě kreslil podle přírody, neboť zvláště krajiny kreslil velice dobře, ale roztrhl jsem tu památku ve dvě části, z nichž jednu jsem věnoval do alba osobě, která právě přišla z vlasti, druhou zůstaviv sobě — aby se naplnila slova v Beniowském napsaná „*že pravou rukavici tvoji zavěsí v nějakém museu a pro ztracenou levou naříkati budou!...*“ neboť taková krásná ironie bez jízlivosti jako ironie Juliova není nikterak na závadu posmrtným vzpomínkám. Ovšem zní podobně jako ona slova, jež kázal si připomínati za probuzení Filip macedonský: „*Králi: slunce již vychází, pomni po celý den, že jsi smrtelník.*“

To zase — vybavuje mi naprosto jinou věc o osobě, nikterak ne slavné, aniž nějak zasloužilé, buď prací nebo utrpením — ba neznám ani jména té osoby a

také její příslušnost národní je nejista... a tak připojím i tu vzpomínku na *smrtelnou osobu*, jíž neznám, s nemenší věrností a přirozenou pravdivostí — čím pak to tím volněji, že v úvodu jsem poznamenal, co soudím o kritice, o kritikách a o slohu knižním, a ve vypravování, jako je toto, tuším, že všecken zájem dlužno hledati právě jedině v spolehlivosti podávaného příběhu.

Nuže — bylo to několik let po smrti výše napsané — nebyl jsem v Paříži, — nebyl jsem ve Francii, ani v Londýně, ani v Anglii, ani v Evropě, ani v Americe..., byl jsem na lodi, v prvním pásmu Atlantického oceánu mezi ostrovy, jejichž křídově bílé stěny kolmo padaly do vody. — Byla *neděle*, slunce na nebesích bez poskvrnny, dole inkoustově tmavé, safirové, ohromné vlny, ale takové ticho, že ani plachta se nezachvěla, ani provazy nedbale spuštěné se nepohnuly... Neviděl jsem ještě všech osob, celou ekypáž lodní, a všichni právě, ježto slunce tak krásně svítilo, vycházeli na palubu; — usedl jsem na lavici pod velikým stěžněm, a vedle mne nový známý, jakýsi mladík světlovlasý z rodu izraelského, s nímž jsem často rozprávěl. Plouti nebylo možno pro naprosté bezvětří a kdy se popluje dále, nebylo lze se dohadovati...

Když jsem tak seděl, maje nezměrný prostor vln před zrakem, zavanula mimo nás sukně jakési ženy a spolucestující, sedící vedle mne, dí mi po francouz-

sku:... „Podívejte se, pane, jste umělec, jaká krásná žena právě přešla mimo, nesouc ubohému psíkovi, jež vzala s sebou na takovou cestu, mléka na talíři, v den, kdy všichni se těší z nedělní pohody, a to ubohé stěně ani neví, kde a na jak dlouho se ocitlo.“ — Ježto jsem se nepodíval, jak mi druh radil, odpověděl jsem, jak se tak mluvívá, když myslíš právě na něco jiného: „Nepůjdu jí nyní vyhledati zrakem, právě proto, že bývají ženy nejkrásnější tehdy, když ani neslyší, ani nevidí, ani netuší, že se na ně díváme — budu ji tedy *pozorovati* až jindy — jindy se na ni podívám“... což jsem ještě opakoval s důrazem, abych změnil tok rozmluvy. — Ale že to byla na podiv krásná osoba (asi Irčanka), bylo možno uhádnouti, byť se jen mihla, neboť ze stereoskopu jsme dnes již sdostatek poučení, kolik člověk bezděčně obsáhne zrakem, i když se nedívá přímo na předmět. Potom zapadlo slunce, bylo bezvětří — a měsíc vyšel a stoupal, i usnul jsem v kajutě těsné, dusné... a jediné stráž přecházela po můstku třístěžňové lodi... v noci rozlehl se jakýsi křik — nějakí lidé přiběhli se svítilnami — velký mouřenín, hlavní sluha na lodi, několikrát proběhl po schodech, hledaje lékaře — — o úsvitu byl na lodi jakýs nezvyklý ruch — i vstav vyšel jsem na palubu. Ta mladá a hezká osoba, kterou jsem hodlal pozorovati a uviděti až jindy, náhle v noci zemřela. Jest zvykem, že v takovém případě zakrývají místo, na němž leží mrtvola,

tmavě safírovým plachtovým, chovaným na lodi pro ten účel, a posetým velikými, bílými hvězdami — taková skvrna černala se prostřed paluby o východu slunce...

— Tu mi přichází na mysl, *má-li smysl* pro dnešní cynické čtenářstvo vybavovati z nepaměti a vypisovati takovou poesii, která se rydlem pravdy výrazněji vpisuje do životů... Nějaký román, fantasticky se utvářející po zažití indického hašiše vyvolává dojista příjemnější a žádoucnější dojem...!!

Z polštiny přeložil Josef Matouš.

Úryvek z románu Ondřeje Latzka

»POSLEDNÍ MUŽ«

„Nepůjdu!“ prohlásil kapucín děsivě nahlas, a ihned na blízku stojící přehodili hlavy, snopek zvědavě udivených pohledů se sběhl v koutě.

Čelo kaprálovo vlhce se lesklo. Zoufale vyhodil paže do povětří a prohlásil, také již zlostně, povyšuje hlasu: „Tak dobrá, tak dobrá!... Já za to nemůžu. Já né!“

Gadský uleknut tam pokynul. Ať muž přece nabere rozumu!... Ale ten se nehnul. Tiskl růženec na prsa, jako by jej chtěl rozmačkat, a vzpurně třásl vlasatou hlavou patriarchů.

Zdaliž u praporu nevypravovali, že ten muž opravdu býval páterem u kapucínů, a svlékl kutnu, aby se mohl oženiti, krátce před vypuknutím války? — — — Gadský náhle se rozpomenul, že na cestě z kasáren na nádraží utýraná, bledě plavá žena se brala

vedle vousáče! Nečekala dívka? — — — Jeho srdce se stáhlo a srazilo při myšlence, že ty řeči posléze by mohly býti pravdou! — — — Obr s býčím týlem docela vyhlížel jako muž, který pohodí svůj život pro ženu. Zda nyní jej chtěl odhoditi nadobro, poněvadž válka ono těžce vybojované štěstí tak rychle rozbila? — — —

Jako dýky metal Gdský svoje pohledy do tváře, bílé jako křída. Rád by tam byl přešel, ale neodvažoval se hnouti, poněvadž stál právě na půl cesty mezi hejtmanem a onou dvojicí. Proč právě s tímto člověkem, právě s tím jediným nikdy nevyměnil slova? — sama sebe se tázal.

„Nepůjdu!“ Jako výstřel padla strašlivá slova podruhé v rychle se vzdouvající mlčení, tak nahlas, že kaprál upustil veškeru naději a rozhodnut se obrátil. „Ne — Ne — Ne —!“ Gdský potichu žadonil, jako kdysi, jsa dítětem, když se dobře nenaučil úloze, a učitel čím dál blíže listoval v knížce k jeho jménu. Mručení hejtmanovo vždy hlasitěji vyvstávalo z bezdechého mlčení, které nyní již naplňovalo veškeren skryt. Pohyby kaprálovy se vřezávaly, ostré jako břitva, do nervů přespříliš napiatých.

„Ne!“ plakalo a úpělo v Gdském — — — ale v tom již vysykla za ním obávaná věta a zastavila srdce, jako tikající hodiny na zdi.

„Co je to tam?“

O, jak ho nenáviděl, toho tvrdého, šeredného hlasu! Zasáhnul ho do života, takže, jat ošklivostí, nacpal si kapesník do úst. Vousáč pomalu se zdvihl. Mlčení se proměnilo v oprátku, čím dál těsněji se stahovalo, že veškery oči vůkol již se poulily ze svých očnic. Bylo viděti, kterak kaprál přichází blíže k hejtmanovi, potě se, blekotaje, s krátkými nešťastnými posunky. Potom kapucín posléze otevřel rty a vmetl slovo: „Nepůjdu!“ jako ostrý kámen hejtmanovi v tvář.

Ten odskočil, jako hryzavá doga vystrčil spodní čelist a rozštěkal se. Ale vousáč se zahalil v svůj pokoj. Teprve když hejtman, ruku již na revolverové kapse, prskajícím hlasem opakoval svou otázku, lehounké, sotva znatelné chvění proběhlo jeho mohutným tělem, a jeho bledí rtové vyvalili jediné slovo „Ne!“ jako balvan houštím jeho vousů, pod nohy vztekajícímu se buldogu.

Těsněji ještě se stáhla oprátka kol všech hrdel! Ani sval sebou netrhl; nehnuto stálo sto křečemi ztrnulých postav, držely se vzpurně, když hejtmanovy oči jako jedovatí psi pádily řadami, nedůvěřivě očmuchávaly po jednotlivu každou tvář. Mlčení se napřímilo, na skok schystaná šelma, stem tlap mířilo na ramena krotitelova, který, rychle jsa rozhodnut, vyňal revolver a zamířil.

„Ne!“ ... křičelo v Gadsském. Zamhouřil oči a zacpal si uši — — — — ale na výstřel nedošlo. Hejt-

man opět spustil zbraň a skřekl: „Ani tvá mrtvola, ty pse, nesmí ležet mezi chrabrymi vojáky!“ A ještě výše šplhaje hlasem, že se již převracel, vyvrhl za tím pozev: „Poddůstojník Fröbel a pět mužů!“

Gadský se vymrštil. To... to nebylo... možno! Fröbel? Karel Fröbel, ten žebrák, který vzlykaje mu objímal kolena... ten... ten by měl... tohoto?... Ne!... Jeho oči se šířily děsem, když vzadu u vchodu postava Fröbelova se nořila z koutka a jako plamének, který se třepotá na větru, k nim vrávorala. Chtěl, chtěl opravdu?...

Hledající oči se hnaly dále, na každého skočily, ale oněch pět mužů nevystoupilo. Jako sražená krev ponuře civěly skupiny; němé, smrtelné záští vyraželo v zpytavě vystrčenou tvář hejtmanovu. I zaskučel nesrozumitelnou kletbou, a pokynem ruky vykrojil pět mužů z klubka, které mu bylo nejbliže.

A tehdy — v tomto okamžiku svrchovaného napětí, zatím co Gadský čím dál blíže sunul svoji planoucí tvář k Fröbelovi, těžce zápole s rozhodnutím, že jej zastaví — do toho škrtícího rozrušení náhle vpadl zázrak!

Vousáč zpíval.

Údivným, měkce proudícím hlasem, teplým, jasným barytonem, jenž zlatě průzračný jako lesní med prýštil mu z úst — vystupoval, roztrhl strop, — vylil sluneční záři a svěží horský vzduch do smradlavé

sluje. Zpíval Ave Maria, a modlitba širě rozpínala křídla, úpějí, do slz ponořena a přece zářivě jasna a věřící se vydrala mu z hrdla, se sladkým třpytěním, jako z drahocenného cella, jehož prsa věkové do hněda zabarvili.

Gadským to mrštilo o zeď, roztáhlo mu to paže jako na přijetí opět nalezené milenky. „Hudba!“ — ... „Hudba!“ — výskalo v něm. Jeho tvář zářila blaženou hrdostí, jako by on byl otcem, synem a bratrem tohoto hlasu, a jeho oči bloudily vyzývavě — chlubně, od muže k muži, jako by každého chtěl donutiti k pokleknutí před tímto divem, před svým uměním — — — svým — — — svým uměním!

„Et benedicta tu“ — plesal pěvec a kráčel po stupních, které sám vyvršoval do výše, do paprskování svého hlasu — vše táhl s sebou — vyjmul tíži ze skleslých, hutných údův, že pomačkané, zvadlé postavy vůkol zkvétajíce pocífovaly, jak země se jim ztrácí pod nohama, a že se věsily na hlas, dávaly se nadnášeti, ven ze zemité díry, z dýmu tabákového a ze smrtelné úzkosti vzhůru do toho měkkého příboje.

„Hudba!“ — — — jásal Gadský, vmetl pohled doprostřed obličeje buldogova, a vřelá vděčnost naplnila jeho oči, když i tento tvrdý, zlý obličej pomalu jal se skláněti, a rozkaz „rychle! rychle!“ — vržený

se zařatou pěstí k východu — zněl jako křik o pomoc, a ne jako hrozba!

To mistr širokým smyčcem táhl po duši nejskvělejšího nástroje, že zavzlykal k Matce Boží: „Ora pro nobis, nobis peccatoribus“ — — — a každému — — každému! vzduch se usazoval v plicích, jako kdyby pěvec byl dobyt dechu z prsou svých posluchačů, by ho vhrnul zpět pozlacený, vnořený v nekonečný libozvuk!

„Hudba...!“

Pln štěstí, Gaský zamhouřil oči. V něm se rozhučel doprovod, jeho prsty vyhrávaly na neviditelných klávesách nádhernou, tmavou tkáň ze chmurného zvučení varhan, dávaly tyčiti se ztuhle strohým tónům jako hvozdu ušlechtilých jedlí, z jejichž krvácejících beder kanula jasná, průzračná pryskyřice tohoto blaženého lidského hlasu.

• „Hudba...!“

Odlepil se od zdi — šel za zpěvem, jako uchvácenec v procesí — a dávno, dávno zapomněl, kam hlas vystupoval! Nevěděl nic již o smrti, nic o hejtmánovi, nic o puškách, jež rámovaly pěvce... slyšel toliko „Hudba!“ a každému tónu tělem i duší žhnul vstříc... Zda vezme také „A?“ obával se velice a napínal svaly, jako kdyby mohl pomoci, skokem přispěti hlasu svými silami, kdyby se nedošplhal výšky.

A vzal také A!... Shůry, z tmavé hadice, která vedla k východu, se skotálelo, ponuře hrozíc nejprve, potom rozzářeno se dmouc, jako když příliv pozdvihá lodi s písku, a každé zrnečko pískové se hýbe k novému životu.

Gadský se oddal — — — a škubl sebou, když hlas náhle ochabl, sklesl na svou vlastní ozvěnu, jako odssát od otevřeného zákopu, do něhož se řinul. Chtěl za ním, tehdy však úplně se přetrhl, s čtyřnásobným prasknutím biče, za nímž se vybelhalo ještě jedno prasknutí. Ošklivý, skřekavý orgán křičel: „Zbabělá bando! Chcete nám zatarasiti východ! — — — a cosi temného se vyřítilo podle Gadského, tam, kde zázrak právě oněměl.

Trvalo to chvíli, než pochopil. Nechtěl zprvu věřiti, že taková sláva opravdu mohla býti zmařena, prostě roztříštěna jako tabulka skla! Potom vykřikl, všecek zmaten; vrhl se za tím, s pěstmi zafatými, a chtěl je ubíti, pordousiti, pordousiti! vrahy, kteří se opovážili roztříštiti svatý nástroj, který Bůh Otec sám pojal do kolenou, aby na něm hrál! — — —

Čtvero silných paží jej odmrštilo, a divoký šepot se na něho rozšuměl, až vzlykaje, nevěda, čeho po něm chtějí, odvrávoral do svého kouta, a vysílen ohromným vzrušením sklesl.

Hadicí, která ještě teď skytala nejskvělejšího libozvuku, vevalil se do jeskyně říčivý výkřik, třepetavé

zatroubení; probudil sveřepou, stohlasou ozvěnu, která i Gadského rázem postavila na nohy. Bez vůle nechal se vznést; lisován, narážen, šlapán, vystrkati ke vchodu a oddechl si, když silný, studený vzduch vnikl do jeho plic. Probral se. Toliko na okamžik stannul, přemožen žalným zpustošením vůkol, uviděl i pěvce, vousy ponořeny do krve, požehnaná ústa ještě rozevřena — — —

Přeložil Bohuslav Reynek.

Max Vološin:

KOSTRA MALÍŘSTVÍ

Časopis „Věsy“, roč. 1904, č. 1. (leden.)

I

Umění malířské týká se toliko kombinací zrakových dojmů.

Přesné objasnění tohoto stavu jest velmi důležité.

Odlišuje myšlení umělce-malíře od obyčejných způsobů myšlení ostatních lidí.

Mezi osvojením a uskutečněním není u umělce obvyklého spojovacího článku, totiž slova.

Proto jest umělci tak obtížno býti literátem, proto myšlenka, vyjádřená na obraze, nemůže býti převedena ve slova. A bývá-li to přece možno, dokazuje to jen, že v onom díle jsou prvky cizí malířství a podmaněné slovu: povídka, dílo literární.

My, neumělci, vidíme kolem sebe toliko své preludy a své myšlenky. Vidíme jen to, co známe. Úkolem umělcovým jest ze všeho toho viditelného světa, vyzdobeného těžkými hrozny naší fantasie, našich vědomostí,

našich vzpomínek, odděliti jeho reální zrakový základ, nalézti kořeny, na nichž se rozvíjejí tyto květy.

Náš zrak poskytuje nám přímého dojmu toliko o dvou rozměrech: vidíme všecko v ploše. Ale k tomuto základnímu dojmu přistupuje a úplně jej zatemňuje poznání trojrozměrového prostoru, založené na předchozí zkušenosti hmatové. Stereoskopické postavení dvojího oka působí, že naše vidění jest částečně pokračováním hmatu, hmatem na vzdálenost. Leč bez předcházejících zkušeností hmatových nikdy nemohli bychom si uvědomiti, že naše zrakové dojmy nacházejí se mimo nás.

Umělci jest všecken mnohobarevný svět svéstí k základním kombinacím úhlů a křivek a k nejprostším poměrům základního barevného tónu. Z vypouklé, třírozměrové skutečnosti, již je člověk zvyklý, musí dověsti odloučit základní, dvourozměrové zrakové dojmy. To jest také nedůležitější a nejsložitější analytická část práce umělcovy. Není-li vykonána, není žádná tvůrčí práce možna.

V tom a jen v tom záleží veškeré přípravné studium umělcovo.

Cviky ruky nemají zde skoro významu. Ruka jest příliš jemný nástroj, poslouchající přesně i nejnepatrnějších rozkazů vůle. Přesnost práce, požadované od ruky malířovy jest bezvýznamna u srovnání s přesností, která jest nevyhnutelna chirurgovi, brusiči skla, pianistovi.

Umělci jsou oči člověčenstva.

Jdou před zástupem lidí temnou pouští, naplněnou vzdušnými preludy a přízraky a pečlivě ohledávají a zkoumají každou píď prostoru. Objevují v světě obrazy, kterých nikdo před nimi neviděl. V tom jest význam umělců.

Lidé vždy vidí v přírodě jen to, co dříve viděli na obrazech. Proto nový obraz, zobrazující přírodu s nového hlediska, vždy zdá se s počátku nepřírozeným a pravdě nepodobným. Ale pak nově odkryté samozřejmosti samy přecházejí v číslo vzdušných preludů člověčenstva.

Podstatou uměleckého požitku jest, že divák, nalézá neznámé, ale obvyklé příčiny samozřejmostí, sám odívá je obvyklými květy illusí a tím stává se účastným tvoření. Proto nehotovost uměleckého díla jeví se nezbytnou podmínkou požitku. Umělecké dílo, přeplněné podrobnostmi, vždy činí dojem násilí, působeného duši lidské.

II

V evropském malířství posledních století veškerá síla výrazu lidské bytosti byla soustředěna v obličeji a v ruce. Podle tváře a rukou tvoříme si představu o každém člověku. Veškero ostatní tělo jest nám jen jakýmsi po-

jítkem mezi oněmi body napiatým. A přivykli jsme tomu tak, že se nám zdá nemožným vyčísti cokoliv o člověku z linií jeho zad, trupu, nohou.

V řeckém sochařství veškerá síla výrazu byla soustředěna v trupu. Jako naschvál, jako pro poučný příklad, většina antických soch zbavena jest podle našeho mínění nejvýraznějších částí: hlavy a paží. Dílo zachované z Řecka, jež nejvíce překvapuje svým tragickým pathosem, totiž Vatikánské torso, zbaveno jest nohou, paží i hlavy. Po spatření Venuše Mélské nelze mysliti o pažích jinak, než jako o nepěkných a zbytečných převěscích, hyzdících krásu trupu. Vtažený život Laokontův jest mnohem výmluvnější než přemrštěně sentimentální tvář.

U Japonců vidíme všecken charakter vyjádřený v záhybech, vzorech a barvách šatu. Obličej zůstává toliko bílou skvrnou s rysy lehce načrtnutými. My díváme se na lidskou postavu se zřetelem k tváři a na tvář se zřetelem k očím. Proto jest u nás postava toliko doplňkem obličeje. Japonci pojímají obličej se zřetelem k celému obrysu a hlavním liniím postavy, zahalené v šat, a rysy obličeje mizí před těmito širokými dekorativními liniemi.

Zvláštní jest, že Japonci se svým nekonečně bystrým a jemným uměleckým okem, jež vnímá i takové pohyby člověka, zvířat a ptáků, o nichž my se dovídáme jen z mžikových fotografií, nikdy nepozorovali přítomnosti stínu, onoho podivného a nezbytného průvodčího Evropa-

nů. To zvlášť mocně dokazuje, jak klamné jest, co my pokládáme za svůj viditelný svět.

Evropské malířství vyrostlo v městech, v šerých domech, při slabém osvětlení. Ve středověkých komnatách vyníkal význam lidského obličej a rukou. Byly to jediné obnažené části těla, a byly to jediné světlé skvrny, vynikající z temnoty. Ze všech národů jediní Evropané užívali ve svých komnatách vysokých židlí a křesel, utajujících postavu i vysokých stolů, jež dovolovaly viděti toliko hlavu, ramena a ruce. Tyto staleté dojmy navždy zhypnotisovaly oko evropského umělce.

S krajinou se evropští umělci nestýkali. Pracovati mimo město nebylo lze pro nedostatek osobní bezpečnosti. Jediný pohled do krajiny, který znalo evropské malířství od 14. do 19. století, byl výhled oknem a jeho změny, s nepatrnými výjimkami zemí, jež poskytovaly jiných životních podmínek, jako Nízozemsko. Bratři Goncourtové ve svém deníku vypravují o umělci (jeho jméno zdá se neznámé), který žil v Barbizoně v prvních letech 19. stol. asi dvacet let před vystoupením Rousseauovým a Milletovým a chodil do lesíka Fontainebleauského malovati náčrty se skřínkou v jedné ruce, a s ručnicí, z níž střílel po lupičích, v druhé.

Evropské malířství historickými podmínkami bylo odkázáno na lidskou tvář a jediným prostředkem zobraziti ji byl šerosvit. Barvy a kolorit renaissance i pozdějších věků jsou toliko určitým vývojem šerosvitu a nemají nic společného s „barevným světem“, s nimž vystoupilo

nové malířství. Barvy renaissance nejsou výsledkem pozorování přírody, jsou jen logickou kombinací některých poznaných veličin, získaných ze spisu *Natures mortes*, z draperií, koberců a jiných rekvizit, vyplňujících dílny umělců, i náhodné spojování tonů, nalezených na paletě. Tyto barvy byly, ale mohly též nebyti. Nepřidaly ani jediné nové zkušenosti k barevnému poznání světa.

Vyšším stupněm vývoje a korunou všeho evropského malířství jest podobizna a jedinou metodou pro zobrazení lidské tváře jest šerosvit. Největší z evropských portrétistů, jako Velasquez a z vrstevníků Carriére, užívali barvy jen jako doplňku šerosvitu.

III

Od samého počátku renaissance evropské malířství vycházelo z komnaty na ulici.

Ale teprve počátkem 19. století malířství vyšlo za městské zdi a oslepeno zastavilo se bezmocně.

Příroda jest plna chladných, zářivých, průsvitných tónů. Ale v očích a na paletě žily toliko tlumené, syté, hnědé tóny, překrásné tóny, vytvořené staletími, ztrávenými v komnatě.

Evropští umělci neměli prostředků zobraziti, co viděli. Tři čtvrti století trvalo jejich bezmocné hledání,

dokud nad Evropou nevyšla bledá duha japonských akvarelů.

Cti, býti prvními proroky japonského umění v Evropě, dostalo se bratřím Goncourtům.

Den 1. prosince 1851 zůstane v historii Evropy z nejdůležitějších kulturních mezníků. Onoho dne vyšel první román bratří Goncourtů pod titulem „En 18..“. V něm jest kapitola věnovaná popisu pařížského salonu, vyzdobeného japonskými věcmi... Takové salony objevily se v Paříži teprve po 15 letech. Pro politické nepořádky, které se shodovaly s oním dnem, byl román zakázán. Po několika měsících žádal kterýsi kritik, aby bratří Goncourtové za předpověď japonského umění byli zavřeni do blázince.

V letech 70-tých Eduard Manet, jenž dotud hledal ve Španělech vysvobození z dusící renaissance, našel je v Japoncích a rázem obnovil evropské malířství.

Poslední prací Eduarda Goncourta byly monografie, věnované japonským umělcům Utamaro a Hokusai.

Japonské umění nikdy neznalo ani temné uzavřenosti komnaty, ani těžkého vysokého nábytku, utajujícího postavu. Sedění na podlaze, ustavičný styk se zemí, toť tajemství intimnosti Orientu, tajemství oné zjemnělosti ve vztazích člověka k člověku, která jest tak málo pochopitelná nám, zvyklým hrubým formám evropské zdvořilosti. Japonské umění, vyrostlé v průhledném vzduchu země, zalité sluncem, znalo toliko barvy a nikdy nepozorovalo stínů.

V historii Evropy byla chvíle, kdy barevné malířství bylo schopno rozvíti se samostatně. Byla to doba gotických chrámů a barevných skel, století 13. Tu byly ideální podmínky pro podání barevného světla: paprsky sluneční neodrážely se, nýbrž pronikaly skrze barvu, a pozadím byl ideální rámeček, tma. Soulad barev ve francouzských „vitraillích“ dostihoval výše, neznámé technice olejové. Postavy se ztrácely v ornamentech, a barvy splývaly v jedinou harmonii, jako hudba varhan, ztrnulá v otvorech zdí. V germánské gotice harmonie linií zvrhala se v lidskou postavu.

Ale renaissance zabila gotiku i ono veliké středověké malířství.

Pod vlivem Japonců nové evropské umění jevílo se jako reakce proti tradicím renaissance.

Prvním omylem renaissance bylo, že za základní motiv malířství bylo přijato zobrazení obnaženého lidského těla. Lidské tělo již po deset století bylo uzavřeno ve vězení šatu. Za deset století tělo uvadlo a změnilo podobu.

Renaissance pod kouzlem antiky nestrhla šatu s živého člověka. (To bylo by bývalo dobrodiním.) Svlékala člověka toliko na plátně. Umělcům bylo odříci se každodenní, nepřetržité práce pozorování tvarů: neuvědomělé práce oka, která jediné tvoří zdravý, organický základ umění. Začala se práce akademií, v nichž stály či seděly živé modely. Krása antických soch stála před očima a začláněla uvadlé tělo. Jediná reálnost, která přecházela z

dílen na obrazy, byly podmíněčné a nikdy v jiných oblastech života se nevyskytující pósy živých modelů.

Zároveň s tím teoretické vědění zaměnilo zrakovou zkušenost: umělci začali studovati anatomii. Typické a charakteristické zaměřovalo se schematickým. Renaissance zapomněla, že řeční sochaři, podle nichž ona studovala anatomii, sami nikdy teoreticky anatomie nestudovali, nýbrž vše stavěli na zrakové zkušenosti. Majíce v rukou anatomické schema těla, umělci je podrobili antickému pravidlu krásy.

A tak vznikl onen podivný svět evropského malířství, v němž s podmíněčnými gesty a s podmíněčnými pohyby, v neživotných draperiích ztrnuly podivné bytosti, jimž na logických torsech a abstraktních nohách vyrůstají živé lidské hlavy a pohybují se ruce.

Konečně, renaissance matematicky upravila zákony perspektivy. Schematické vědomosti spoutaly schopnosti pozorovací. Vzdalující se linie krajiny ztratily svou živou, chvějivou individuálnost. To na několik století zdrželo vývoj krajinomalby.

U Japonců, kteří nepřišli do styku s těmito abstrakcemi, jest cit perspektivní vyvinut nesrovnatelně plněji. Jim jsou dostupny úkoly, před nimiž evropský malíř stojí v rozpacích.

Takovou jest na př. otázka dvou různých hledisk perspektivních na tomtéž obraze. Japonci ji rozřešili nadmíru přirozeně. Zde jeden často se v japonském umění opakující motiv: stádo ryb pod vodou zahýbá o skálu.

Tu nachází se hledisko pod vodou, zatím co v touž dobu viděti hladinu vodní i vlnu, tříštící se o skalisko. A nezdá se to nepřírozeným.

A zatím, jak podivně zaráží tentýž pokus v Michel Angelově „Posledním Soudu“!

Zavrhnuvši tradice renaissance, nové evropské malířství vrátilo se k místu, na němž stálo umění dříve, k době předrafaelovské a pokusilo se zachytiti ztracenou tam nit vývoje. Nové malířství zavrhlo podmíněčná pravidla akademií a zatoužilo dívati se samo, samo viděti. Nadějným vůdcem v tomto hledání bylo mu umění japonské.

Kulturní vliv Japonska na Evropu byl tak ohromný, blahodárny a radikální, že my, kteří jsme jej ještě prožívali, nemůžeme oceniti veškeru jeho grandiosnost.

IV

Každé umění prožívá tři periody, ne sice chronologické, protože se často vyskytují současně, ale psychologické a vždy zachovávající svou přísnou následnost dialektické triady.

Prvá perioda jest podmíněný symbolism značky. Jsou to egyptské kresby lidského profilu s okem, nakresleným en face. Jsou to anatomicky sestavené posta-

vy akademiků, naznačující, ale nikoli zobrazující lidské tělo. Jsou to podmíněné barvy renaissance.

Druhá perioda jest perioda přísného realismu. Umělec sbírá všecko viditelné, ale nic nevybírání. Jsou to středověcí primitivisté, jest to Dürer, jsou to impressionisté.

A konečně třetí perioda jest perioda zpovšechnění, stilisace. Umělec hledá nejcharakterističtější v individuálním, a uvádí to, co vidí, do nejprostších základních forem.

Teprve zde vstupuje umění do své tvořivé periody. V této periodě nacházejí se Japonci, do ní vstupuje nové evropské umění.

Zároveň s oproštěním viděného objevuje se důležitá otázka ekonomie prostředků, která v dřívějších periodách nestaví se ještě před umělce.

Tu vstupuje nezvratný estetický zákon, jež možno formulovati matematicky: síla dojmu jest v obráceném poměru k množství prostředků.

Evropský umělec má nyní v rukou tři historicky ustálené prostředky:

1. kresbu (ve smyslu obrysu, naznačeného čarami)
2. šerosvit
3. barvy (barevné světlo)

Výběr toho, co jest nevyhnutelné pro zobrazení určité zrakové idee jest neobyčejně důležitý pro dnešního umělce.

Většina obrazů, visících v našich museích, jest skvělým příkladem velmi prostých myšlenek, obtížených úplně zbytečným technickým balastem.

Obrazy olejové, malované na plátně, dodnes ještě pokládají se za vyšší druh malířství: proto vyjadřují se barvami idee, v nichž není vůbec barevné záhady. Pro ně by dostačila prostá tužková kresba. Takový jest stav ruských přenosných výstav.

Kresbou se vyjadřují nejprostší zrakové idee. Kresba nejvíce přiléhá k slovu a proto částečně obsahuje prvek vypravování. Ostatně, lépe řečeno, v slově jest obsažen prvek kresby.

Šerosvit byl stvořen pro zobrazení lidské tváře. Podává charakter *člověka* a náladu komnat, v nichž se zrodil. Zde není již spojení se slovem, ale je tu určitý parallelism. Podobizny nelze vypravovati, možno však slovy vyjádřiti svůj dojem, jako dojem charakteru živého člověka.

Barvy představují již zcela samostatný hudební svět harmonie, v nichž není vůbec styku se slovem. Tohoto dojmu nelze již nijak přenést v slova právě tak, jako nelze převést v slova hudbu.

Do nejnovější doby evropské umění nechápalo rozdílu i samostatného významu kresby, šerosvitu a barev. Umělci o závod malovali obrazy olejovými barvami. A plátna, jež obklíčili neforemnými rámy, stavěli do sýpek skladišť, nazývaných musei.

Obraz malovaný olejovými barvami byl v souladu s kostely ve slohu renaissance. Hodil se do zámku 17. a 18. století. Tradiční zlatý rám, toť kousíček kostelních

ornamentů renaissančních, kousíček stěny, na níž kdysi obraz visel.

My však rozhodně nemáme kam umístiti malbu olejovou. Píchá do očí v dnešním domě svým anachronismem. Jest příliš těžká a ohromná pro soudobé místo na stěně.

Musea pak naprosto nečiní umění přístupným pro všechny, naprosto netvoří „art pour tous“, o němž káží francouzští socialisté. Ona tvoří umění „pro nikoho“, umění fabrické, umění bezcharakterní, jako verše vytištěné v politickém deníku, jako hudba v koncertní síni jasně osvětlené.

Naše dni nejsou naprosto stvořeny pro malby olejové. Mohou zajisté zůstat, ale třeba jim nalézt a stvořiti pro sebe vhodné okolí. Nyní nastal čas rozkvětu všech ostatních druhů malby. Jim náleží nejbližší budoucnost.

Umění jest intimní. Umění jest styk umělce s jiným člověkem. Tajemství uměleckého požitku vzniká vždy toliko mezi dvěma lidmi. Malířství nepoužívá řečnických prostředků. Mluví toliko šeptem.

Umění musí býti buď nerozlučné a harmonující s veřejností, nebo tvořiti soukromý majetek. Státí se majetkem každého, ne však majetkem všech, toť úkol dnešního umění.

Evropské umění bude buď všenárodní a nevyhnutelně potřebné každému, nebo ho nebude.

Přeložil Lad. Ryšavý.

J. Gumilev

DĚDICTVÍ SYMBOLISMU A AKMEISM

Vnímavému čtenáři je jasno, že symbolismus dokončil kruh svého rozvití a nyní upadá. I to, že symbolické výtvary se již skorem neobjevují, neb objeví-li se, tedy velmi slabé i s hlediska symbolismu, i to, že stále častěji a častěji ozývají se hlasy pro přehlídku ještě tak nedávno nesporných cenností a reputací, i to, že objevili se futuristé, egofuturisté a další hyeny, které se vždy plíží za lvem. Na místo symbolismu vstupuje jiný směr, ať již se nazývá akmeism (od slova akmé — vyšší stupeň něčeho, květ, doba květu), nebo adamismus (mužně tvrdý a jasný názor na život), buď jak buď však vyžadující větší rovnováhy sil a více přesné znalosti poměru mezi subjektem a objektem, než tomu bylo v symbolismu. Přece však, aby tento proud utvrdil se v celé plnosti a projevil se důstojným přejemníkem předešlého, je třeba, aby se ujal jeho následnictví a dal odpověď na všechny jím postavené otázky. Sláva předků zavazuje — a symbolismus byl předkem důstojným.

Francouzský symbolismus, praotec všeho symbolismu jakožto školy, vynesl v popředí čistě literární

úkoly: volný verš, svéráznější a pružnější sloh, metaforu vyvýšenou nad vše ostatní a přeslavnou „teorii odpovídajících si hodnot“. Tato ukazuje zřejmě, že vyrostl nikoli na románské a tudíž ne na národní, nýbrž na nánosné půdě. Románský duch příliš miluje živel světla, oddělujícího předměty, výrazně rýsujiícího linii. Ona tedy symbolistická slitost všech věcí a obrazů, měnivost jejich tvárnosti, mohla zrodit se jen v soumračné mlze germanských lesů. Mystik by řekl, že symbolismus ve Francii byl přímým následkem Sedanu. Ale zároveň s tím on odkryl ve francouzské literatuře aristokratickou touhu po vzácném a těžce dosažitelném a tak ji osvobodil od hrozícího jí vulgarního naturalismu.

My, Rusové, nemůžeme nesúčtovat s francouzským symbolismem, již proto ne, že nový proud, o němž jsem hovořil výše, dává rozhodně přednost románskému duchu před germanským. Podobně jako Francouzi hledali nový svobodnější verš, akmeisté snaží se rozbít okovy rytmu propouštěním slabik, volnějším než kdykoli přestavováním přízvuku, a jsou již verše napsané podle nově promyšleného slabikového systému veršování. Závratnost symbolistických metafor přiučila je smělym obrátům myšlenkovým; pružnost slov, jimž naslouchali, povzbudila je hledat v živé národní řeči nových, s určitějším obsahem; a světlá ironie, nepodryvající kořenů naší víry, ironie, která nemohla neprojevit se aspoň tu onde u román-

ských spisovatelů, zaujala nyní místo oné beznadějně německé seriošnosti, s kterou se tak mazlili naši symbolisté. Posléze, vysoko ceníce symbolisty za to, že oni nám ukázali význam symbolu v umění, přece nejsme svolni obětovat mu ostatní způsoby poetického tvoření a hledáme jich plného souladu. Tím odpovídáme na otázku o srovnatelné „nádherné pracnosti“ obou proudů : akmeistou je těžším být než symbolistou, tak jako jest pracnějším vybudovat celý chrám než věž. A jednou ze zásad nového směru jest — vždycky jíti směrem největšího odporu.

Germanický symbolism v osobě svých náčelníků Nietzsche a Ibsena vytyčil otázku o úkolu člověka ve světě, individua ve společnosti, i řešil ji nacházeje jakýkoli objektivní cíl nebo dogma, jimž dlužno bylo sloužit. V tom se ukazovalo, že germanický symbolismus necítí vlastní ceny každého jednotlivého zjevu, která se nenamáhá o jakékoliv uznání zevnější. Pro nás platí za stupnici ve světě jevů jen vlastní platnost každého z nich, při čemž to, co platí i ten nejnicotnější, jest vždy ještě nesrovnatelně víc, než když někde není platnosti žádné, kde totiž jest nebytí; a proto před tváří nebytí jsou nám všechny zjevy bratrskými.

Neodvážili bychom se nutit atom, aby se poklonil Bohu, nebylo-li by to v jeho přirozenosti. Ale cítíce se býti zjevy mezi zjevy, stáváme se účastnými světového rytmu, přijímáme vlivy a na své okolí sami účinkujeme. Naší povinností, naší vůlí, naším štěstím i

naší tragoedii jest každé hodiny uhadovat, čím bude nejbližší hodina nám, našemu dílu, celému světu, a popohánět její přiblížení. A jako vyšší odměna, ani na okamžik neopouštěje našeho pozorování, vyvstane nám jako ve snu obraz hodiny poslední, která nena-
stane nikdy. Bouřiti však ve jménu jiných podmínek bytí, zde, kde jest smrt, jest tak zvláštním, jako prolamovati zeď, když jsou před námi otevřené dvéře. Zde ethika stává se aesthetikou, rozšiřujíc se do poslední končiny. Zde individualism ve svém vyšším napjetí tvoří všeobecnost. Zde Bůh stává se Bohem Živým, poněvadž člověk ucítil se důstojným takového Boha. Zde smrt je oponou, oddělující nás, herce, od diváků, a v nadšení hry my pohrdáme bojácným pokukováním — co bude dál? Jako adamisté jsme tak trochu lesní zvířít a na všaký způsob nevyměníme toho, co jest v nás animalního, za neurasthenii. Tu však jest čas, aby mluvil ruský symbolismus.

Ruský symbolismus zamířil svými hlavními silami v oblast nevědomého. Střídavě bratřil se tu s mystikou, tu s theosofií, tu s okkultismem. Některé jeho snahy v tomto směru se skoro blíží výtvorům mythickým. A on správně ptá se proudu, který ho přichází vystřídat, zda chlubí se pouze animalními přednostmi a jaký jest jeho poměr k nepoznavatelnému. První, co na takovou otázku může odpovědět akmeism, bude ukazovat na to, že nepoznatelného po smyslu toho slova nelze poznat. Druhé, že všechny otázky v tom směru jsou

bezúčelné. Veškera krása a posvátný význam hvězd jest v tom, že jsou tak neskončeně daleko od země a s žádnými úspěchy aviatiky nebudou blíže. Ubohost představ svých prozrazuje, kdo evoluci osobnosti si bude představovat vždycky v podmínkách času a prostoru. Jak můžeme vzpomínat své dřívější existence (není-li to patrně jen literární manýra), když byli jsme v bezednu, kde jsou myriady jiných možností bytí, o kterých my nevíme nic, kromě toho, že jsou? Neboť každá z nich popírá se naším bytím a se své strany zas popírá je. Dětsky moudré, až k bolesti sladké pocítění vlastní neznalosti, toť to, co nám dává nevědomé. François Villon, táže se, kde jsou nyní překrásné dámy minulosti, a odpovídá sám sobě žalostným zvoláním: *Mais où sont les neiges d'antan!*

A to nám silněji dává pocítit nepřítomné, než celé svazky pojednání o tom, na které straně měsíce jsou duše zesnulých... Vždy mít na mysli nepoznatelné, ale neobtěžovat své mysli více nebo méně věrojatnými dohady o něm — toť princip akmeismu. To neznamená, že by pro sebe se vzdával práva představovat duši v ty okamžiky, kdy ona se chvěje, přibližujíc se k jinému; ale potom jí třeba jen zachvěti se. Ovšem, poznání Boha, krásná dáma Theologie, zůstane na svém prestole, ale ani jí svádět ke stupňům literatury, ani literatury vyvádět v její diamantový chlad nechtějí akmeisté. Co se týká andělů, démonů, živelných a jiných duchů, tedy oni vstupují

v soubor materiálu umělce, ale nemají již zemskou tíží zastírat jiných jim vzatých obrazů.

Každý směr má zálibu v těch nebo oněch tvůrcích a epochách. Drahé mohyly sbližují lidi víc než vše jiné. Ve vrstvách blízkých akmeismu se častěji než která jiná pronášejí jména: Shakespeare, Rabelais, Villon a Theofil Gautier. Výbor těchto jmen není libovolný. Každé z nich jest úhelným kamenem budově akmeismu, vysokým úsilím toho neb onoho jeho živlu. Shakespeare ukázal nám vnitřní svět člověka, Rabelais tělo a jeho radosti, moudrou fyziologičnost, Villon pověděl nám o životě nepochybujícím ani dost málo v samém sobě, ač znajícím vše, i Boha i nepravost i smrt i nesmrtelnost. Theofil Gautier pro ten život našel v umění důstojný šat bezvadných forem. Spojil v sobě tyto čtyři momenty — toť onen sen, který spojuje nyní mezi sebou lidi, tak směle nazývající se akmeisty.

Přeložil Dr. F. Odvalil.

PŘÍBĚH O PROMĚNÁCH

V době, kdy jsem byl přidělen k jedné polní nemocnici, pravil doktor, měli jsme s sebou u důstojnické tabule tři padres.

— Toť mnoho, pravil ctihodný Jeffries.

— Bylo to mnoho, přitakal doktor, ale jeden z nich aspoň nebyl obtížný. Padre katolický, muž tělnatý, mluvil velmi málo, jedl nesmírně a poslouchal s nekonečným opovržením hádky svých kolegů.

Nechci vás zarmoutiti, Padre, ale katolicismus jest jedinkým náboženstvím. Důvodem bytí nějaké víry jest to, že přináší jistotu. K čemu by bylo *credo*, o němž možno se příti, dogma tak měnlivé jako nějaká

André Maurois

filosofie? Já, jenž jsem odsouzen povoláním studovati bytosti, jejichž morální rovnováha jest vratká, tvrdím, že Církev Římská pochopila lidskou přirozenost. Jakožto psycholog a jako lékař podivuju se neústupnosti koncilů. Na tolik lidské slabosti a hlouposti, jak ji všude vidíme, jest třeba pevné opory autority bez tolerance. Hojivá hodnota nauky není v její pravdivosti logické, ale v její trvalosti.

— Jest jisto, pravil plukovník Parker, že bylo třeba aspoň přísného vedení katolicismu, by zabránilo Irčanům pomásti se nadobro, ale nesudte jakosti podle sebe, O'Grady: Sasové mají mozek solidní a protestantský.

— *Well*, vece dále doktor, naši dva ostatní padres po celé večírky jen se navzájem kousali. Jeden byl anglikán, druhý presbyterián, a závodíce o úspěch používali nejmodernějších kupcovských method. Církev anglická našla kdesi starý jarmareční vůz, s nímž se postavila v Dickebush a v němž pro-

Povídky pro generála Brambla

dávala čokoládu Jocksům,¹ načež církev skotská postavila v Kruystraete teleskop, by jim ukazovala hvězdy. Pustila-li se jedna v trusty s doutníky, druhá lichvařila s cigaretami. Když jedné došla kouzelná svítilna, druhá objednala kinematograf. Ale ustavičným nebezpečím pro pokoj messu² byla otázka baptistů.

Poněvadž nebyl s námi baptistický padre, nešťastní vojáci této sekty (bylo jich sedm v divisi) nemohli se zúčastniti žádné bohoslužby. Podivno jest, že si nijak nebrali k srdci rozsáhlost svého neštěstí.

Naši dva padres byli za jedno v jednom bodě: že totiž nemohou nechatí těchto lidí bez náboženské útěchy v nebezpečném pásmu, v němž jsme tehdy žili. Ale církev anglická a církev skotská osobovaly si obě práva na přivtělení této neutrální církveky.

¹ angl., Kubíkům; jestiž jméno Jakub u Angličanů v oblibě. Asi jako pro Čechy bychom užili v podobném familiárního rčení Vaškům, pro Němce Michlům.

² mess, důstojnická tabule.

„— Dovolte, pravila církev skotská, baptista, pravda, nevykonává křestního ponoření až ve chvíli, kdy dospělý věřící utvrzuje se ve víře, ale ve všech ostatních bodech shoduje se s presbyterianismem. Jeho církev bez biskupů jest demokratická jako naše.

„— Pardon, pravila církev anglická, baptista požaduje návratu k prvotním formám svátostí, jeví se nejkonservativnějším ze všech anglických křesťanů. Nuže, každý pochopí, i vy, že církev anglická jest nejkonservativnější z reformovaných církví. Ostatně...“

Tohle tak trvalo celé hodiny a tato malicherná hádka mne zlobila tím více, že jsem posléze uznával právě tak jako obě strany přítomné argumenty.

Nuže, jednoho dne byl jsem poslán na obvaziště blízko bitevní čáry, jež se nalézalo v Maple Copse, malém to lesíku před Ypres.

— Místo nezdravé, pravil generál.

— Tak nezdravé, sire, že za mého pobytu jeden *Whizz Bang* právě padl na náš útulek a roztrhal a rozmetal mého četaře na kousky, jež se zachytly na

Povídky pro generála Brambla

větve stromů. Bylo to k politování, poněvadž byl nejlepším předkem fotbalového teamu brigady. Sebral jsem do ubrousku, co jsem mohl shledati, oznámil jsem pohřeb na zítřek, a poněvadž jsem byl vystřídán, vypravil jsem se k nemocnici.

Můj návrat byl rušný. Vyšed z onoho krásného příkopu, který se jmenoval Zillebeke Road, dopustil jsem se oslovství, že jsem chtěl přeraziti terrain nekrytý až k náspu železné dráhy. Jakémusi kartáčníkovi zdálo se duchaplným poznamenati mne s vrchu 60...

— To bývá, doktore, pravil generál Bramble: známe...

— Konečně při odchodu z Ypres, setkav se s jakousi Fordou, mohl jsem se dostat do tábora. Zastihl jsem při stole církev anglikánskou a církev skotskou, které se přely jak obyčejně, čekajíce na oběd, zatím co církev římská četla svůj breviář v koutě.

„— Satane, odkud přicházíš?“ pravil mi jeden z nich.

André Maurois

„— *Well, gentlemen*, řekl jsem mu, radujte se, že mne zase vidíte, neboť přicházím vskutku z Pekel.“

A vypravoval jsem jim své příhody s živým vyličením kanonád, výbuchů, hvízdajících kulí a zdí z olova, hodným nejlepších válečných zpravodajů.

— *You, old humbug!* zabrumlal plukovník.

„— Abych nezapomněl, pravil jsem konče, mám práci pro jednoho z vás: můj četař Freshwater rozprchl se v prvky, a co jsem z něho mohl posbírat, bude pohřbeno zítra ráno. Cesta není složitá, jde se tam...úžinou Messinskou... Zillebeke.“

Uviděl jsem, jak brady obou padres hbitě klesly.

„— Ale, pravili zároveň, jakého náboženství?“

„— Baptista, odvětil jsem s bezstarostností a ledabylostí... Cigaretu, Padre?“

Oba nepřátelští druhové pohlíželi na strop s překvapující pozorností; církev římská měla nos ve svém breviři a nastřažovala uši.

„— *Well*, řekla posléze církev anglická, šel bych rád do lesa Zouave, byl jsem v horších místech, ale

Povídky pro generála Brambla

abych pohřbil člověka vlastní církve; co se baptisty týká, zdá se mi, O'Grady ...

— Odpusťte, vskočila do toho církev skotská, baptista jest nejkonservativnější formou křesťanství anglického a církev anglikánská se chlubí sama ...

„— Ovšem, ovšem, pravil druhý, není však církev baptistická demokratickou jako církev presbyteriánská? ...

To by bylo asi potrvalo až do pohřbení ubohého kacíře, kdyby církev římská nebyla přerušila náhle tichým hlasem, aniž pozdvihla nosu od své knížečky:

„— Chcete-li, mohu tam jít? ...“

Nenávist papismu jest počátkem sjednocení, i šli tam oba dva.

Z frančiny přeložil J. F.

V a l e r y L a r b a u d

BÁSNIK VACHEL LINDSAY.

Jedna z nejlepších revuí anglických *The London Mercury*, vydávaná redakcí J. C. Squire-a a Edwarda Shanks-a, má ve svém čtvrtém čísle velmi zajímavý výbor básní, který spojuje šťastně jména čtyř básníků, které rádi vidíme pohromadě, kteří však se asi diví, vidí-li, že jsou uvedeni vedle sebe v obsahu téhož čísla: p. Robert Bridges, poeta laureatus; p. Austin Dobson, který asi je věkem nejstarší ze soudobých básníků anglických; p. Edward Shanks a p. Wilfrid Wilson Gibson, dva z nejvýznačnějších náčelníků mladé školy lyrické, a nakonec Američan, o němž se začíná mnoho mluvit, p. *Nicholas Vachel Lindsay*. Tento, jemuž právě se dostalo cti vydání anglického (*General William Booth enters into Heaven, and Other Poems, with an Introduction by*

Robert Nichols; Chatto and Windus, London, 5 sh.) a o němž napsán byl pozoruhodný článek v jednom z posledních čísel Times Literary Supplement, zasluhuje, aby byl lépe znám ve Francii, a těšilo by nás velice, kdybychom měli o něm studii od Pierrea de Lanux, který byl z prvních, kdo ve Francii mluvili o jeho dílech, a který ho zná a oceňuje od chvíle, kdy jeho první básně se objevily v Americe, budíce u obecnstva Spojených států úžas a úsměvy trochu rozhořčené a trochu uštěpačné.

Na první pohled jsme opravdu uraženi zdánlivou ohromnou vulgárností těchto básní, které připomínají dryáčnické lákání obecnstva zubními lékaři na vesnických trzích a vše, co je nejhrubšího v počínání obchodní reklamy a ve volebních provoláních a výkladech programu: vulgárnost věcí, vulgárnost výrazů. Rovněž tak to není ani hegelovská metafysika Whitmanova; je tam cosi z propagandy protialkoholické, z propagandy náboženské na způsob Armády spásy. Má-li taková poesie prameny, zdá se, že třeba hledati jich na stránkách návěští novinových a na osvětlených štítech vývěsních. Ale brzo prudkost, energie a divoká zvučnost rytmu a slov

unášejí vás a uchvacují vás, a cítíte naléhavou potřebu čísti básně ty nahlas: je to hudba šumařská a hudba, kterou bylo slyšeti na výstavě světové r. 1900, a hudba, která vás omamuje v těch malých alžírských krčmách pochybné pověsti, kde za zvuků hřímavé a jednotvárné derbuky mladá židovka, tlustá a potící se, tváře majíc pokryté mincemi dvaceti sousovými, přilepenými slinou, tančí na jednom místě mezi vašimi koleny. Přečteme-li si nahlas *General William Booth enters into Heaven* s tropickým refrénem:

*Are you washed in the Blood of the Lamb?*¹

jsme přesyceni cymbálem a opojeni bubnem.

A přece, přihlédneme-li bedlivěji, účinek ten je způsoben obratností literární, velmi úmyslnou, vyhledávanou se vší péčí, které sám Flaubert mohl užít, aby dosáhl dokonalé rovnováhy a úměrnosti svých vět. Základ je možná z Whitmana, ne základ myšlenkový, nýbrž základní tvar rytmický. Leč jaké modifikace!

One's self I sing...

*The modern man I sing,*²

¹ Umyli jste se v krvi beránkově?

² Naše já, moderního člověka zpívám.

praví Whitman, a jak se to zdá opravdu „antické a slavnostní“ vedle tohoto začátku básně N. V. Lindsaye v „The London Mercury“ :

*I brag and chant of Bryan, Bryan, Bryan,
Candidate for President who sketched a silver
Zion ...*³

(„brag“ podtrhuji já.) Tato báseň má název „Bryan! Bryan! Bryan!“ Je to báseň v řeči americké (volební kampaň z r. 1896, jak se jeví „šestnáctiletému“) a čteme-li ji znova, pozorujeme, že má na sobě význačnou známku každého pravého díla uměleckého: zůstává v tradici. Najdeme tam vpletené do základního tématu whitmanovského rytmy, obraty a co možno nazvatí „situacemi“ lyrickými, které jsou z Longfellowa, Bret Harte-a, James-a Whitcomb-a Riley-e a z Bayard-a Taylora — z B. Taylorovy *Quaker Widow*, jedné z dobrých básní antologie americké:

*„Thou findest me in the garden, Hanna; 'twas
kind of thee*

³ Jsem hrd (na Bryana) a opěvuji Bryana, kandidáta presidentství, který nastínil stříbrný Sion...

*To wait until the Friends were gone, who came
to comfort me...⁴*

Poslyšme, jak Vachel Lindsay oživuje tento ryt-
mus:

*The long parade rolled on. — I stood by my
best girl.*

*She was a cool young citizen, with wise and laugh-
ing eyes.*

*With my necktie by my ear, I was stepping on
my dear,*

*But she kept like a pattern, without a shaken
curl.⁵*

Ale jak tato báseň je plná slov a narážek, matou-
cích čtenáře anglického! Jest opravdu psána „jazy-
kem americkým“! Často třeba se dohadovati. Ale
jsou tam rysy lokální, které čtenář, který nežil ve Spo-
jených státech, může přece chutnat, a které možná

⁴ Vyhledáváš mne v zahradě, Hanno; bylo to pěkné od
tebe, že jsi počkala, až odejdou přátelé, kteří přišli mne
potěšiti...

⁵ Dlouhý průvod valil se dále. — Stál jsem vedle své
nejmilejší. Byla chladná mladá občanka, s rozumnými a
smějícíma se očima. Vázanku máje sraženu k uchu, kráčel
jsem za ní; ale ona se držela, jako vystřižená ze vzorníku
a ani kadeř se jí nezatřásla.

působí na něj dojmem silnějším než na čtenáře americké. Mám na mysli působivé místo na konci básně, kde vedle sebe postaveni jsou Roosevelt, Bryan, „zbožný Cromwell“ a „král Saul“. Básník se táže, kde jsou nyní Mac Kinley, Cleveland, Roosevelt a jiní politikové američtí...

Šli přidružit se k stínům tam, kde zbožný Cromwell jest a Saul, král vznešený, až do soudného dne.

Závěr této básně, který se zakládá na řečnickém obratu balady Villonovy, tak otřepaném, jest opravdu věcí velikou, zároveň vulgární i vznešenou:

*Where is that boy, that heaven-born Bryan,
That Homer Bryan, who sang from the West?
Gone to join the shadows with Altgeld the Eagle,
Where the King and the slaves and the troubadours rest.⁶*

Nevím, kdo asi byl „Altgeld Orel“ a mám jen velmi nejasné představy, co se týče Bryana (Bryan! Bryan! Bryan!), ale nebudu hledati v naučném slovníku, co se skrývá za těmi jmény. Stačí mi, že jsou

⁶ Kde je ten brach, ten z nebe zrozený Bryan, ten Homer Bryan, jenž od západu pěl? Šel přidružit se k stínům s Altgeldem Orlem, kde odpočívá král, otroci a trubadúři.

zvučná a na svém místě v těchto větách, jejichž rytmus budí v nás chuť kráčet v průvodě za hřmotnou hudbou. Tendence téměř všech současných spisovatelů jest, psáti pro ucho vnitřní, a prósa, nejlepší prósa, která se nyní píše, obrací se jediné k uchu vnitřnímu. Vachel Lindsay zakládá veškeru svou poetiku na intonacích hlasu; odtud jeho hojné užívání opakování, aliterací a změn rytmu.

Když jsme si pěkně vzpružili nervy, odříkavše do sytosti sloky *Williama Booth*a a *Bryana* (kráčejíce dlouhými kroky po silnici), tážeme se: Co by si byl pomyslíl starý Whitman, kdyby byl mohl slyšet tuto poesii, vedle níž jeho poesie zdá se akademickou a pompésní? Možná, že by byl trochu svaštil čelo a pak by byl řekl s úsměvem: „Ano, konec konců, tu máte mého nástupce“.

La Nouvelle Revue Française, 1. dubna 1920.

Přeložil J. Skalický.

Š t ě p á n Z w e i g

TVÁŘ DOSTOJEVSKÉHO

Jeho tvář se zdá nejprve tváří sedláka. Barvy hlinové, téměř špinavě vráskují se vpadlá líce, rozbrázděná mnohaletým bolem, žíznivá a ožehlá rozpíná se s mnoha trhlinami popraskaná kůže, již onen upír dvacetiletého neuhu krev a barvu vyssál. Vpravo a vlevo trčí dva mohutné balvany, slovanské lícní kosti, trpká ústa, nalomenou bradu bujně zarůstá rozcuchaný chumáč vousů. Země, skála a les, tragicky elementární krajina, toť hloubky obličeje Dostojevského. Všecko jest temné a bez krásy v této selské a takřka žebrácké tváři; plochá a bezbarvá, bez lesku se tmí, kus ruské stepi na kámen rozprášen. Ani oči, hluboko zapadlé, nemohou ze svých propadlin této sypké hlíny osvítiti, neboť nevyráží jejich přímý plamen jasně a oslnivě ven, jakoby dovnitř do krve hoří sžíravě jejich ostré pohledy. Zavrou-li se, padá ihned smrt na tento obličej a vysoké nervosní napětí, které jinak tyto křehké tahy pospolu drží, klesá v lethargickou neoživenost.

Jako jeho dílo vyvolává tato tvář zprvu hrůzu reje citův, k němuž se druží váhavě bojácnost a pak vášnivě, v rostoucím okouzlení, obdiv. Neboť jen po-

zemská nížina, tělesná, jeho tváře dřímá v tomto ponuře vznešeném přirozeném smutku. Ale jako kupole, bíle zářící a klenutá, zdvihá se strmě nad úzkou selskou tvář vzpínající se zaokrouhlení čela: ze stínu a temna stoupá zářivý a utesaný duchovní dóm: tvrdý mramor nad měkkou hlínu masa, pustá houština vlasů. Všecko světlo proudí v této tváři nahoru, a pohlédne-li se na její obraz, cítí se jen toto široké, mocné, královské čelo, které stále zářněji svítí a jako by se dlužilo, čím více se stárnoucí tvář v nemoci hořem stravuje a hyne. Jako nebesa stojí vysoko a neochvějně nad pomíjejícností vetchého těla, velebnost ducha nad pozemským smutkem. A na žádném obrazu nezáří tato svatá schrána vítězného ducha slavněji jako na onom ze smrtelného lůžka, kde jsou víčka volně na vyhaslých očích spadlá, zbledlé ruce, plavé a přec pevné, žádostivě objímají kříž (onen chudý dřevěný křížek, který jednou jedna selka káranici darovala). Tu září jako z jitra slunce přes noční zemi dolů na umrlou tvář a zvěstuje svým leskem stejné poselství jako všecka jeho díla: že duch a víra ho vysvobodili od dusného nízkého a tělesného života. V nejnižší hloubce jest vždycky Dostojevského nejvyšší velikost: a nikdy nemluví jeho tvář silněji než z jeho smrti.

Z díla „Drei Meister“, pojednávajícího
o Dostojevském, Balzacovi a Dickensovi.

L. Hilberseimer

PAUL SCHEERBART A ARCHITEKTI

Ale toť nejvýtečnější symbolismus, který neallegorizuje žádné jiné věci, ale jest věci samou. Kdo hluboce pochopil, že právě každé vyjádření vlastně a podstatně jest symbolické pro cosi nevýslovně vnitřního, co samo o sobě naprosto jest neuchopitelné, shledá dětinským, aby jakákoliv vyjádření, jakékoliv zjevy ještě jednou byly přesymbolisovány; tato zásada věčnosti jako symboliky eo ipso přece čím dál více se dostává na světlo v umění a v básnictví.

S. Friedlaender.

Architektura dává nejjasnější obraz doby. Antika, gotika, renaissance, barok, jakož i právě minulá vilémská doba má v architektuře svoje naprosté vyjádření. Pomyslete třeba na villu Grunewaldskou, na Kurfürstendamm, na berlínský dóm! Povýšenecké procovství všech vrstev. Od dobré jizby proletářovy až k „nádherným stavbám“ Viléma druhého. V této době kretinského umělectví Paul Scheerbarť stal se velikým, tato doba, jejíž podmíněčnosti ještě jaksí jsou kořáním vpleteny v ancien régime, jest dobou jeho tvorby.

Paul Scheerbarť jest básník. Z nejfantastičtějších, podobně jako jeho veliký předek Jonathan Swift, i on změnil svět, učinil jej poddajným svým ideám. A netoliko hvězdu zemi, obývanou námi, drobnými třepytajícími se syny lidskými: všečen vesmír, veškeren kosmos jest látkou jeho vytváření. V jeho bezmezné obraznosti

člověk země toliko má nevalný význam. Jemu i tělesa nebeská jsou živými bytostmi, jimiž se baví ve svých božských hrách. Nenakloněna ničemu těžkému, hrudovitě zemskému, jeho touha se vznesla k nebesky zjasněným útvarům. Ironisuje svět jsoucí, vytvořil si nový, obdařený fantastičností neskonale nezatíženou, vynalezl si náležité k němu bytosti: kosmický zpodobovatel, bezmezný, vše objímající.

Ano, Paul Scheerbart žil „v palácích z jisker a v dómech z paprsků, mezi obrovitými stavbami, hranatě, skleněně navršenými“, které si fantasticky vršil bez účelu a bez konstrukce: prožívalť zázrak, byl v něm zázrak živ. „Budiž zde také ihned zjeven velice zvláštní rys, který prozrazuje symboličnost Scheerbartovu: má přímo dobrodružné zalíbení v skle všech světél a barev. To jest zrádno pro nejvniternější vlastnosti jeho duše: pro jeho toužebnou potřebu čirosti, jasu, prohlédání, pronikání: pro mythologicky velikolepou, průhlednou čistotu jádra jeho bytí. Co všecko člověk vytrpěl a trpěl ze všech nebezpečí rmutu, aby jinak vůbec nedovedl si pomoci, než nejradikálnějším vypuzením vší možnosti ztmění! Náleží nejvelebnější subjekt k „skleněnému“ objektu. Jen tak třeba po něm žítí zcela dětinnou fas-

cinací, s níž Scheerbart se ponořuje do skleněných visí.“
(S. Friedlaender).

My však, lpící na zemi, bez úcty chtějící vše rukama ohmatati, máme za to, že jsme dosti silni, propůjčiti skutečnost scheerbartovským fantasiím. Při vší neznalosti všeho účelově konstruktivného přec ustavičně na to myslíme, byť i snad nevědomky, poněvadž se nedostáváme nad svoji pozemskost. Scheerbart sám by se usmíval dnes, jak mu nerozumějí, jako se usmíval Ludvíku druhému z Bavor, jemuž vytýkal nepřítomnost fantasmie, poněvadž se mu chtělo fantasmie realizovati.

Žijeme ve světě hmotném. Zaplaveném smetím osvícenskou. Božskému se usmíváme. Máme úctu jen k číslicím, obzvláště, vyjadřují-li ceny peněžní. Ale i jinak imponují nám monstrosity. Možná, že touto cestou opět se dostaneme k Dionysovi. Možná! Ale nám se nedostává zatím víry, která tvořila dómy ve středověku, nebo v Indii chrámy a pagody: spojující idey.

Od vynálezu železitého betonu, který ještě rozšířil do nekonečna možnosti stavby ze železa a ze skla, moderní architekt má stavební hmotu, která jeho fantasmii relativně netyčí hranic. Železný beton jest stavivem vysoce tvárným. Možností lití téměř veškery hmotné po-

tíže jsou překonány: materiál se poddává jakékoli vůli vyjádření. Výhoda i nevýhoda zároveň. Fantasií obdařený, zkázněný tvůrce může dát tvar v tomto materiálu svým myšlenkám. Nezkázněnec však ztroskotá o relativní volnost; ztratí se v pittoresknu.

Akademičtí architekti se svými učenými potížemi právě tak si nevědí rady s tímto novým materiálem, jako se stavbou z železa a ze skla, když se naskytla. Tehdá jako dnes nalepená zdánlivá architektura, založená v nepoznání podstatného, měla učiniti požívatelnou „ošklivost“ nového, živelného vytváření. Třebas na vratslavské koncertní budově, kde velikolepá monumentálnost obrovských vazákův z železitého betonu potlačena stupňovitými přístavky, které připomínají empire, a její působivost zahlazena. Esthetisující omezování jako mnohdy i zde jest příčinou zničení nového, ze sebe sama zrozeného tvárného vyjádření.

Jest příznačno pro nejnovější směr v architektuře, jenž se dovolává Scheerbarta, že vychází od motivů literárních, by dodal páteře své „tvořivosti“, a vypůjčeným se snaží skryti svoji vnitřní slabotu. Nepoznáváje, že, když pracuje v jiném materiálu než básník, nemůže prostě překládati jeho idejí a fantasií. Ani zde zase to

nic není jiného než napodobení, které mělo tak zhoubný vliv na tvorbu 19. věku. K tomu ještě se druží obecné již zaměňování optiky malířovy s optikou skutečností. Naturalistické zlerozumění kubistickým obrazům, a umělecko-průmyslové vykládání těchto nedorozumění v reálno. Jen tak lze si vysvětliti, když někteří malíři, opojeni efektem svých obrazův a kreseb, dožadují se šikmo stavěných domů, srázných ulic a všech možných průbojův. Jen tím dokazujíce, že ve svých vlastních „tvorbách“ toliko jsou špatně rozumějícími kopisty jiných. Ale věci takto vytvořené nedostanou se mimo papír, a papír je trpělivější než stavivo. Nanejvýše do plastických modelů, které potom beze všech nejistot prokazují naprostý bankrot, nedostatek tvůrčí mohutnosti se nahraňuje bažením po originalitě. Násilná, revoluční gesta, místo opravdového nutkání pravým, revolučním duchem.

Umělecké dílo, toť jednotka. Rozvití, ozřetelnění ideje. Neodvislo od náhodného. Vyřícení se z mocných duševních tísní. Otevření netušených možností. Vyjádření něčeho, co lze říci toliko způsobem tomu neb onomu umělci vlastním, co skytá jeho osobního obrazu světa.

Dílo Scheerbartovo bez vší pochyby má tyto hodnoty. Pro něho umělecké dílo má být „jako opál, odevšad dlužno viděti nový lístek barevný, kterýž i o sobě má svoji cenu — ale všecky zářně se mihající, pestré kousky dlužno, aby se uzavíraly v prostou hmotu. Vždy se mi chytívá sevřítí celé klubko uměleckých děl v ideální rámeček. Moje idea o Duchu světa má být takým rámem. Od základů vzato, nemám tím snad více co pověděti, než co bylo pověděti starým mnichům, mystikům evropského středověku: že láska k Bohu jest jedinou láskou, jíž se smíme odevzdati bez výhrad...“

Ale jak jest s dílem jeho přenašečů, napodobitelův a nepravých vykladatelů?

Přeložil Bohuslav Reynek.

